

КАЛЕНДАРЬ АЛЬМАНАХ

2005

КАЛЕНДАРЬ - АЛЬМАНАХ НА 2005 ГОД

Составители:

Др. Проф. Антоній Лявинец отв. редактор

Др. Маріанна Лявинец гл. редактор

Др. Степан Лявинец техн. редактор

Тел./Факс: 36-1 333-01-44 E-mail: lavinec@freemail.hu

Позбрати матеріали помогли:

М. Алмашій, М. Жирош, В. Молнар, проф. Др. И. Поп, Д. Поп, проф. Др. И. Удварі, Др. Я. Сабов, кфн. В. Падяк, кфн. М. Капраль, др. А. Штумпф-Бенедек, др. Е. Байза, Т. Боніславський, В. Пагирия

Набор: **Ирина Скиба**

Графічна убряда, преламуваня: **Андрій Манайло**

Удана Вседержавного Русинського Меншинового Самоуправління,
Русинського Меншинового Самоуправління Йозефвароша
и Вседержавного Общества Русинської Інтелігенції
имени Антонія Годинки

Появленя календаря пудпоровали:

Міністерство Национального Культурного Наслідія Мадярщини,

Русинські Меншинові Самоуправління:

VI и VIII р. Будапешта, Ваца, Асовда, Дёмрєва.

Печать: **AMG experts Bt.**

ISSN: 1586-3239

RUSZIN

NAPTÁR - ALMANACH 2005

Szerkesztők:

Dr. prof. Lyavinecz Antal felelős szerkesztő

dr. Lyavinecz Marianna főszerkesztő

dr. Ljavinyec Sztjepán technikai szerkesztő

Tel./FAX: 36-1 333-01-44 E-mail: lavinec@freemail.hu

Szedés: Szkyba Iryna

Grafikai szerkesztés, tördelés: Manajló András

ORSZÁGOS IDEGENNYELVŰ KÖNYVTÁR
BUDAPEST

L. sz.: 107666

Az Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat,
a Józsefvárosi Ruszin Kisebbségi Önkormányzat
és a Hodinka Antal Országos Ruszin Értelmiségi Egyesület
közös kiadványa

A kötet megjelenését

a Magyarországi Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma,
illetve Bp. VI, VIII ker., Váci, Aszódi, Gyömrői RKÖ támogatták

Kivitelezés és nyomda: AMG experts Bt

ISSN: 1586-3239

Спередслово

Честовані читателі!

Сміло мож уповісти, ош за минулі рокы русины Мадярицины дуже много зробили діла сохрания и укріплення нашого идентитета. Маєме чим ся гордити! За нас пишуть и говорять не лиш у медіях Мадярицины, айбо и за гатарами. И на правду, не мож было не замітити тоті високо естетичні выставки витварного искусства наших художникув, новинку „Русинський Світ”, ті многочислені торжества, котрі сьме провели, концерты квартета им. А. Годинки (руководитель Тібор Бониславський) и др. Нову силу у нашу діяльність принесли выбори нового состава Вседержавного Русинського Менишинового Самоуправленія. За доста короткий час мож видіти неоспоримі результати: заложили сьме Русинську Бібліотеку, Музей Русинського Искусства, подпоруєме Русинський Культуральный Центр у Комловиці, выдали сьме Художественный каталог Атаназа Фединця, подпоровали сьме виданя записі Літургії Иоанна Златоуста на музыку Иоанна Бокшая - у исполненіи Мужського Візантійського Хора им. Св. Ефрема (диригент Томаш Бубно). Айбо не лем культурні цінности дустали значну пріоріту и подпору. Не забыли сьме за нашу другу велику цінность - наш русинський язык.

Зато дуже важным є діла нас сохрание и розвитіе языкових традицій. Йсе має прояв у таких направленіях:

1. Зачали сьме высыланя (емісію) русинської передачі Мадярського Радіо дійствительно на русинському языку, як то мало быти уже давно.

2. Передачі Мадярського Телевіденія „Рондо” начали виходити по-русинськи.

3. Уже булше як рук новинка „Русинський Світ” такой виходит лем по-русинськи.

4. Заложили сьме тверді основы, дякувучи Міністерству Школованя Мадярицины и Урядництва Національных и Етнічных Менишин Мадярицины, изученія русинського языка у Комловиці.

5. И на кониць - продовжаєме выпуск Календаря-Альманаха, котрый появился уже шестый раз.

За минуші рокы накопили сьме даякый опыт у издавництві, котрый ухосновали сьме діла повышенія кваліты нашого Альманаха.

Дуже дякуєме вишйтким, кто помагав нам збирати матеріалы, написав статі и обогатив Альманах художественными образами, дав нам совіты и критику. Матеріальну помоч и подпору достали сьме от многих Русинських Менишиновых Самоуправленій. Май значительно фінансовали Календарь-Альманах Міністерство Національного Культурного Наслідія Мадярицины, ВРМС, РМС VIII и VI районув Будапешта, РМС Ваца, Асовда, Дёмрєва.

СОСТАВИТЕЛІ:

Др. проф. Антоній Лявинец

Др. Маріанна Лявинец

Др. Степан Лявинец

Януар

1	субота	Новый год. Василий Великий
2	неділя	Сильвестра папы. Игнатія свящ. муч.
3	понеділок	Малахія прор.
4	второк	Собор 70 апостолув
5	серета	Теоптенпта. Навечер. Богоявленія
6	четвер	Богоявленіє Господне
7	пятниця	Рожд. по старому стилю. Собор св. Іоанна Крестителя
8	субота	Преп. Георгія и Еміліана муч.
9	неділя	Полуевкта
10	понеділок	Григорія из Ніссы
11	второк	Теодозія препод.
12	серета	Татяны муч.
13	четвер	Ермила и Стратоника муч.
14	пятниця	Отцов убитых у Синаї
15	субота	Павла и Іоанна преп.
16	неділя	Поклон оковам св. Апостола Петра
17	понеділок	Антонія Вел. Преп.
18	второк	Атаназія и Кирила святых
19	серета	Макарія Египт. Преп. Ефроса
20	четвер	Евтимія Великого
21	пятниця	Максима преп.
22	субота	Тимофія Апостола
23	неділя	Неділя блудного сына. Климентя свящ. муч.
24	понеділок	Ксени преп.
25	второк	Григорія Богослова св.
26	серета	Ксенофонта преп.
27	четвер	Перенесеніє мощей св. Іоанна
28	пятниця	Ефрема
29	субота	Перенесеніє мощей св. Игнатія
30	неділя	Неділя мясопусна. Трёх святителей
31	понеділок	Кира и Іоанна безсреб.

Фебруар

1	второк	Трифона
2	середа	Стрітеніє Господное
3	четвер	Симона и Анны
4	пятниця	Изидора
5	субота	Агафії муч.
6	неділя	Неділя сьропусна. Вукола преп.
7	понеділок	Парфенія и Луки. Начало ВП
8	второк	Теодора вел. муч., Захарія
9	середа	Никифора муч.
10	четвер	Харлампія
11	пятниця	Власія св. муч.
12	субота	Мелетія муч.
13	неділя	1 неділя ВП. Мартиніяна преп.
14	понеділок	Авксентія преп.
15	второк	Анисима апост.
16	середа	Панфілія, Порфірія муч.
17	четвер	Теодора вел. муч.
18	пятниця	Льва Папы Римського
19	субота	Архипа апост.
20	неділя	2 неділя ВП. Льва епископа
21	понеділок	Тимофія, Евстахія
22	второк	Евгеніи
23	середа	Поликарпа свящ. муч.
24	четвер	Нахожденіє головы Иоанна Крестителя
25	пятниця	Тарасія св.
26	субота	Порфірія св.
27	неділя	3 неділя ВП. Прокопія преп.
28	понеділок	Василія преп. исп.

Март

1	второк	Евдокиї преп. муч.
2	середа	Феодота св. муч.
3	четвер	Евтропія
4	пятниця	Герасима
5	субота	Конона муч.
6	неділя	4 неділя ВП. 12 мучеников в Аморії
7	понеділок	Ефрема, Капітона св. муч.
8	Второк	Теофілакта
9	середа	40 мучеников у Севастії
10	четвер	Кондрата муч.
11	пятниця	Софронія патр. св.
12	субота	Теофанія
13	неділя	5 неділя ВП. Перенесеніс мощей св. Никифора
14	понеділок	Бенедикта
15	второк	Агапія муч. Державное сято
16	середа	Савина
17	четвер	Алексія преп.
18	пятниця	Кирила архієпископа св.
19	субота	Лазаря
20	неділя	Цвітна неділя
21	понеділок	Великий Понеділок. Якова еп. исп.
22	второк	Великий Второк. Василя св. муч.
23	середа	Велика Середа. Никона преп. муч.
24	четвер	Великий Четвер. Захаріи
25	пятниця	Велика Пятниця. Стр. П. Благовіщення Діви Марії
26	субота	Велика Субота. Арх. Гавриіла
27	неділя	Великдень
28	понеділок	Світлий Понеділок. Илариона, Стефана
29	второк	Світлий Второк. Марка
30	середа	Світла Середа. Иоанна преп.
31	четвер	Світлий четвер. Игнатія.

Апріль

1	п'ятниця	Світла П'ятниця Марії Єгиптянини
2	субота	Світла Субота Тита преп.
3	неділя	Никити испов.
4	понеділок	Георгія, Йосифа
5	второк	Теодула и Агатопуда
6	середа	Евтихія
7	четвер	Георгія, Калліопа
8	п'ятниця	Иродіона
9	субота	Евсихія
10	неділя	Неділя мироносиць
11	понеділок	Антиппа св. муч.
12	второк	Василія св. муч.
13	середа	Артемона
14	четвер	Мартина Папы Римського
15	п'ятниця	Аристарха
16	субота	Агапіи и Ирины
17	неділя	Симеона
18	понеділок	Иоанна преп.муч., Віктора
19	второк	Пафнутія
20	середа	Преп. Федора и Александра
21	четвер	Януарія свящ. муч.
22	п'ятниця	Фомы, Теодора
23	субота	Георгія побідителя
24	неділя	Неділя Саморитянок, Саввы
25	понеділок	Марка Евангеліста
26	второк	Василія св. муч.
27	середа	Симона свящ. муч.
28	четвер	Ясона и Сосипатра ап.
29	п'ятниця	Св. 9 мучеников
30	субота	Якова апостола

Май

1	неділя	Ієремі пророка
2	понеділок	Атаназія Великого
3	второк	Теодозія
4	серета	Окончаніс пасхальных свят. Пелагіи преп. муч.
5	четвер	Вознесеніє. Ірины муч.
6	пятница	Ионы многотрадального
7	субота	Появленіє св.Христа. Акакія муч.
8	неділя	Неділя св. отцов І. Нікейського собора
9	понеділок	Исайи прор.
10	второк	Симеона
11	серета	Василія св. муч. (В. Гопко пряшевський епіскоп), Мокія
12	четвер	Епіфанія св. муч.
13	пятница	Гликеріи
14	субота	Изидора. Задушна субота
15	неділя	Сошествія Св. Духа. Пахомія
16	понеділок	Свято Пресв. Троиці. Теодора
17	второк	Андроника
18	серета	Теодора муч.
19	четвер	Патрікія
20	пятница	Талалея
21	субота	Константина и Олены
22	неділя	1 неділя по сош. Св. Духа. Всіх святых. Василіска
23	понеділок	Михаила исп.
24	второк	Симеона
25	серета	Обнаруженіє головы Іоанна Крестителя
26	четвер	Карпа. Свято Пресвятої Евхаристіи
27	пятница	Ферапонта
28	субота	Никиты преп. свят.
29	неділя	2 неділя по сош. Св. Духа. Теодозія
30	понеділок	Исаака
31	второк	Ерміла ап.

Юній

1	середа	Юстина муч.
2	четвер	Никифора
3	п'ятниця	Луциліана
4	субота	Митрофана
5	неділя	3 неділя по сош. Св. Духа. Дорофея
6	понеділок	Висаріона
7	второк	Теодота св. муч.
8	середа	Теодора Стратилата
9	четвер	Кирила еп. Св.
10	п'ятниця	Тимофія св. муч. Александра
11	субота	Варфоломея и Варвары
12	неділя	4 неділя по сош. Св. Духа. Онуфрія
13	понеділок	Акулины
14	второк	Елисея прор.
15	середа	Амоса преп.
16	четвер	Тихона св.
17	п'ятниця	Мануила муч.
18	субота	Леонтія муч.
19	неділя	5 неділя по сош. Св. Духа. Юды ап.
20	понеділок	Мефодія св. муч.
21	второк	Юліана муч.
22	середа	Евсевія св. муч.
23	четвер	Агриппины
24	п'ятниця	Родженіє Іоанна Крестителя
25	субота	Февроніи
26	неділя	6 неділя по сош. Св. Духа. Давида Салунського
27	понеділок	Сампсона
28	второк	Кира и Иоанна беззреб.
29	середа	Петра и Павла верх. Апост.
30	четвер	Собор 12 Апост.

Юлій

1	п'ятниця	Козмы и Даміана
2	субота	Положеніє ризи Пресв. Богородиці
3	неділя	7 неділя по сош. Св. Духа. Якинта муч.
4	понеділок	Андрія св.
5	второк	Тома, Акакій
6	середа	Сисоя
7	четвер	Св. Кирила и Мефодія
8	п'ятниця	Прокопія муч.
9	субота	Панкратія
10	неділя	8 неділя по сош. Св. Духа. Св. 45 муч. Никопольських
11	понеділок	Евфиміи муч.
12	второк	Прокла и Иларея муч.
13	середа	Собор Архангела Гавриіла
14	четвер	Аквили ап.
15	п'ятниця	Кирика и Іулиты
16	субота	Антиногена св. муч.
17	неділя	9 неділя по сош. Св. Духа. Марини муч.
18	понеділок	Емилиана муч.
19	второк	Макрины
20	середа	Илиі прор.
21	четвер	Симона и Иоанна прор.
22	п'ятниця	Маріи и Магдалины
23	субота	Теофіла вел. муч.
24	неділя	10 неділя по сош. Св. Духа. Христини муч.
25	понеділок	Успеніє св. Анни
26	второк	Ермолая св. муч.
27	середа	Пантелеймона св. муч.
28	четвер	Прохора. Никифора ап.
29	п'ятниця	Калиника муч.
30	субота	Силы. Силвана
31	неділя	11 неділя по сош. Св. Духа. Евдокима

Август

1	понеділок	7 Маковейських мучениць
2	второк	Перенесеніє мошей св. Стефана
3	серета	Исаакія, Далмата
4	четвер	7 отроков из Ефеса
5	пятница	Евстигнія муч.
6	субота	Преображеніє Господное
7	неділя	12 неділя по сош. Св. Духа. Долотія муч.
8	понеділок	Емиліяна св. муч.
9	второк	Матея св.
10	серета	Лаврентія муч.
11	четвер	Евпла
12	пятница	Фотія, Аникиты муч.
13	субота	Максима
14	неділя	13 неділя по сош. Св. Духа. Михея преп.
15	понеділок	Успеніє Пресвятої Богородици
16	второк	Перенесеніє нерук. Образа Госп.
17	серета	Мирона муч.
18	четвер	Флоры и Лавра муч.
19	пятница	Андрея
20	субота	Св. Стефана короля. Держ. Свято
21	неділя	Тадея ап.
22	понеділок	Агатоника муч.
23	второк	Іриная
24	серета	Евтиха св. муч.
25	четвер	Варфоломея и Тита
26	пятница	Адріяна, Наталіи
27	субота	Пимена
28	неділя	14 неділя по сош. Св. Духа. Моисея
29	понеділок	Усікновеніє гл. Иоанна Крестителя.
30	второк	Александра, Иоанна, Павла
31	серета	Положеніє чесного пояса Богородици

Септембер

1	четвер	Новый год церковный. Симеона
2	пятница	Маманта муч.
3	субота	Антимія
4	неділя	16 неділя по сош. Св. Духа. Вавилы св. муч. Моисея
5	понеділок	Захарія
6	второк	Чудо св. Архангела Михаила
7	середа	Созонта муч.
8	четвер	Рождество пресв. Богородиці\
9	пятница	Иоакима и Анны
10	субота	Минодоры муч. Митродоры и Нимфодоры муч.
11	неділя	17 неділя по сош. Св. Духа
12	понеділок	Автонома
13	второк	Корнелія
14	середа	Воздвиженія Чесного Хреста
15	четвер	Никиты вел. муч.
16	пятница	Евфімія вел. муч.
17	субота	Софії, Віры, Надежды, Любоби
18	неділя	18 неділя по сош. Св. Духа. Евменія
19	понеділок	Трофима
20	второк	Евстрата вел. муч.
21	середа	Кондрата ап.
22	четвер	Фоки муч., Ионы прор.
23	пятница	Зачатіє Иоанна Крестителя
24	субота	Теклы муч.
25	неділя	19 неділя по сош. Св. Духа. Евфросины преп.
26	понеділок	Иоанна апостола
27	второк	Калистрата муч.
28	середа	Харитона преп.
29	четвер	Кирияна преп.
30	пятница	Григорія св. муч.

Октовбер

1	субота	Покров Пресв. Богородиці
2	неділя	20 неділя по сош. Св. Духа. Кипріяна св. муч.
3	понеділок	Діонісія муч.
4	второк	Еротея св. муч.
5	середа	Харитины преп.
6	четвер	Фомы ап.
7	пятниця	Сергія и Вакха
8	субота	Пелагии преп.
9	неділя	21 неділя по сош. Св. Духа. Якова ап.
10	понеділок	Евлампія и Евлампіи муч.
11	второк	Пилипа ап., Теофана
12	середа	Прова
13	четвер	Карпа и Попілы муч.
14	пятниця	Назарія, Козмы
15	субота	Лукіана
16	неділя	22 неділя по сош. Св. Духа. Лонгина муч.
17	понеділок	Осіи прор.
18	второк	Луки ап. Еванг.
19	середа	Йоилы преп.
20	четвер	Артемія муч.
21	пятниця	Иларіона вел.
22	субота	Аверкія
23	неділя	23 неділя по сош. Св. Духа. Держ. Свято
24	понеділок	Ареты
25	второк	Маркіяна и Мартирія
26	середа	Димитрія вел. муч.
27	четвер	Нестора муч.
28	пятниця	Терентія
29	субота	Анастасіи муч.
30	неділя	24 неділя по сош. Св. Духа. Зиновіи и Зиновія муч.
31	понеділок	Стахія

Новембер

1	второк	Козмы и Даміана чудотв.
2	середа	Акиндина муч.
3	четвер	Акепсина еп. муч.
4	пятница	Іоанникія вел. Преп.
5	субота	Галактіона Вел. Преп.
6	неділя	25 неділя по сош. Св. Духа. Павла исп.
7	понеділок	Ерона муч. и Лазаря
8	второк	Собор св. Архангела Михаила и Гавриила
9	середа	Онисифора
10	четвер	Ераста, Олімпа
11	пятница	Мины, Віктора
12	субота	Иосафата св. муч.
13	неділя	26 неділя по сош. Св. Духа. Иоанна Златоуста.
14	понеділок	Филипа апостола
15	второк	Начало Рожд. Поста. Гурія и Самуила муч.
16	середа	Мафтея ап.
17	четвер	Григорія чудотв.
18	пятница	Платона и Романа
19	субота	Авдія, Варлаама
20	неділя	27 неділя по сош. Св. Духа. Григорія преп. Прокла
21	понеділок	Введеніе Пресв. Богородиці
22	второк	Филимона вел. муч.
23	середа	Григорія еп.
24	четвер	Климента св. муч.
25	пятница	Катерины вел. муч.
26	субота	Алипія преп.
27	неділя	28 неділя по сош. Св. Духа. Якова вел. муч.
28	понеділок	Стефана и Ирнарка
29	второк	Парамона муч.
30	середа	Андрея ап.

Децимбер

1	четвер	Наума прор.
2	пятниця	Авакума прор.
3	субота	Софронія прор.
4	неділя	29 неділя по сош. Св. Духа. Варвары вел. муч.
5	понеділок	Саввы прор.
6	второк	св. Николая чудотв.
7	середа	Авмросія еп.
8	четвер	Непорочное зачатіє Пресвятої Дівы
9	пятниця	Потапія
10	субота	Мины муч.
11	неділя	30 неділя по сош. Св. Духа. Даниїла преп.
12	понеділок	Спиридона преп.
13	второк	Евстратія муч.
14	середа	Тирса, Левкія муч.
15	четвер	Елевтерія св. муч.
16	пятниця	Агея преп.
17	субота	Данилія прор.
18	неділя	31 неділя по сош. Св. Духа. Себастіана муч.
19	понеділок	Бонифація вел. муч.
20	второк	Игнатія вел. муч.
21	середа	Юліанны
22	четвер	Анастасії вел. муч.
23	пятниця	10 вел. муч. Критських
24	субота	Надвечіря Рождества Христова. Стр. П.
25	неділя	Рождество Христово. 32 неділя по сош. Св. Духа
26	понеділок	Собор Пресвятої Богородици
27	второк	Первомуч. Архидиякона Стефана
28	середа	Муч. Никодимських
29	четвер	Св. Дітей убієнних Иродом
30	пятниця	Анисії вел. муч.
31	субота	Меланії

1.01.1896

- Родився др. Иван Парканій русинський патріот, искусный дипломат. Юридическое образование дустав у Будапештському Університеті ім.Пазманя, був міністром ЧСР и губернатором Подкарпатской Руси.

др. Иван Парканій

3.01.1922

- Родився Василій Сочка-Боржавин, знатый поет, историк літератури, прозаик и публіциста, автор многих книг. Учився у Будапештському Університеті. Постоянный участник Світових Конгресув Русинув.

6.01.1895

- У Будапешті образовалася греко-католическа община. 8.01.1905. греко-католики достали церкву на Ровжак тере /раньше Сегиныгаз тер/ и парохію. Первым парохом был отец Еміл Меллеш.

13.01.1900

- Умер Петро Кузмяк, педагог, поет, збиратель предметув русинской народной творчости. Учився у Дебредені. Плодотворну педагогическу и культурно-просвітительську роботу проводив у Рускому Керестурі.

Юлій Ставровскій-Попрадов

14.01.1732

- Родився єпископ Андрій Бачинський, знамый общественный діятель, публіцист, доктор філософії. Реформатор духовного образования. Подпоровав публікації Йосипа Пастелія и І. Базиловича.

15.01.1949

- Родився Йозеф Ботлік, мадярський писатель, публіцист, историк, теолог. Більшість его работ посвячена історії Подкарпатя, жизни русинув, історії греко-католической церкви.

15.01.1978

- Умер Федор Манайло, знамый художник, график и декоратор.

18.01.1850

- Родився Юлій Ставровскій-Попрадов, талантливый поет, етнограф, філолог, літературный критик. Теологію студовав у Будапешті, будучи бібліотекарём літературного кружка. Ёго называли класиком карпаторуской літератури.

19.01.1890 - Родився Иван Русенко из Лемковщины, знатый поет и драматург.

22.01.1880 - Родився Шандор Бонкало, выдающийся етнограф, историк, філолог-славист, педагог. Учився у Будапешті. Професор, був завідуючим Кафедров русинского языка и літератури Будапештського Університета. Кафедра

Шандор Бонкало

була открыта у октовбри 1919 рока.

Иоанн Чургович

26.01.1791 - Родився Иоанн Чургович - „Карпато-руський Плутарх”. Філософію студовав у Будапешті. Быв професором Ужгородської гимназії и учительскої семінарії. Талантливый педагог. Извісна книга Чурговича „Церковні проповіді Иоанна Чурговича”. Зобрав велику бібліотеку.

26.01.1941 - У Ужгороді основано Подкарпатское Общество Наук, котрое занимало ся видавательством. Обществом было выдано много книг, учебников, журналов на русинському языку. Первым председателем общества быв А. Годинка.

26.01.1945 - Родився Павел Роберт Магочи, професор-академик, автор бульше як 600 монографій из истории Украины и Подкарпатської Руси, найзнаменитый русинський ідеолог, організатор дивганя русинув у цілому світі.

Иоан Пастелій

27.01.1741 - Родився Иоан Пастелій, историк, поет, критик. Учився у Ужгороді, Будині, Егері.

27.01.1995 - У Братиславі было сяточное выголошена кодифікації русинського літературного языка Словакії.

29.01.1905 - Родився Иван Гарайда, визначный культурно-просвітительський діятель, ученый, русин-патріот. Учився у Сейкешфегирварі, Будапешті, Пейчі. У 1941 році став председателем Подкарпатского Общества Русинов. Выдав по русинськи бульше ги 40 книг. Написав Граматику русинського языка /из 1941 рока офіціальний учебник діла русинських школ/.

Иван Гарайда

30.01.1775 - Родився Василій Кукольник, знаменитый у Росії ученый и педагог русинського происхождения.

ФЕБРУАР

1.02.1931 - Родився Володимир Микита, знатый русинський живописец, ученик Б. Ерделія, Й. Бокшая, Ф. Манайла. Окрем Ужгорода мав успішні выставки у Франції, Швейцарії, Мадярщині, Болгарії,

Антоній Годинка

1.02.1947

Японії, Канаді.

- Родився Андраш Ш. Бенедек, письменник, публіцист, автор багатьох книг по історії Пудкарпаття. По-русинськи видана книга „Русини, gens fidelissima”, 2001 р.

4.02.1897

- Початок акції Еде Егана на Верховині, котра була практичною допомогою селянам горських районів. З Тироля, Швейцарії, Баварії, був завезений фінський скот, котрий був розподілений між господарями. У верховинських селах були організовані кооперативи (дружества), кредитні каси, котрі давали вигідні позички на розвиток господарства. Фунгували господарські школи, були побудовані ферми на полонинах.

Е. Балецький

4.02.1924

- Родився Іван Калинич, поет, сатирик, юморист. У 1995 році почав писати русинським мовою. Лавреат премії ім. А. Духновича.

7.02.1864

- Родився Антоній Годинка, славний науковець, академик Угорської Академії Наук, ректор Пийського Університету, голова Пудкарпатського Товариства Наук. Широко по світі знають його історичні роботи, між ними і “Утцюзнину, господарство і історія південнокарпатських Русинів”. В його рукописній спадщині збереглися і лексикографічні і етнографічні роботи, котрі і дотепер не втратили цінності і видаються: “Глаголиця”, “Пісні наших предків” і др. Помер 15.07.1946 у Будапешті.

Василь Молнар

12.02.1835

- Родився Анатолій Кралицький, ігумен Мукачівського монастиря, південнокарпатсько-русинський будитель, поет, прозаїк, етнограф, фольклорист, публіцист.

Федор Потушняк

12.02.1866

- Родився Іван Поливка, педагог, науковець і культурно-просвітительський діяч. Збирав народні пісні, казки, легенди.

12.02.1920

- Родився Семен Панько, поет, прозаїк, письменник, русинського походження.

12.02.1922

- Родився Василь Молнар, відомий письменник, філолог, співавтор граматики „Материнської мови”. Друкуватися почав ще в школі у гімназії у

Іван Калинич

альманаху „Живая струя”. У зборнику „Поклик отчого края” избрані найліпші поетичні описання родних міст.

12.02.1966 - Умер Петро Ризнич Дядя, театральний режисер, драматург и публіцист.

14.02.1732 - Родився Иван Брадач, церковний діятель, просвітител, епископ Мукачевської греко-католицескої епархії.

17-24.02.1831 - Отбылося 1 засіданіє Мадярської Академії Наук у составі 6 академікув и 20 член-кореспондентув. Серед них був русин из Подкарпатя Василь Довгович.

20.02.1914 - Родився Иван Керча, талантливый поет, літератор, редактор альманахов, організатор літературних обществ. Умер у 1951 році. Ёго удпровуд учинив ся стихійнов демонстрацієв русинської інтелігенції Подкарпатя против совітського тоталітарного режима.

20.02.1943 - Родився Ігор Керча, писатель, переводчик, автор новой русинської граматики „Материнський язык”. Составив Читанку про недільні школы „Утлюознина” (2001, Будапешт), „Матяш, король Русинув” (2001, Нїредьгаза).

21.02.1919 - Родився Емельян Балецький. Закончив Будапештський Університет. Став завідующим кафедров руского языка и літературы славянських языков. Знатый поет, ученый, філолог-славїст.

21.02.1959 - Родився Імре Ревес знамый художник. Довгий час жив и творив на Подкарпатю у Виноградіві, там и умер у 1945 році.

24.02.1921 - Родився знатый художник Пудкарпатя Антон Кашшай, котрый много рокув був головов Союза Художников на Пудкарпатю.

27.02.1910 - Родився Федор Потушняк, знамый ученый-етнограф, археолог, педагог, писатель. Написав монографію „Археологічні знахідки бронзового та залізного віку на Закарпатті”. (1958), автор многочисленных літературных произведений.

27.02.1829 - Умер Иван Орлай, ученый - медик, ботаник, філософ. Воспитатель М. Гоголя.

Еган Еде

Иван Полива

Александр Кравціцький

Антон Кашшай

Володимир Микута

5.03.1815

- Родився Иоанн Раковский, подкарпато-русинський будитель, автор школьних книг. У Будині 13.03.1856 рока випустив „Церковну газету” - первый періодичний орган подкарпатських русинув у Мадярщині. „Церковну газету” видавало „Общество Св. Стефана”.

Александр Митрак

7.03.1875

- Родився Гядор Стрипський, писатель, журналіст, товмач, фольклорист, етнограф, историк літератури, русинофіл. Робив у Національному Музеї в Будапешті, де позбирав много експонатув и книг из Пудкарпатья. Напечатав перші изглядования про русинські старопечатні книги. (Угроруські літописні записки, 1911). Быв членом Мадярської Академії Наук. У роботі „Где документи старшей истории Подкарпатской Руси?” (1924) призывав русинув честовати свуй родный язык и сохранять топонимы у селах, де они живуть.

8.03.1360

- „Літопис”, найденый у Мукачевському монастирі пише, ож князь Федор Корятович „... в честь и память Святителя Христова Николая положен храм сей, и уведе в он иноков...”

10.03.1241

- Надор Дейнеш Гйдерварій обороняв уедно из русинами Веречанський перевал уд нашествія татар. У битві погибло много русинув, котрі обороняли землю Мадярщины.

Иоанн Раковский

14.03.1737

- Родився Арсеній Коцак знамый ученый, лінгвіст, поет, педагог, историк, філософ, теолог. Автор граматики „Школа или училище граматики русской і прочих многоразличных отрокам надлежащих...” (бібліотека Дебреценського Університета). Граматика написана в роках 1768-1788, намного скорше уд М. Лучкая, лем не опублікована.

15.03.1838

- Родився Иван Сільвай /Уріил Метеор/, знамый прозаик, поет публіцист, церковний проповідник. Теологію закончив у Будапештському Універзитеті.

15.03.1783

- Родився Василій Довгович, греко-католический душпастырь, первый знатый поет на світські темы, разнобокий писатель, ученый-

Гядор Стрипський

філолог, антрополог, музикант, художник. У 1830 році був обраний членом-кореспондентом Академії Наук Мадярщини, оставив за собою 248 латинських, 36 мадярських 10 русинських трудов. Прощальну бесіду после его смерти провозгласив секретарь АН Мадярщини Ференц Толді.

Іван Сільвай

17.03.1913 - Умер Александер Митрак, русинський словникарь и писатель.

19.03.1901 - Умер Адольф Добрянський, признаний у Мадярщині вождь русинув.

19.03.2003 - У Будапешті зареєстровано Вседержавное Общество Русинської Інтелігенції ім. Антонія Годинки. (ВОРИАГ).

22-23.03.1991 - У Межилаборцах одбувся Первий Світовий Конгрес Русинув.

22.03.1923 - У Мукачові організовалося Культурно-просвітительное Общество ім. А. Духновича.

24.03.1910 - Родився Дюла Ортутай, знамый етнограф, член Мадярської Академії Наук, изглядововав русино-мадярські зв'язі, видав казки Михаила Федича. Член Пудкарпатского Общества Наук (1941).

Адольф Добрянський

25.03.1871 - Родився у Будапешті І. Грабарь, миро-ізвістний учений, искусствовед, живописец, був директором Третьяковської Галереї. Його отец був депутатом Мадярського Парламента, а мати - Олена Добрянська, дочка А. Добрянського.

25.03.1933 - Родився Юрій Чорі, поет, прозаїк, публіцист, середню школу закончив у Мукачові. За антисовецьку діяльність був засужений спецсудом на 10 рокув исправительно-трудоуьх лагерув. Реабілітований у 1991 р. Є автором многих видань: „Слово не полова”, „Легенди нашого краю”, „Цвіт папороті”, „Жива історія” и др., жерелом діла котрых послужив живот родного края.

27.03.1899 - Умер Юлій Ставровський-Попрадов, знамый русинський поет.

28.03.1919 - Родився Юлій Мушка, знамый русинський художник Пряшевщини.

29.03.1865 - Умер Александер Духнович, великий подкарпато-русинський будитель, поет, прозаїк, драматург, историк, філософ, фольклорист, геніальний педагог.

Юрій Чорі

1.04.1858

- Родився Михаїл Бескид, греко-католицький священник, політичний діятель

Теодор Ромжа

3.04.1867

- Начав виходити перший русинський педагогічний журнал „Учитель”, под редакційов Анрія Репає.

7.04.1989

- Русини Польщі зареєстрували „Стоваришеня Лемків”.

8.04.1779

- Умер Алексій Илкович, каноник, еден из представителюв неолатинистики. Написав знамениті панегирики от имени русинського народа императору Йосифу II. Рахуєся едным из найліпших поетув, писавших на неолатинському языку.

11.04.1929

- Родилася у Межилаборцях Анна Галчакова, зната народна поетка и писателька.

14.04.1911

- Родився Теодор Ромжа, єпископ Мукачевської Греко-католицької єпархії, великомученик. Умер 1 листопада 1947 рока, отравлен сотрудниками совітського КГБ у Мукачевській городській больниці. Єпископа убили за отказ перейти у православіє.

16.04.1941

- Родився Димитрій Поп, знамый славист, еден из составитлюв українсько-русинського словаря, успішно робить над совершенствованиєм русинського літературного языку, автор многих книг, составляє учебники діла русинських школ, принимає активное участіє у научных конференціях у Будапешті.

18.04.1923

- Родився Иван Лявинец, Пражский греко-католицький єпископ, Екзарх гр.кат. церкви у Чехії. По порученію єпископов П.Гойдича и В.Гопка возглавляв гр.кат.церков ЧСР в ілегальности, за што сидів у темниці. Талант-ливый поет, писатель /псевдонім Иван Горянин/. Основатель и редактор журналюв „Благовісник”, „Зоря”, „Єдиним серцем”.

20.04.1690

- Быв высвяченый на єпископа Мукачевського грек Йосиф де Камеліс. Первым почав печатати книги на русинському языкови /”Катехизм”, „Азбука”/.

Александр Духнович

Иван Лявинец

Василь Гопко

21.04.1904 - Родився єпископ Василь Гопко, русинський патріот, хранитель старословянського церковного обряду. Умер 23.07.1976 у Пряшові. Провозглашений Блаженным у 2003 р.

Венелін Гуца

22.04.1802 - Родився у с. Тибава Венелін Гуца, знамый славіст, фольклорист, історик, філолог і общественный діятель. Занимав ся історієв Болгарії і Подкарпатя.

24.04.1646 - Была подписана УНІЯ у Ужгородському замку. Тым кіпом русины стали назад греко-католиками.

24.04.1803 - Родився Александер Духнович геніальный Будитель русинув, педагог, мыслитель, історик, драматург, публіцист. Автор гимна „Подкарпатські русини”. У 1851 році у Будапешті видані його „Литургическій катехизис” и знаменитый „Хліб души”.

Андрій Карабелеш

24.04.1906 - Родився Андрій Карабелеш, еден из майталантливых поетув Пудкарпатя. У 1928 році у Ужгороді вийшов первый зборник поезій А.Карабелеша „Избранные произведения”, у 1929 другой „В лучах рассвета”. Из 1954 рока жив у Словакіі. У 1955 році у Пряшеві вийшов послідний зборник поезій А. Карабелеша „В Карпатах”.

Анна Галчакова

М А Й

1.05.1690 - Мукачевский єпископ Йосиф де Камеліс дав розказ, обы „каждый духновник мав дві книги, у одну най запише, кого крестив, то-єсть имя крещеного, родителей, кума и кумиці, год и день, коли крестив, а у другой най зазначит имена повінчаних и час вінчання”.

3.05.1933 - Родився Юрій Панько, високошкольський педагог, еден из творителюв и кодификаторув русинського літературного языка у Словакіі.

4.05.1764 - Родився Петро Лодій, педагог, філософ, літератор, професор Петербургського Университета.

Йосиф де Камеліс

Петро Лодій

4.05.1909 - Родився Петро Лінтур, історик, літературний критик, фольклорист. Преподавав у Ужгородському Університеті. Выдав много книжок, межи нима „Казки и баллады Подкарпатья”. Умер 2.02.1969 г.

5.05.1910 - Родився Павел Цибере, юрист, дипломат, політичний и культурный діятель, Пуд час студій у Празі активно участвовав у студентському обединенію „Возрожденіе”. У 1936 році організував „Рускій народный университет” из філіалами у Хусті, Ужгороді, Як член временного чехословацького правительства представляв ПР, добився освобождения многих русинув из совіцького Гулага. Нигда не принял присоединенія нашего края до СССР, за што был арестованый у 1947 р.

Петро Лінтур

5.05.1951 - Родилася Марія Мальцовська, публіцистка, редакторка „Народных Новинок”, „Русина”, писателька, лавреатка Премії Александра Духновича в области русинської літературы за 1999 рук.

9.05.1943 - Родився Владимир Федынышынец популярный русинський поет, писатель, публіцист, есеїст, автор многих книг: „Мирна наша русинська путь”, „Я есть вечный Русин”, „Мы Русыны-Неба Сыны”. Первый редактор новинки „Подкарпатська Русь”, журнала „Айно”. Лавреат премії им. А. Духновича 2004.

Владимир Федынышынец

14.05.1840 - Родився Юрий Игнатков, педагог, літературовед, лінгвіст. Робив в Будапешті преподавателем гимназії. Составив перву у Мадярщині граматику циганського языка „Cigány nyelvtan”.

15.05.1983 - Єпископ Александер Хіра тайно высвятив о. Йосифа Головача на єпископа.

16.05.1933 - Родився Степан Броді, знамый ученый-математик, кандидат математических наук, автор многих научных трудов, єден из первых возродителюв русинського движенія на Пудкарпатья. Русинський патріот. Возобновив издание русинського календаря общества им. А. Духновича. Талантливый музыкант, шахматист.

Павел Цибере

16.05.1960 - Умер Игорь Грабарь /1871-1960/ всемирно

знамий художник и теоретик малярського мистецтва, директор Третяковської галереї, директор Інституту історії мистецтв Академії Наук СРСР. Родився у Будапешті.

Андрій Коцка

16.05.1968 - Умер Лука Демьян, писатель, збератель фольклора на Подкарпаті. Первий зборник Луки Демьяна вийшов у 1943 р.

22.05.1993 - Состоявся II Світовий Конгрес Русинів /Криниця, Польща/.

22.05.1945 - Родився Иван Петровіч - писатель, поет, товмач. Писав по-українськи, пише по-руси́нськи. По-руси́нськи И. Петровіч написав „Наші спі́ванки” (1996), „Наші и ненаші спі́ванки” (1998), „Битангю́ські спі́ванки” (2001), „Послі́дні спі́ванки” (2004). Вун є лавреатом премії ім. Дюлі Ілеша (1994), также лавреатом Межинародної премії за русинську літературу ім. А. Духновича (1998).

Іван Петровіч

22.05.2000 - У Шарошпотоку под Замком Раковці Ференца II первий раз одбылося сяткованя Вседержавного Дня Русинів. Сись день признаний Правительством Мадярщини Національним Днем Русинів.

23.05.1911 - Родився Андрій Коцка, єден из най-талантлівіших художників Пудкарпатя, воспитаник „Публичної школи рисованія” Бокшая и Ерделі. Майзнаті сут єго образы-портреты.

24.05.1946 - Родився Штефан Сухий, педагог, методик русинського языка, публициста, поет, писатель, лавреат Премії Александра Духновича за 2000 рук.

Бейла Ерделі

25.05.1891 - Родився Бейла Ерделі, знамий художник, основатель школы живописи на Подкарпаті. Закончив Будапешську Академію мистецтв. У Будапешті были перші выставки Ерделія /1913, 1915 рр./ Выставлявся у Парижі, Мюнхені, Римі и у других городах. Його імням названо Ужгородське училище прикладного мистецтва.

25.05.1941 - Антоній Годинка написав „Першое и вступительное слово мое ид чесним членам

Проф. Іван Пон

Подкарпатського Общества Наук”, де твердо став на захист містної народної бесиди, як основи літературного мови.

26.05.1938 - Родився Іван Поп, історик-славист, мистецтвозець, публіцист, автор першої „Енциклопедії Подкарпатської Русі” (Ужгород, 2002).

26-28.05.1995 - У Руськум Керестурі одбувся ІІІ Світовий Конгрес Русинув.

29.05.1997 - Начав роботу ІV Світовий Конгрес Русинув у Будапешті.

Ю Н І Й

Раковці Ференц

1.06.1936 - Родився у Руськум Керестурі Мирон Жирош, знатий журналіст, публіцист, писатель. Живе у Мадярщині. Автор багатьох книг про етнографію и культуру русинув.

4.06.2003 - 8.06.2003 - У Пряшові одбувся VII Світовий Конгрес Русинув.

5.06.1739 - У родному селі Карачин коло Уйлока умер немеш Іван Зейкань, подкарпатський русин, дипломат при царі Петрі Великому, вихователь царя Петра ІІ. 13 років перебував у Западній Європі /Англія, Франція, Іспанія/.

Александр Фединец

10.06.1829 - Умер у Петербурзі Петро Лодій, філософ, педагог, професор Петербургського, Краківського и Львівського Університетів.

13.06.1897 - Родився др. професор Александр Фединец, талановитий хірург, знатий учений, самий популярний доктор нашого краю. За свою довгу трудову діяльність зробив десятки тисяч успішних операцій. У світі знають його як изгладователя проблеми зоба. Руководив кафедрами хірургії Ужгородського Університета. Виховав багатьох спеціалістів, мав міжнародний авторитет, написав понад 100 наукових робіт.

Іван Добош

14.06.1703 - Множество русинів стрічали „нашого пана” Раковці Ференца ІІ и 16. юнія перевели го пиля Верещок через границю. Началася освободительна війна проти австрійського владичества.

Русини составляли основу войска Раковці и билися до побідного конца. За сесе Раковці назвав їх „найвірнішим народом”.

15.06.1945 - Начала виходити по пятницям новинка „Руске слово” у Новом Садзе.

17.06.1874 - Родився Иван Добош, выдающийся педагог, популярный школьный инспектор Свалявского Округа, народолюбец, член Центрального Правления Общества им. Духновича от дня основания (1923). Организовал Народні домашні читальні у многих верховинских селах. У соавторстві із П.Федором составил и выдал „Букварь” (1925).

17.06.1888 - Родився Павел Петро Гойдич, епископ Пряшовської грекокатолическої епархії, визначный представитель русинського народа. Учився у Будапешті. 1927-го рока высвяченый на епископа. Пудпоровав русинські школы и выдана книг и журналув на русинськым языкови. Запертый у темницу у 1950 році за удмітаня перехода на православію. Умер смиртєв великомученика у темници у Леополдов динь, коли му ся сповнило 72 roky. Провозглашений Блаженным у 2001 році.

20.06.1999 - У Будапешті выдана нова русинська граматика писемница „Материнський язык” /М.Алмашій, І.Керча, В.Молнар, С.Попович/.

23.06.1896 - Родився Петро Милославський, фольклорист, музиковед, основатель професіонального хорового искусства на Подкарпатской Руси.

25 - 27.06.1999 - Отбылся V світовий Конгрес Русинув у Ужгороді, на котрому было 350 делегатов из 13 держав.

26.06.1924 - На V Конгресі III Комінтерна прозвучав первый сигнал по денационалізації пудкарпатських русинув. Уже из марта 1926 рока газета „Карпатська правда” виходила лем украинским літературным языком.

29.06.1945 - Подкарпатя прикапчано ид УССР, начало гоненія на русинов и греко-католическу церков.

Павел Петро Гойдич

Петро Милославський

Миرون Жиріш

"Добрянський і сго круг" из журналу "Сова"

Петро Сова

Карой Мейсаров

Проф. Др. Иштван Удвори

2.07.1871 - У Ужгороді вийшов перший номер сатиричного журналу „Сова”. 4 и 5 номери вийшли у Пешті.

2.07.1895 - Родився А. Броді, політичеський діятель Пудкарпатя. Быв премьер-міністром I Правительства автономної Пудкарпат-

ської Руси.

2.07.1959 - Родився Володимир Гаряньскі, знамый русинський поет и науковец бачканських русинув.

11.07.1883 - Родився Александер Грабарь, знамый подкарпатський природознаватель, педагог и художник. Учився у Відню и у Будапешті. Автор пиля 70 научных публікацій. Умер 30.06.1959.

11.07.1894 - Родився Петро Сова, активный общественный діятель, красзнаватель, автор работ „Прошлое Уж-города”, „Архитектурные памятники Закарпатя”. Автор Проекта про Автономію Пудкарпатя.(1938).

13.07.1950 - Родився Андрій Шабак, карпато-русский акти-віст, священник, президент карпато-русского етнологического центра (США). Автор многих статей и публікацій. Готовить до издания на англійському языку Карпато-Русскую Енциклопедію.

14.07.1950 - Родився Іштван Удвори, доктор наук, професор, зав. кафедров української и русинської філології у Ніредьгазі. Талантливый, ерудований, скрунuléзно чесный изглядователь, ученый-славист, знатый у всьому світі своїми роботами по исторической и теперішній літературно-лінгвістичной проблематиці русинов.

14.07.1856 - Родився Корнелій Фенцик, знамый художник, один из первых професіональных художников на Подкарпаті. Отец його был греко-католи-

ческим священником. Поет Євгеній Фенцик був братом отца художника. Начальное образование Корнелій Фенцик достав у учительській семінарії, де проявився його талант до малювання. Продовжив своє образование у Мюнхені у Художественній Академії. Успішно владів портретним і монументальним живописом. Зробив росписи церкви у Великому Бычкові і Мукачевській церкви св. Успенія.

Корнелій Фенцик

16.07.1874 - Родився Іоанн Бокшай, греко-католицький священник, композитор, диригент, депутат Мадярського парламенту.

Скомпонував 6 Літургій. У цьому році у Будапешті була зроблена запис Божественної Літургії Іоана Бокшай у виконанні Візантійського Мужського Хору ім. Св. Ефрема. Диригент Томаш Бубно.

16.07.1914 - Родився М. Томчаний, письменник. Найвідомішим його романом є трилогія „Жменяки”, по мотивах котрої був знятий телефільм.

21.07.1909 - Родився знаменитий художник Пудкарпатя Золтан Шолтес.

Золтан Шолтес

28.07.1849 - Мадярське правительство видало устав распоряженіє, котрое давало право на преподаваніє русинського языка у гімназії і хосновати русинський язык у публічному животі.

28.07.1864 - Родився Василій Гаджега, греко-католицький священник, историк, філософ, общественно-культурний діятель Пудкарпатя. Автор многих монографій, в т.ч. „Додатки к истории русинов и руських церквей”. (1922-1937).

28.07.1899 - Родився Іван Фірцак „Кротон”, силач Подкарпатя, котрий из своим цирком обыйшов Европу и Америку.

29.07.1821 - Родився Кароль Мейсарош, юрист, историк, журналист. Учився у Дебрецені, Пийчі, Пешті. Издав книги по истории русинов (1850). И др. Основав типографію у Ужгороді. (1861)

Іоанн Бокшай

3.08.1903

- Родився Стефан Бендас, парох церкви св. Николая у с. В. Копаня, историк, бібліограф. У 1949 р. Быв арестованый органами КГБ за отказ подписати воссоединеніє из православієм. Быв осужденый на 25 рокув, до 1955 р. находився у ГУЛАГу. По возвращенію подпольно проводив душпастирську роботу. Автор исторических работ „Исторія и хроніка с. Новоселица”, „Хроніка с. В. Копаня” и др. У 1991 р. у Будапешті вийшов роман о. Стефана Бендаса „Пять рокув за колючим дротом”, де вун описує своє житя на ГУЛАГу.

Стефан Бендас

6.08.1928

- Родився Енді Варгол, король поп-арта, артист. Родичі его емігровали на зачатку століття до Америки. Родина, котра именовалася „Варгол” походить из русинського села Микова, недалеко от Межилаборца у Словаччині. Вшиткі русины тепер познають Енді Варгола, хоть иши 10 рокув тому про него не чули. Сесе ся стало позад того, ош брат Ендія Джон, котрый пише себе русином, є віце-президентом фонда Е.Варгола у Нью-Йорку и широко пропагує його умелецтво.

Елайн Русинко

7.08.1999

- Успішно отбылися Дні Русинської Культуры, прирочені 780-рочному Юбілею старинного русинського села Мучонь. Організатор Каулич Иллеш.

7.08.1949

- Родилася Елайн Русинко, професор университета у Америці (Балтимор), занимаєя историйов русинської літературы, основні работы має по творчеству А. Духновича.

9.08.1960

- Родилася Олена Дуць-Файфер, поетеса, педагог, преподає у університеті у Кракові. Выдала сборник поезии „В молитовным блюзнизрстві” (1985), редактор двомісячника „Бесіда”.

Олена Дуць-Файфер

10.08.1888

- Родився Євген Перфецький, знамый изгядователь историй Пудкарпатя.

18.08.1991

- Русины и мадяры греко-католики стрітилися у Марія Повчі из Папов Иоанном Павлом II.

20.08.1926

- Родився Стефан Попович, дохтор, извісний дитський хірург к. м. наук, председатель

общества имени А. Духновича у Мукачови, соавтор русинської граматики „Материнський язык”. Написав книжки: „До 60-ліття од дня смерти Євменія Сабова извісного общественного діятеля нашого края та 100- ліття его хрестоматіі”, „Порунальний русинсько-мадярсько-руско-український словарчик” и многочисленні статті по русинським проблемам. Умер 04.07.2001.

Енді Варгол

23.08.1919 - Родився Андрій Шепя, педагог, публіцист, общественный діятель русинського движєнія. У 1990 р. Оdkривав Учредительну конференцію Общества Карпатських Русинув, автор многих статей о культурной жизни русинув, діяльності А. Добрянського, А. Митрака и др.

24.08.1903 - родився Василій Керолович, казкар, машиніст по професії, філософ-самородок. П. Лінтур записав и издал його універсальні сюжети „Три золоті слова” 1968 р.

24.08.1978 - Єпископ Александер Хира тайно высвячує у єпископы о.Ивана Семеди.

28.08.1949 - Ликвідація Греко-католической церкви на Подкарпатію. На Чернечной Горі у Мукачові устами греко-католического священника Иренея Кондратовича був проглашений акт про ликвідацію Унії.

29.08.1830 - Родився Андрій Репай, редактор и выдаватель педагогической газеты „Учитель” первого печатного учительского органа на Подкарпатской Руси.

Александер Хира

С Е П Т Е М Б Е Р

1.09.1888 - Родився Юлія Віраг знамый художник. Учився у Мюнхені и Будапешті. Автор фресок многих церквей на Подкарпатію. Много його картин находится у Мадярщині.

8.09.1809 - Родився Нестор Кукольник, син В. Кукольника, композитор, автор многих популярных русских романсув, в.т.ч. „Очи чёрніе”.

13.09.1984 - Родився Михаил Демко, видный полі-

Н.С. Кукольник

Антоній Бескід

тический діятель составитель ежегодника „Земледільський календарь” (1934-1943). Быв депутатом мадярського парламента од Пудкарпатя. У 1945 році арестований „СМЕРШ-ем” и присужений до розстріла.

16.09.1885 - Родився Антоній Бескід, юрист, знамый діятель Подкарпатської Руси, депутат Мадярського Парламента.

Еган Еде

19.09.1771 - Святый отец Папа Климент XIV выдал буллу про основаніє Мукачевской Греко-католической Єпархії.

19.09.1819 - Родився Александер Павлович, будитель, поет, публіцист, просвітитель. Учився у Мішкольці, Егері, Трнаві.

20.09.1901 - Умер насильно смертю знатый мадярський економіст, руководитель „Верховинської господарської акції” на Пудкарпатю Еган Еде.

24.09.1944 - Посвященіє у єпископы о. Теодора Ромжи.

25.09.1922 - Родився В. Гошовський, педагог, фольклорист, музиковед русинського происхожденія. Написав фундаментальні роботи по исторії музыкальной культуры. Ініціатор созданія в Ужгородському музеї Центра по изглядованю народної музыкальной культуры Карпат.

Володимир Гошовський

25.09.1920 - Умер у сели Стройное Юрий-Калман Жаткович, церковный діятель, историк, автор етнографического “Очерка угро-русских”.

26.09.1902 - Родилася извісна скульпторка Елена /Илона/ Мондич. Жила у Будапешті, Кошицях, Празі. Автор памятника Е.Фенцика у Ужгороді, А.Добрянського у Ужгороді и у Михаловцях, А.Духновича у Пряшеві, А.Митрака у Мукачеві и др.

27.09.1988 - У праздник Воздвиженія Святого Креста єпископ Иван Семедій первый раз по 40 роках илєгалности открыто кончив Службу Божу на Кальварії у Ужгороді.

28.09.1854 - Родився знамый подкарпатський маляр Игнатий Рошкович. Учив ся у Будапешті у професора Д. Бенцура и Б. Сийкеля. Продовжав учёбу у Парижі, Мюнхені, у Італії. Од

Елена /Илона/ Мондич

1895 года жив у Будапешті. Їго образы головно церковні, котрі и ниська мож видіти у Будапешті у Базилиці Св. Стефана, у цеквах Йозеф-вароша, Кечкемета, на Пудкарпатю и в Румунії. Знаті суть єго образы солунських братув, Св. Кирила и Мефодія. Русины Будапешта можуть видіти образы И. Рошковича у церкви на Ровжак тере, Королівському Каштелі - фрески святых династий Арпадовичей: Св. Стефана, Св. Имре, Св. Ласлова и др. Умер у новембрі 1915 года у Будапешті.

Михаил Балудянський

29.09.1769

- Родився Михаил Балудянський, знамый ученый, первый ректор Петербургського Університета, декан правового факультета Будапештського Университета.

О К Т О В Б Е Р

1.10.1859

- Родився Евменій Сабов, автор книги „Русская граматика и читанка літературного языка карпаторусских” /1890/, и ціннішої книги „Хрестоматія церковно-славянских и угро-русских літературных памятников с прибавлением угро-русских народных сказок на подлинных наречіях”.(1893)

2.10.1989

- Умер Юрій Цимбора, знамый композитор и культурный діятель Прящевщины.

2.10.1891

- Родився Йосиф Бокшай, найзнаменитый художник на Пудкарпатю, усдно из А. Ерделіем рахуєся основателем пудкарпатської школы живописи. Член-корр. Академії Искусств СССР.

2.10.1930

- Родився Михаил Алмашій, заслуженый учитель, краєзнавец, фольклорист, председатель Обласного Общества имени А. Духновича на Пудкарпатю, основатель и диригент „Хора стародавньої співанкы пудкарпатських русинув”. Обробив многі русинські народні співанкы. Выпустив ряд книг. Глубоко изучив педагогическое наслідіє А. Духновича.

Евменій Сабов

3.10.1852

- Родився др.Коломан /Калман/ Демко, педагог, историк, член Мадярьської Академії

Йосиф Бокшай

Евгеній Фенцик

3.10.1983

Наук. Быв директором гимназії у Будапешті /Товосмезеўтцаі Фёгімназіум/, котра стала просвітительским центром вшитких русинов Мадярицины. Організовав первый греко-католический хор у Будапешті. Быв депутатом парламента, редактором альманаха и ряда газет. - Умер Янко Фейса один из первых поетув, писавших по-русинськи у Югославиі /1929/. Дуже популярні суть его стихи и пісні діла дітей.

5.10.1830

- Родився Тіводор Легоцький славный археолог, краєзнатель, историк, збиратель и удаватель угро-руських народних пісень. Основатель красведческого музея у Мукачеві.

5.10.1844

- Родився Евгеній Фенцик, знатый прозаик. ученый-славист, поет, просвітитель, редактор духовно-літературного журналу „Листок”, автор учебников для русинських дітей и сборника церковных проповідей.

5.10.1908

- Родився видный етномузиколог, композитор и диригент Онуфрій Тимко (псевдонім Тон). Выдав 4 томы наших народных популярных пісень и много студій по истории и фолклористиці. Умер 24.09.1989 р.

6.10.1886

- Родився Георгій Геровський - языкознатель, діалектолог, педагог, историк, етнограф. Умер 5.02.1959 р. у Пряшеві.

8.10.1821

- Умер у Мукачові Иоанікій Базилович, церковный діятель, историк.

9.10.1976

- Умер у Празі Іван Шлепецький, историк літературы, культурно-просвітительський діятель.

12.10.1997

- У Ужгороді був одкрытый памнятник А. Духновичу. Автор М. Белень.

13.10.1892

- Родився др. Стефан Фенцик, извісний преподаватель теології у Ужгороді. Організовав издание „Карпаторуського голоса”. Быв посланцем Общества Подкарпатських русинов у многих странах Европы. Проводив широку літературну діяльність, написав много книг, статей, в тому числі „Читанка для народа”, „Рускій народный календарь” и др.

14.10.1855

- Родився в Ужгороді Юрій-Калман Жаткович.

Іван Шлепецький

Михаил Алмаший

Др. Стефан Фенцик

14.10.1888 - Родився Федор Аристов, историк, основатель Карпато-русского Музея у Москві, автор многочисленных работ по бібліографіі Пудкарпатської Руси.

Юрій-Калман Жаткович

15.10.1920 - Родився И. Комловший, учитель, писатель, публицист, краевед. Один из организаторов „Союза угро-русских писателей” (1940-1944). Написав булше, як 200 новел, одноактных забав. (1938-1943). Широко знамый як бібліофіл, позбирав найбулшу на Пудкарпатю колекцію по истории, літературі Подкарпатської Руси.

16.10.1837 - Родився Александер Митрак, талантливый писатель, етнограф, составитель капитального „Русско-мадярского” и „Мадярско-русского” словарюв.

Александер Митрак

18.10.1833 - Родився Августин Єнковський, священник. Быв не лем чесным духовным пастырем, но и славным унаходителём самоуком. Року 1873 сконструтовав жатку-сноповязачку, шіфный мотор, улики, за які у 1892 році був удостоєный преміі на выставці у Будапешті.

19.10.1911 - Родився Федор Манайло талантливый художник европейского уровня. Май знамениті його композиції на мотивы карпатських легенд и балад, котрі поражають своими красками и самобытностью.

Федор Манайло

19.10.1849 - Делегация русинов передала австрийскому цісарю меморандум, у котрому требовали признати русинов за окремый народ из ушыткими правами и привілегіями.

20.10.1912 - Родився у Ужгороді Дезидерій Задор, извісний композитор. Дуже рано проявив способности до музыки. У 12 рокув дав перший самостоятельный концерт, з великим успіхом. Закончивши Пражску Консерваторію (рояль, орган, композиція), робив референтом по фольклорной музиці Пудкарпатя, што дало ему возможность зобрати и выдати зборник русинських пісень из 156 произведений. Быв першим директором Ужгородского музучилица, а з 1974 рока професором Львовської Консерваторії. Сочинив много прекрасных музыкальных произведений. Воспитав цілоє

Дезидерій Задор

покоління таланливих музикантов. Умер 19 вересня 1985 року у Львові.

20.10.2003 - У Будапешті вийшов перший номер журналу „Русинський Світ”. Видає Вседержавное Русинське Меншинове Самоуправленіє, и Общество им. А. Годинки.

23.10.1918 - На Конгресі средне-європейських освобождених народув, серед 11 народностей Германії и Австро-Венгрії русини були признані окремішнім народом из окремов державов „Руска Краина”.

Димитрій Бортнянський

27.10.1909 - Родився Михайл Ковач, великий поет и писатель русинов Бачки.

28.10.1751 - Родився у Глухові (Україна) Димитрій Бортнянський, світової слави композитор русинського (лемківського) походження.

31.10.1976 - Умер у Сент-Клері (Америка) Андрій Шлепечкий, церковний діятель, писатель, публіциста.

Н О В Е М Б Е Р

1.11.1947 - Умер насильнов смертю єпископ Теодор Ромжа. Послі неудавшейся „автокатастрофы” був отравлен у Мукачевской больниці. Провозглашений Блаженным у 2001 р.

Теодор Ромжа

3.11.1894 - Родився Євгеній Нездельський, літературознаватель, автор публікацій на тему літературы русинов.

4.11.1691 - Первый раз слезила до 8.децембра чудотворна икона Пресвятой Дівы Марії у Марія Повчі. Другий раз слезила года 1715, третій раз - года 1905.

6-7.11.1992 - Одбывся Первый Межинародный русинський лінгвистичний конгрес у Бардіїві.

7.11.1999 - Выйшло товмаченя на русинський язык св.Евангелія и Апостолов на неділі и свята цілого року у Словакії. Товмаченя зробили о.Франтішек Крайняк, монахині-василіанки др. О. Мідликова, Др. Е.Дуткова и др. Коректору зробив єпископ Иван Лявинец.

11.11.1931 - Родився Дюра Папгаргаї, поет, писатель, педагог Воєводины.

14.11.1815 - Родився Иван Дулишкович, знамый историк, культурный

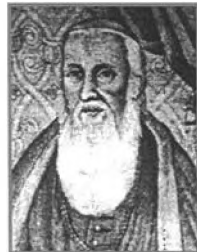
дiятель, автор збiрка исторических статей „Историческія черты угрорусских”, Унгар 1874-1875., и 1877.

14.11.1732 - Родився єпископ Андрей Бачинський, основатель духовної семінарії у Мукачові. Великий просвітител, видав 5-томну Біблію. Підпоровав І. Пастелія, І. Базіловича и других, котрі доказовали автохонність русинув на Пудкарпатю.

Икона Пресв. Діви Марії
у Марія Повчі

14.11.1910 - Родився А. Борецький, знамый художник Пудкарпатя. Закончив учит. семінарію у Ужгороді. Художественное образование достав у „Публічної школі рисования” И. Бокшая и А. Ерделі. Писав пейзажі и жанрові композиції експресивного характера.

Андрей Бачинський

19.11.1789 - Родився Михайл Лучкай, талантливый філолог, историк писатель, фольклорист. У 1830 році видав у Будині „Граматику Славяно-Русинську” /1831, „Церковні бесіди на всі неділі рока на поученіє народа” /Будин, Типографія Всеучилища Пештянського, 1831/. Автор „Исторії Карпатських Русинів Мадярщини”. Книга была написана на латинському языку.

24.11.1975 - Умер Александр Бескид, юрист, русинський адміністратор и общественный діятель. Закончив юридический факультет Будапештського університета (1912), доктор права и филозофії. Послі Мюнхенської конференції (1.10.1938 р.) був назначений другим віце-губернатором, а по образованию автономного правительства Подкарпатської Руси А. Бровдія (1.10.1938 р.) исполняв свои функції иши даякий час, до роспада ЧСР.

Александр Бескид

20.11.1866 - Родився Михаил Врабель, педагог, журналіст, фольклорист. Закончив Ужгородську учительську семінарію. У 1898-1918 рр. Редактор новинки „Неділя” (Будапешт), котру издавало діла русинських селян Міністерство земледілія Мадярщини. Составляв земледільчески календарі „Приятель селян” (приложеніє до журнала „Неділя”).

Иван Дулишкович

24.11.1923 - Родився Стефан Мартон, знамый композитор, педагог, музыкант. По собі лишив 400 оригінальных музыкальных произведений. Дуже знаті ёго обработки русинських, мадярських, словацьких народних співанок.

Еміл Кубек

29.11.1857 - Родився Еміл Кубек, священник, поет, писатель, языкознаватель, родолюб. Удав обширный „Старославянський-мадярсько-русько-німецький словарь” /1906., Ужгород/. У Америці видав „Народні повісті і стишки”. Писав и пуд псевдонімом М.Ганич.

29.11.1946 - Комуністичным режимом закрыта Ужгородська высша Духовна Семінарія.

ДЕЦЕМБЕР

3.12.1934 - Начало радіопрограмм діля русинув Подкарпатя и Пряшовщины.

Андрій Броді

7.12.1946 - В Ужгороді розстріляный Андрій Броді, знамый політик, первый премьер-міністр автономного правительства Подкарпатської Руси.

8.12.1912 - Родився Степан Добош, ученый-історик, видный педагог, первый ректор Ужгородського Університета

10.12.1918 - У Залі Пештянського жупаната совіщалися 500 русинських депутатів и прийняли меморандум о русинському автономном краї.

13.12.1849 - Умер Василь Довгович, знамый поет и філософ, член Мадярської Академії Наук.

Николай Грицак

14.12.1856 - Родився Иван Кизак, культурнопросвітительський діятель, педагог, писатель, священник, автор Русинського Букваря діля начальних школ.

18.12.1908 - Родився Николай Грицак, лінгвіст, составитель гігантського Русинського Словаря, матеріал для котрого збирав 50 років. Мав не лем філологічне а й біологічне образование. Зробив Словар Ботаничної лексики.

19.12.1804 - Умер мукачевський єпископ Андрій Бачин-

ський - великий патріот Подкарпатя.

- 19.12.1817** - Родився Адольф Добрянський, визначний дипломат, політик, депутат парламента.
- 21.12.1918** - Мадярська Республіка створила русинську автономну територію „Руська Крайна”.
- 25.12.1900** - Умер Александер Павлович, русинський народний поет, будитель, публіцист, послідовник А. Духновича.
- 27.12.1923** - Основано культурно-просвітительське Общество им. А. Духновича на Подкарпатю.
- 28.12.1858** - Умер Константин Матезонський признаний учитель хорového співа, основатель хоровой капелы „Гармонія”, котра за 25 років діяльності перетворилася у великий хор при Кафедральной Церкви у Ужгороді. Хор прославився на цілу Мадярщину, часто виступав у Будапешті.
- 30.12.1952** - Умер Иван Олбрахт, знамый чеський писатель, много писав про карпатський край, описовав быт и обычаи русинув. Майліпша повість М. Олбрахта „Смутні очи Анці Караджічовой”, видана у товмаченю І. Керчі у 2001 р. у Ужгороді.
- 20.12.1886** - Родився Григорий Жаткович, первый губернатор Подкарпатської Руси. Юрист, політичеський діятель, лідер русинської еміграції у США. Раховав русинув отдільнов націов, написав меморандум по проблемі Подкарпатської Руси, первым требованієм котрого была автономія діла Русинув.
- 20.12.1815** - Умер Михаил Брадач, греко-католичеський церковный діятель. Робив преподавателём богословської школы у Мукачеві. Из 1777 р. - настоятель Кафедрального собора у Ужгороді. У 1809 р. назначений генеральным викарієм Мукачевської греко-католичеської епархії.
- 21.12.1938** - Умер у Чертежи на Подкарпатю Константин Грабарь, священник, общественно-політичеський діятель, член губернаторської ради Руської Крайны (1918), директор Подкарпатського Банка у Ужгороді, назначений президен-том Подкарпатської Руси (1935-1938)

Константин
Матезонський

Адольф Добрянський

Григорій Жаткович

Константин Грабарь

Музыкальна жизнь на Пудкарпатю

Після II Світової Війни і за послідоючі 50 літ не було цілесобразним ни писати, ни говорити про розвитіе музыкальної жизни на Пудкарпатю, про первоначальні тяжкості, про діяльність первых значительных личностей.

Говорити мож было лиш про того, што соотвіствовало політиці і интересам партії і што підтверждало осліпительні лозунги, агітаційну брехню, согласно котруй містні жителі можуть дяковати лиш совіцькуй власти і пролетарскуй диктатурі за вто, што достигли у культурі, бо музыкальное

искусство, лиш благодаря мудрому руководству партії, за короткий час достигло такого високого уровня, стало розцвітаючим сокровищем, достойним совітських народностей.

Айбо, очевидно вто є не так.

У многонаціональному Пудкарпатю на протяженії многих столітій уєдно жили мадяры, русины, словакы, німці, румуны, всі они уважали обичаї, культуру і искусство єден другого. Интересным є то, ош у тоті часы никто не споминав за „нерушиму дружбу народув”.

Особый духовный мир живущих туй народув сыграв рішающу роль у образованию особой из своеобразним настроєм інвенційної блистательной музыкальної жизни. Се їм присуще духовное багатство і різнообразіе было результатом длительного еволюційного развития.

По літоисчисленію на суй території у IV-VI ст. появились гуны, авары і різні славянські племена і среди них предкы типирішних русинув, котрі наусе поселилися у горських долинах. Пузніше і мадяры приобрели туй Утюзнину у од того часа живут уєдно у доброму і поганому.

Про формірованіе искусства в отношении музыки письменні памнятки дуже скудні, лем из XVIII столітія, благодаря греко-католическим священникам, обсталися документи, содержащие сведения про духовну музыку.

Из достовірних статистичных даных знаєме, што до конца II Світової

Войны большинство населенія края составляли русины и мадьяры, из сёго слідує, што у формированію музыкальної жизни рiшающа роль выпала наперед русинам позад церкви. Выдающихся результатов достигла **духовна семінарія св. Василя**, у котрой еден руський емігрант **Константин Матезонський** у началі XIX ст. запровадив многоголосное хоровое пініє. У 1833 році вун організує греко-католический церковный хор, руководителём котрого быв на протяженію булше як 20 рокув.

Начату роботу из 1856 рока продовжує **Василій Талапкович**. Вун був першым изглядователём фольклора. Його наслідують **Иоанн Бокшай, др. Стефан Фенцик и Еміл Попович**. У началі XX ст. у 30-ті роки пуд руководством **Уріла Сільвая** хор выступає на світських концертах, чим приобрів собі велику популярность.

Другым хором из великым прошлым був **Мадярьський Хор**. Вун організовався у 1864 р. диригентом **Тиводором Шпері** и на протяженію 80 рокув проводив дуже полізну роботу. У 1904 році Иоанн Бокшай, за тим др. **Стефан Фенцик** перебрали руководство хором. У 1914 р. по иніціативі Фенцика хор преобразовався у Філармоническое общество. Из сёго стає ясным, накулько уєдно дійствовали русины из мадырами, мож уповісти, што каждое музыкальное начинаніє робили уєдно, при тому не было языковых препятствій, бо язык еден другого, пузніше ищи и словацький и чеський языки, каждый житель **Пудкарпатя** хосновав майже на уровні родного языка.

По лінії світової музики зачала вирісовуватися своеобразна музыкальна жизнь, котра не позиравучи на национальность и на дійствующий політический режим, рушилася по путёви далшого развития.

У 1901 році, по рішенію собрания хора, котрый уже тогди владів золотов медалью, у велькому залі ужгородського казино состоялся первый концерт с платним входом.

У тому же XIX столітію на **Пудкарпатю** зачалася изглядовательска работа по фольклору. Первым на красоту **русинських народних співанок, коломыйок** обратив вниманіє **Иоанн Югасє-вич**. У 1830 році у Будапешті появились у напечатаному виді 10 оригінальных співанок из його рукописного собрания. **Михаил Лучкай** (1789-1843) у єдному старо-славянському изданію напечатав дакулько пудкарпатських народних співанок. У дальнійшому русинськым фольклором занималися **А. Духнович, В. Талапкович, А. Павлович, М. Врбель**.

Основным піллером развития музыкальної культури XX столітія было школьное хоровое движеніє. У лицеях, педагогических училищах, семінаріях, гимназіях обязательным было изученіє співаня. Уже у 10-20 роки у церковных школах, монастырях, частных пансіонах проводилися уроки музики. У Ужгороді майизвісних школов была городська музыкальна школа, котра носила имня Нандора Плотені. И у других городах робили школы, котрі поддерживалися державов, айбо и у частных школах діти достигали красных

результатив у музикальному вихованню.

Жігмонд Лендел, Юрій Костю, Вера Ромішовська, Карел Воска, Ірина Ладані, Наталія Шкірпан, Рудолф Бенедек, Ервін Горачек, Золтан Гут, Ілона Гайтов, и мож бы ищи дале продовжати список преподавателюв и музыкантув, котрі достигли значительных результатов у роботі и способствовали формірованню контингента любителюв музики, спеціалістув-професіоналув и вообще розуміющихся у музиці людею на Подкарпатю.

К сожаленію ужасы **Первої Світової Войны** притишили темпы розвитку музики. У 1918 році Уряд Кароля у 10-му Законі обявив територію Пудкарпатя автономнов. По согласію народных совітів автономное Пудкарпатя присоединили до Чехословакії. Чехи, хотя и не дуже пуддержовали, айбо уважали права русинув и признавали достигнуті до сих пор результаты.

Образовалися культурологіческое общество „Просвіта” и у його рамках смішаний хор „Боян” под руководством Петра Милославського, **Хор Пудкарпатських Русинув** и также Городський Аматорський Симфонический Оркестр под руководством **Олекси Приходько**.

У Мукачові начал свою діяльність у педучилищі мужський хор „Метеор”. Диригент **Антон Скиба** создал из преподавателюв и студентув хор из европейсково славо, котрый успішно діяствовав аж до конца II світової войны, т. е. до тих пор, заки диригента А. Скибу КГБ не засудило на 25 рокув за „антисовецьку діяльність”. А. Скиба был освобожденный у 1954 р., айбо уже не мав возможности проводити таку роботу, як раньше.

У 30-роках XX століття на Пудкарпатю діяствовали 125 хорув, 61 школа мала разного состава оркестры авадь инструментальні ансамблі.

Традиції инструментальної музики на Пудкарпатю и также зарожденіе концертної жизни мож отнести за рахунок перебравшоїся інтелігенції из Чехословакії. Великое количество исполнителюв, гастролі оркеструв усиливали интерес містных жителюв до музики. Духові оркестры тоже организова-

лися по ініціативі чеських музикантів-імігрантів и приобрели популярність у краї.

Подаючи итоги, мож уповісти, што, дякувчи майже **200** ручному розвитку, викристалізовалося таке різнообразне, многослойне музикальне искусство, котрое у конці концев воплотилося и достигло кульмінації у творчестві таких неординарних личностей, якими были **Дезідерій Задор** и **Иштван Мартон**.

Дезідерій Задор родився у Ужгороді. Послі окончанія русинської гімназії учиться у Празькій Музикальній Академії и достає три дипломи из отлічієм. Свою кар'єру вун зачав у Празьському Міністерстві культури у відділі народної музики у дожности пудкарпатського музикального референта, а закунчив як композитор, піаніст и преподаватель, диригент и органіст, фольклорист и общественный діятель, як професор Львівської Консерваторії, заслужений діятель искусств України. Збирания народних співанок, так звану свою „манію”, як вун сам называє, продовжав ціле життя.

Др. Марія Потоки у своєї дисертації „Русинська народна музика” обрацає внимание на вто, яке великое взаимное влияние оказувуть друг на друга співанки різних народув Пудкарпатя.

Філарет Колесса, знамый галиційський фольклорист бывав у Пудкарпатю у 1910 и у 1929 рр. У його собрание попали булше як 100 русинських народних співанок.

Антоній Годинка, І. Панькевич, М. Рошаховский и П. Світлик зачинають займатися русинськими народними співанками под влиянієм Колесси. У 30-х роках ХХ століття из любовью займаються собирательством **П. Милославський, А. Кондратович, Е. Костю, А. Скиба, П. Ференчук, М. Гойер**. Первий професіонально составлений зборник був составлений у 1936 р. У сись альбом попали 156 русинських народних співанок, зобраних **Д. Задором**. Зборник не був изданий и до типирь, айбо **Б. Барток** дуже високо оцінив його, и произведения, признані **Б. Бартоком** аутентичними, из согласія **Д. Задора**, были поміщені у архів **Мадярської Академії Наук**. У печаті у 1944 році появился єден зборник пуд редакційов **Д. Задора**, у котрому были

поміщені 135 співанок **Д. Задора, Милославського и Костю.**

У совіцьку еру лиш составлений В. Гошовським на научной основі и виданий у Москві том представляє значительну цінність. У сёму собранію находиме 202 русинські співанки, котрі систематизовані, мавуть примічання, поділені по типам и разным територіям.

Пусля того, як Пудкарпатя пудпало под совецькоє господство, Задор стає директором Ужгородського музикального училища.

Начала свою діяльність Областна Філармонія, у рамках котрої організовався **Закарпатський Народный Хор.** Так як на основі партійних рішень русины, як нація, на Пудкарпатю нигда не были, существованіє русинського народа офіційно не признали, ищи и статистическі дані уверли из общественної пам'яті. Хор став по формі совіцьким, по содержанию українським.

Городська інтелігенція, котру совіцький державный апарат не муг использовать, пуйшли у народный хор. Ними были у перву очередь безработні попы, дохторы, юристы, учителі и учителькы, світські особы и другі „небізувні особы”. Організуєся симфоніческий оркестр, были открыті український и руський театры, государственні музикальні школы. На фабриках и у колхозах начинаєся любительськоє музикальное житя совіцькоє по формі. В основном, співавуться революційні пісні. Як видно из описаної картини, очевидным є, што сись швидкий успіх на музикальному поприщі є результатом булше як **200-рочної еволюції**, што из помощью державної поддержки было выхосновано из ціллю пропаганды.

Д. Задора через 4 роки зняли из должности, бо його прошлоє было не без „пятен”, (отец був півцоучителем и кантором, вун вінчався у церкви, булше того був там органістом, служив у малярській армії, учився на Западі, и вообще його музикальні произведения были признані формалістичными.) На протяженіі всеї свої жизни Задор нигда не поддався ультрамодернизму. Напише кантату „Карпаты”, за тым концерт діла фортепіано, діла цімбалу, на заказ пише обработки так называемых „украинських” співанок. Йому удаєся вплести у свуй концерт діла цімбалу тональну гамму и народный настрой из академізмом звучанія симфоніческого оркестра. Послідні 15 рокув свого житя Задор занимаєся лиш композиційов. Напряжений темп жизни подрыває його здоровья, у 1985 році композитор умирає. У 1991 році Ужгородськоє Музикальное училище достає його имня по просьбі руководства музикального общества им. Д. Задора.

Естафету дальнійшого развития музикальной культуры европейського уровня, котру на Подкарпатю основав Задор, перебирає **Иштван Мартон.**

Сись награжденный от природы исключительным музикальным талантом хлопець, увидів світ у 1923 році у невеликому селі коло Мукачева у родині півцоучителя. Вун уже у школьні роки прийшов на вто, што його жизненное призваніє є музыка. У тот час, коли личность Задора оказала рішающее влияніє

на музикальну культуру усєї України, Мартон по своєю натурі до кінця життя обстався патріотом своєї малої утціозини.

У 1948 році Мартон попав у Ужгород. За єден рук закончив музикальное училище по класу композиції, и начинає свою трудову діяльність у алма матер як концертмейстер.

А становленю його як композитора, велику роль сыграли Д. Задор, піаніст **Ж. Лендєл** и преподавателі-композитори.

Музыков до кінофілма про Карпаты „Понад Тисою” И. Мартон достав признаніє у всюй державі. Його блистательні пісні співавуть из любовью по всюй Україні. Його модерні композиції, особого стиля обработки русинських народных співанок зробили знаменитым Закарпатський Народный Хор.

Приглашенія кийвських, московських, харьковских кіностудій вун не принимає. Пузніше, як художественный руководитель філармонії, кромі композиторської діяльності, займаєєя режисуров, організує концерты, конкурсы.

Мартон назад організує розпавшийся симфонический оркестр, типирь уже из пудкарпатськими силами, и ним же організований камерный оркестр. И для сих колективув пише усе ліпші и ліпші, чаще усєго на русинські, або на малярські мотиви чудесні композиції. Популярность його изо дня на день росте.

На сяткованю 50-рочного юбілея композитора общество достало представленіє не лем разносторонню, инвенциозну личность композитора, а и могло взвісити тоті зміны, котрі сталися благодаря Задору и йому у музикальному житю Пудкарпаты.

Без преувеличенія можеме сказати, што днись на сюй „землі бідных”, як колись называли Пудкарпатську Русь, (независимо от того, што Киев и Москва забрали ліпші силы), сформировалося такое елітное музикальное общество, котрое заняло почетное місто на лістниці рангув як западної, так и восточної музикальної культуры.

Хотылося бы отмітити из первого покоління адвоката др. **Василія Петрецького**, котрый співав у Львовській Опері довгі роки, затым **Александра Врабеля**, заслуженого артиста Украины, котрый був десятки рокув вєдущим солістом Львовського Оперного театра, **Гізелу Ціполу**, извісну співачку, солістку Киевської Оперы, **Игоря Лацанича** главного диригента Львовської Оперы, **Габора Алмашія**, котрый там же був скрипачом и концертмейстером до пенсії, **Михаила Коппельмана** скрипача, побідителя конкурса имени Жака Тібо у Парижі, **Евгенія Станковича**, председателя Союза Композиторов Украины (ученика Мартона) и мож бы и далее продовжати имена солістув філармонії, преподавателюв училища. Я бы отмітив **Еміла Кобулея**, доцента Львовської консерваторії, завідуючого кафедров композиції, котрый був наставником многих отличных музыкантув и композиторов. Серед них треба вспомнити **Йожефа Тадлера** пианіста и

диригента, котрый закончив консерваторію по трём спеціальностям, 30 років живе у Германії і є там признаним композитором, був ректором музикальної школи Валдюрна. Послухавши його композиції, ми можемо убідитися, што серце його лишилося на Пудкарпатю.

У многонаціональному Пудкарпатю любов до родного края сформировала тоту музикальну культуру, котру пуся другого світового пожара пролетарська диктатура силов свої власти хотіла перетворити на планову із статистическими показателями. К сожаленію сесе удалося зробити. Хоровое движеніє опустилося до любительского уровня, аматорське музицирование стало способом заработка.

Пуся великого распада положеніє и надалше обставалося безпросвітним, кто мут, тот глядає возможности существованія за гатарами.

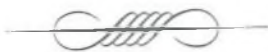
Булше, як **300 музыкантув Пудкарпатя**, співакув, преподавателюв, музиковедув, доказали у Америці, Мексиці, Западнуй Европі и у сусідних державах, што постоять за себе у любуй опері, оркестрі, высшуй школі як преподаватели або учителя музыки.

Для повної картини я бы упомнянув дакулько выходцув из Пудкарпатя, спеціалістув, котрі трудяться на музикальнуй ниві у **Мадярщині: Віктора Мошшані**, котрый став извістним на цілу державу, соліста Національної Оперы Мадярщини, преподавателя консерваторії им. Ф. Ліста, піаністку **др. Анну Лугоші**, **Іштвана Бундовича**, хориста Мадярського Національного Хора, **Еву Иванчо**, члена Мадярської Національної Філармонії, **Аттілу Боніславського**, члена Національного Мадярського Сімфонического Оркестра, **Іштвана Задора**, ведучого виолончельної групи и соліста Дебреценського Сімфонического Оркестра, **Лівію Барто**, директора Сигетчейпської музикальної школы, **Марту Нийметі**, члена Дебреценського камерного хора, **Габора Молнара**, **Арпада Штумпфа**, **Ласлова Драгу**, **Іштвана Малету** - преподавателюв музыки и ищи много других, котрі свойов діяльністьов пуддержують добру славу Пудкарпатської музикальної жизни.

Надіємся, што кидь не днись, айбо у будуцому на Пудкарпатю изась розцвіте музикальна культура, основы котрої заложили, майже 200 років тому, предки оставшихся дома русинув, мадярув, словакув, швабув и других національностей.

*Тібор Боніславський
Потовмачила М.*

Федор Манайло „Из дерева і соломи”

Федор Манайло „Голуба піч”

Федор Манайло „Оборогы”

Федор Манайло „Покоління бокорашув”

Федор Манайло „Вичоріє”

Федор Манайло „Старі сокровища”

Йосиф Бокшай „Коло млина”

Йосиф Бокшай „Цвітуть яблони”

*Адальберт Ерделі
„Мукачевський замок”*

*Адальберт Ерделі
„Груповий портрет
Ужгородських художників”*

*Андрій Коцка
„Дівчина з Колочави”*

*Андрій Коцка
„Вихідний день”*

Бейла Мартон

*Бейла Мартон
„Дождливый день”*

*Тиберій Сташко
„Весняний ярмарок”*

*Тиберій Сташко
„Розговор”*

*Золтан Шолтес
„Весна в Ставному”*

*Золтан Шолтес
„Міжгірські
полонини”*

Рукописі Антонія Годинки не горять!

Днесь зясь подаєме текст, на думку многих, майавторитетного нашого писателя минулого ХХ столітя Антонія Годинки. Майавторитетного лем зато, бо писав материнским языком, тым языком, котрым говорив його наруд. Не много його дочасних краянув-писателюв спознали у сьому авторови образець достойный наслідуваня, не вергли собов у такый до болю рудный говор, зачали писати, ги говорят прості, “невошколовані” люди з улиці... Тадь не задарь ходили вни в гимназію, учили кто язык Пушкина, кто - Шевченка! Редактор на тот час “майрусинської” новинки “**Нова Неділя**” пак “**Карпатска Неділя**” у годах 1939-41 и тот усе одгороджовався од текстув пейтського професора зносков “На желаня автора сообщаеме оригинальною правописею”. Добрі, хоть и так... Муг и усмитя вуверичи...

Як видиме, не такі вже й онь оригіналні зме, брата русины. И мы годні сміло проуказати: “**Неє пророка у нашіу утціозніні!**”...

Днешній текст за життя академика не був напечатаный! Кедь го перечитаєте, надівуся, порозумієте, чом поставив’им у сьому місті знак (!). Тулько добавлю: як філолог перечитав’им не єдну новинку тых годов, айбо подобных текстув не много стрічав’им...

Лем вдяка ніредьгазькому професорови **Іштванови Удварійови**, котрый найшов го помеже папіря Антонія Годинки и дав до свої книги: *Hodinka Antal válogatott kéziratai*. Выбрані рукописі Антонія Годинки. *Nyíregyháza, 1992*, можеме днесь познакомитися ши з єдним шедевром майстра.

Михаил Капраль

Бокорашь ци фаркановы

Часть гурше ги вода. Бо воду, аж бы якь быстро утѣкала изопре чоловѣкъ. Набере фашинь², навозить камѣня, учинить кошицѣ, пакь и перегатить, та уже начинить ся вырь. А часть не зопре нихто. Тоть иде, та иде неизсперяемо. Разь бѣжить, разь ги бы поставковавь. Минуть годы и разь лемь можешь собѣ заспѣвати: ужь журавы удлетѣли. Де ся моѣ лѣта дѣли?!

Но та такь. Лѣта текли. Мати, прощунна бы, скоро умерла. Отець ставь вдовець, та помалы постарѣвь. Та и мы хлопцѣ еден за другимь попудростали. Та якь попудростали, Майдань и старика сьме позалишали. Найскорше пуйшовь найстарший брать Р. Ставь ся попомь, та пуйшовь у Земплинь помежи свѣчкарьѣ. Тамь за Настазомь³ и уженивь ся. Утты пакь по якихьсь то рокахь вернувь ся у Мараморощь, у того село котрого люде удь давну давень, изь утця на сына усе фаркановили т.е. по водѣ бокоры возили. Тамь живь прощун бы Орось Мигаль Мигальювь. Малый ростомь, старый годами, а

Бокораші
(Фото 1936 р.)

стародавнину. Коли овунь ищи знавь опачиновъ метати!⁴

- Та знаете, паночку, майже усе на водѣ мь сѣдѣвь.

- Но, та што было з вами на водѣ, - зазвѣдываю го.

- Йойой, паночку, много было, много. Тадь видавь за тулкѣ годы лишь притрафляло ся сесе, то то, подешто.

- Но, та з того подештого скажѣть ми ото, што вамъ ся май зазначити валовшнымъ привѣдѣло!

Я щи й не выповѣвь, што б'емь любивь, обы ми приказовавь, уже вунь голову набукъ склонивь бивь, та такъ спудь кресанѣ пуокомъ дививь ся д горѣ на ня, ги воробаць пуокомъ позерать на когута, ба што бы на дяку когутуви было: ци лишити зеренце, ци смѣло узяти спередь когута? И я зажмуривь едно око, и мало засмѣявшеса еднымъ окомъ глипнувъ на чоловѣчого воробака. И овунь тымъ духомъ уганув, што бы му треба говорити и утки зачати. Не дарьмо бивь крути-верти мудракомъ. Зачати треба - путьомъ. Видавь, чоловѣкъ, аж и бокорашь, та лишь долѣ водовъ пушать ся. Та иппен зато, идѣм и мы долу водов.

- Тадь знаете, паночку, ожь кремь Телекиовыхъ Довжанській доминіи увесь Мараморошѣ кінчтарський⁵. Усѣ хащѣ по горахъ удь Хуста до Торуне, удь Торуне до Ардялу, усѣ лѣсы удь Чебриня до Ясиня, удь Ясиня до Коштиля ото ушытко диригуе, веде, управляє кинчтарська дирекція у Сиготѣ. Туй тамь суть и приватнѣ паны, котрѣ то булше, то менше хащи мають. И сесѣ, и кинчтарія мают фиресы⁶, де пилами рубают, сѣкут дошки, а не топоромъ колють, та тешуть, ги мы, сарака сильськѣ. Та пилют уже удь давну давень. Найбулшый складь и фиресь кинчтарський е Буштинський Гандаль. Туды свожують изь цѣвокъ ужовками связанѣ дарабы изь горы сь повысше Сигота долѣ рѣками у Тису Лопажакы. А долѣ Надьягомъ (Великовъ Рѣковъ) Майданськѣ та Голятинськѣ Верховинцѣ спускають изь дощокъ изь силенѣ кѣтешѣ.⁷ Изь Буштина, та удь Хустського портоша понайвецей [исправлено червеным на понайбулше] Соқырничане ведуть дарабы у Наминь. Тамь пакъ по пятеро, шестеро дарабувь изсилятъ у бокорь и такъ плынуть помалы туды

долу у Совнокъ [мад. Szolnok] вадь ищи ниже онь у Сегедь [мад. Szeged], де мы бокоры передали. А як удь насъ дерево: цѣвки та дошки, перебрали разомъ и выплатили насъ, такъ и мы вернулись назадъ. А ци теперъ ищи гораздъ иде бокорашумъ ци нѣтъ, ото уже не уповѣвъ б' ем Вамъ, панчуку. Бо уже сут якѣсь годы, што'мъ не бывъ долѣ Тисовъ. Разъ за ото, што'мъ постаривъ. Уже'мъ не бировавъ за корманьоша быти. Бо тамъ бы метати, ай чи метати, та крутити опачиновъ, обы бокоръ задомъ не ударивъ млинъ вадь мостову лабу [исправлено на *ногу*]. А другой разъ прото, бо так чувати, ож желѣзну дорогу хотять будовати. Желѣзница пакъ удбере удь Тисы бокоры. Зато и ставъ'емъ церкуникомъ. Чась уже и Богу мало послужити. Бо, ей, пане, коли'мъ молодымъ бывъ, тогды бокоръ щи добрѣ плативъ. Ото было у пятидесятовыхъ годахъ, десь так пять, ци шѣсть годами по Коштуовой реберифъ. Тогды не пустѣ дрыва, та дошки сьме спущали долѣ Тисовъ, ай суль, пане, суль. Дарабъ бывало ги на сажень - об'есме го убходити могли, - уд крысла убкладеме ги на пусаженъ дошками довокла, пакъ позадь дощокъ на кубикъ убтесаный камѣнь изъ соли кладеме еденъ на другой ги муръ, щи высше удь дощаного плота, чимъ высше, тымъ усе меньше еднымъ шорикомъ, докѣ лишь дарабъ бировавъ. Пакъ коли у Наминю [днесъ мад. Vásárosnamény] и по десять дарабувъ изсилиме у бокоръ, из портоша Угре, бывало, такъ ся дивлять на нього, ги бы потихо по десять сульнѣ грунkyплыли середь Тисы. Цѣлымъ терьхомъ лемъ до Токаю [мад. Tokaj] сьмеплыли. Тамъ была сульна комора, котра край варыша мала страшнѣ магазины: майдовгѣ будинкы удь церкви. Тамъ мы дарабы удтерьхали и лемъ двома третинами ишли дале. На бокорѣ сидѣвъ и с нами ся вюзь кинчтарський панъ, котрый с собовъ мавъ письма, у котрыхъ до крѣхта позазначено было, кулько кубичныхъ камѣнювъ соли мы натерьхали. Ипень туюлько треба было намъ у Токаи, у Совноцѣ та у Сегедѣ передати. Нарыкомъ кажу, ож треба было, бы было, кибы было не хыбѣло. Бо хыбѣло, пане, ойой, ци хыбѣло. Правда, ож мы сокотили ся и дарабъ есьме осторожно везли. Айбо хоть якъ давалисьме позоръ и гадковали, обы ся у портошъ⁸ не ударивъ. Бо Тиса туды долу такъ ся крутила и вила, ги гадина ся звывла. Та хоть якъ сокотишь, де пре нагле треба было дарабъ закрутити, дуже легко ся стало, ож у портошъ ся ударивъ, вадь у млинъ, котрыхъ Угре доста много и густо у водѣ понаставляли, вадь у мостовѣ лабы [исправлено на *ногу*] не трѣснувъ. Бо кой нимъ ударило, а млинъ явъ трясется, та камѣня соляного якѣсь дарабы изъ верху пырсло у Тису. А хапати не можъ было, бо Угре изъ млина выбѣгли, коли млиномъ потрясло, та яли намъ лаяти. Ой тоты ся знали до того, до лайки, коли пакъ зачуеме, ож басамъ⁹сюды, басамъ туды, не было гадкы камѣня сыплячеса хапати, ай котрый куды знавъ, туды ся змагавъ стулитися. Бо Угринъ не ставъ коло лайкы, ай духомъ вынявъ пѣштолю, та стрѣляй за нами! Но та и сесе ся з млинами часто притрафляло. Бо туды, де пшеничнѣ колачѣ, та хлѣбы ѣдятъ много треба ѣмъ муки. Та ги бы были надробили млины у Тису, туюлько ѣх тамъ было. Айбо есе щи май мала бѣда была. Была и друга. Щи гурша. Тадь тота уже цѣле бѣда была. Сарога Русин! Пакъ ци може тотъ свуй животъ безъ

бѣды уджити? А ота такъ ся на насѣ навалила, пане, ану слухайте мало, щи и теперъ морозъ мновѣ пробѣгне, кой на тоты бурѣ там запамнятаю. Та знаете, Тиса, ото чудновита рѣка. Коли межи горами та берегами тече, та такъ ся справуе, ги якась дѣтина. Вода такъ бѣжить по каміню долѣ рѣневѣ ги пропущеный дѣтвакъ. Мече собовѣ, булькоче, скаче, ги коза, та цапѣ. Туй начинить выры, тамѣ броды. Пакѣ коли выходить на угорську ровѣнь - утихне. Вода ги у якум'есѣто страшнумѣ корытѣ, такѣ помалы тече, ги бы ся и не кывала. Та якѣ пакѣ, панчуку, прошу по такуй водѣ плавати! Бокорѣ ги бы бивѣ переставѣ плыти. А тоты стрѣляй та стрѣляй за нами. Але не напудьте ся, панчуку, не трафили нас. Коли буря бывало надѣйде, вода, ги спужена маржина ѣмит ся крутити, ямы та грунky метати. Дале и не кажу Вам паночку, як есьме опачины у руки хопили и „горѣ зад, держ перед“ еден другому гойкали. Ледвы чули' сьме еден другого. А коло нас гучу[и]т та трѣщит, так што Боже! Айбо якась, свѣтнов бѣдов удплыли мы уд пропасти. Нич нам не хыбіло, лем што даскулько, - 5-6 камінов тесаных соли упали, - котрый у воду, - а десь якѣсь мы вергли пуд корчик на берег. Мы знали такѣ корчѣ, пуд котрыми ѣх ниhto не зтямив, доки мы не вернулися из Сегеда.

Бо через 3-4-5 тыжднѣ доплыли' сьме до Сегеда. Там порядочно отдали' сьме суль, выплатили нас и мы пустили ся дому - пішѣ. Коли' сьме ся вернули, та упят горѣ Тисов. Лиш не у водѣ, ай коло воды. Выбрали' сьме каміня с под корчикув, потовкли' сьме и яли ходити по мадярськым селам и продавали суль. Угре много удачнѣйше и скорше куповали уд нас крадцѣ суль, ги уд чаславських финанцув монополистичну. Лиш нам дуже было ся сокотити уд сих чужинцюв, зато и мерьковати' сме мусѣли, куды заходиме. И так мы добрѣ, ойой ци добрѣ зазначили' сьме собѣ усѣ села от Сегеда до Вуйлока [днесь укр. Вилоч] и напамять' сьме знали по тамошньым столицям, де котрый куды лежит. Не усѣ школярѣ знали и познавали так Угорщину коло Тисы, ги мы, ото, панчуку, об' сьме добрі зазначили и нигда не забыли.

Но але кедѣ уже есе' ем Вам, панчуку, выповѣв, та уже лем дале и тото повѣм, об'есьме ся не помылили, же мы, Русины тутешнѣ, не лиш коло Тисы тоту Угорщину сьме горазд познавали, ай и от Тисы туды дале до Нѣру [мад. Nyír]. Мы Марамарощане долѣшняне, правда, на водѣ' сьме заробляли хлѣб, а Русанцѣ [Руснацѣ] Верьховинцѣ, та бережанські бойкы, та дичкы, як и ужанські, та земплинські Лемакы до Нѣру ходили из года на год на „жниво“. А не лиш хлопы, ай и жоны тай дѣвкы выпроважали хироны¹⁰ до Сукмар вармеди [мад. Szatmár] та на право аж до Дебрецина [мад. Debrecen] та долу аж до Велико-Вараду [днесь у Румунії - Oradea].

Угорщина, так обесѣте знали. Паночку, меркуйте на ото, што Вам кажу, бо тото чиста правда, сама истинна, наша правдива мати. Булш матерей мы, у Мадьярщинѣ живущѣ от давных давен, не мали' сьме и не маеме и не хочеме мати. А за Тисов, та туды долу, ото наша кешеня, куды на заробок ходиме.

Бо, щи прошу есе послушайте, Паночку. Никуды инде было нам вандровати за хлѣбом ни до Галичины, ни туды далеко до Маскальщины. Тай и не ишли,

тай не ходили' сьме нигда. Тай не чув' ем обы были нашѣ дѣды забрали ся на якусь там роботу. Правда, же и утты не приходили сюды за нами. Туй поповав на изянськуй фарѣ прощун бы о. Раковський, котрый, як' ем чув, и руські новинки писав, ани едного русина не загнав, тай не заганяв на Маскальщину на заробок, бо видав дуже горазд знав, же нас там не треба. Мали' сьме, тай маеме, тай будеме мати свуй хлѣб, туй у Угорщинѣ, де мы дома. Там туды и без нас доста людей. Зато Маскальщина, так ми дідо приказовав, за нас нигда нич негадала.

Прошу, Панчуку, перебачте за долгу бесѣду. Много' м Вам лопонѣв, але не соромію ся, бо правду, чисту правду' м говорив. Аж б' есьте ся сомнѣвали, позвѣдайте прошу хоть котрого бокораша от Сокрыници до Рахова, хоть котрое село, из котрого люде дерево возили по Тисѣ до Сегеда, тай усѣ села коло Великої Рѣкы, коло Тересве и коло Талатора, котрѣ лем „кітеші“, хочу казати, не цѣвкы, лем дошки провадили ид Тисѣ, и слухайте ѣх, та будете от них чути, ци так было и так е, як' ем Вам приказовав. Бо не лем так е, ай и так было уд давных часув, коли щи от Хуста цѣлое поле до Салдобошської хашѣ дубами было густо покрыто, як ищи из тых пару дубов видти мож, котрѣ на „Саргыдж“ -ѣ Сокрыницькум стоят, хоть уже и не онь товсьѣ.

Горазд, горазд, дуже горазд, Мигалю, што сесе' сьте ми розповіли. Доста на теперь. Дякую Вам. И с тым розыйшли'сьме. Овун ид роботязом, поникати што чинят. А я голову склонивше проходжовав' ем ся и розгадовав, ож, эге, простый хлоп, як файно ми потолковав, же зашто они, и тоты што кітешѣ спущали долу водов утты уд Лопушне, та Майдану, де фирісы сѣкли та рубали дошки, та утты з горы долу до Хуста усї прилѣпляют ся ид Угорщинѣ. Ото цѣле наша истинна, правдива, дорога мати, а не мачоха - казали ми Майданци, щи май давно, ги Орос Мигаль Мигалюв. Ба пяту' м гимназію кончив и на вакаціях був' ем на послѣд на Майданѣ отклонити ся от дѣда, кого тогды' м видѣв послѣдний раз, коли ми люде приказовали, ож мы ходиме туды через хутарь до Галича. Десь якісь были у Гошові на отпустѣ та и тых не удячно принимали. Цѣлком чужѣ собі были. Та и не е, и не было за што туды нам ити. Ноша у них инака, страва инака, обычайі гет гет инакі, заробити нич не дают. Дѣды нам говорили, же и давно так было. Там тоты паны, ци шляхта, ци нѣт, и спознавати нас нехотѣли, ай напротив, были часы, коли утты, тай ищи май з дальнѣйших сторон: з Маскальщины до нас приходили. Не на заробок, ай такі, што перед урядами позапрятовали ся и сюды утѣкали через хутарь. Так знаеме, же и нашу майданську школу якісь маскаль, княз, ци граф, ци якісь барин своими руками збудовав, за ото, што у нас ся стулити муг. Зашто мусѣв з Маскальщины бічи, не годнѣ' сьме были дузнати. Бо дуже не говорливый був чоловік. Та нашто нам таких утѣканцюв. Нас не треба туды, тай они най собі сидят дома. Но, роздумую собі, та и майданци мали правду.

И я ид туй правдѣ лиш мало маю додати. Коли нашѣ прадѣды из зад Карпатських гор и из тамошньих долин по за велику причину, - ото може кождый знати, же велика, превелика причина мусѣла быти, бо тогды землѣ

было доста, а кметюв дуже мало, - могу казати, крадцѣ, може бігом перебродили гушѣ хашѣ, котрыми тогды и тамошнѣ горы, полонины прикритѣ были, и перемученѣ выцабали на хрыбет Карпата, хто знае, ба ци не оклонилися от залишеноѣ домовины, котру поза сие-тото лишыти мусѣли, и то науктема. Прошу и напоминаю усѣх наших Русинув, обы ласку мали над сими моими словами розгадовати. Як они над сими словами розгадуют, так и я ломлю голову и ставляю собі вопрос: коли нашѣ дѣды туйкы прияли, они туйкы посѣдали, села понакладовали, туй мирно жили и живут, а за стару домовину и тулько не знают, же не мож повісти, уткы сюды позацяпкали, ци ты ре[?]знѣ тоты нашѣ лопонякы, котрых каганець морит, же не лиш еден другого звідат: ци брати нам литературный язык, а ож брати, уткы го узяти, ци признати язык Пушкина за нашый и готово, але так ся сважают и росшибають, же уд давных рокув и того не могли рѣшити, ци мы Русины ци Угророссы и т.д.

Антоній Годинка
(Сокырницькый сирохман)..

¹ Текст сей бив печатаный уже скорі, поз.: Udvari István. Hodinka Antal válogatott kéziratai. Выбрані рукописі Антонія Годинки. Nyíregyháza, 1992. С. 97-101. Туй лем подав ем го у туй подобі, як то є у рукописі, што са сохранила доднесь у Мадярской академіи наук.

Ищи тулько додам, ож бесіда туй йде уд имени стрика, молодшого брата вутця Антонія Годинки Романа. Ци писав се стрико, ци лем уд його лица пише Антоній Годинка, сесе вже, видав, тяжко дузати са. Я лем тото констатуву, ож текст написаный давно, щи старым письмом, з ером, світло синьов тинтов печатаньма буквами, з поправками чорнов тинтов (чия це рука, тяжко уповісти). Пак наконець текст исправлений щи червенов тинтов, ньов зачеркнуті ери, внесені подекотрі друбні правления (лаба замінено на нога, веце - на булше и т.п., т. е. первоначальный текст (стрикув?) несе на собі западнорусинські впливы... Пуд конець, десь з четвертуй стороны, текст уже переписаный, видав, пузднійше скорописом и без ерув.

Туй подаву (хоть лем первую, „старшу” половину текста) у первістнум виді, так як было до пузднійшого исправления червенов тинтов.

² Фашины - голуззя, котрым укріпляють гать; з лат./нім., айбо годно быти, ож и влияня мадырского са одбыло, поз.: fás 'деревянистый'

³ Настаз (слов. Nastaz) - една часть хребта Bukovské vrchy (слов.), де ся зийшли днешиї граници Словакиї, Полици и України. Иппен там у Земплені у селах Ладомирово (де са народив), Руськый Грабовець и Колония (де пак служив му отець) Антоній Годинка провов діточі роки уд 1864 до 1874 года, до переселения з сімьов у Сокырницю, котра, як видиме з його псевдоніма Сокырницькый сирохман, и была му усе малов, айбо май дорогов утцюзнинов.

⁴ Метати опачинов туй - довгим веслом направляти бокоры, вести їх долу водов; опачина - довгоє весло-кормань.

⁵ Туй - пилорамы; поз. мад. fűrész 'пила'

⁶ Туй - державный; поз. мад. kincstár 'державный масток'

⁷ Туй - язані дов'єдна дошькы; поз. мад. kötés 'язаня, плетеня'; kötni 'язати, плести, укладати'

⁸ Туй - берег; поз. мад. part 'берег'

⁹ Поз мад. bosszankodik 'мерегувати са, злити са'

¹⁰ Хироны (вадь кироны) - бригадиры

Порог Говерла (Фото 1936 р.)

Обеліск на березі Латориці

15 марта у Мадярщині справляють великое державне свято. Про события революції 1848-1849 рр. на Подкарпатю дуже довго не было возможности узнати историческу правду. Истина усе была завуалірована и усе носила на собі печать времени. Так и жителі Подкарпатя довго не могли розгадати тайну обеліска коло подгорянського моста на лівому березі Латориці. На ньому не є надписі, лем чотири ямки, котрі свідчать про то, што там была колись табла.

А обеліск був установлений у честь битвы коло подгорянського моста веснов 1849 рока. Тогди ищи у усюй Дунайській долині котилися отголоски революції. Австрійський імператорський двур на помоч своим войськам, котрі были розбиті, направив из сусідньої Галиції войсько под командованієм генерала Баркова. Пройшов слух, што войсько иде у бук Мукачева. Власти Мукачева рішили укріпити оборону замка и отозвати своих артилерійцев из Будапешта, куди їх направили на стажировку и направити їх у Мукачевський замок. Австрійськое войсько под командованієм генерала Баркова через Нижні Верецьки (Нижні Ворота) направилося до Мукачева. Барков думав, што взятіє Мукачева буде доста легким ділом. Ош то не сталося, є заслугов героїческой обороны революціонного войська, котрое состояло у основному из русинув. Особо отличилися: Андрій Андрейкович и Лангфі-Лешкович. Войськом командовав майор Мартіні. Коло подгорянського моста обстався лиш еден батальон, котрый окопався коло Сорочої горы, а на вершині скалистої Сорочої горы розположилася артилерія, каноны, котрі привезли из Мукачевського замка. Ріка Латориця на отрізку из Чинадієва до Мукачева тече у узькуй долині, и коли вода невелика, то мож її перейти вброд, айбо коли вода подоймєся, а мост буде розобраний, то Латориця стає великим препятствієм діла перехода. Коли стало извістно, што войсько генерала Баркова подходить до Подгорян, муст розобрали. Сесе сталося 22 апріля 1849 р. У Мукачеві у ушытких церквах зазвонили звоны. Быв выголошений указ, оби усі чоловіки прийшли ид мостови.

Люди прийшли ид мостови, кто из чим мут, из вилами, косами, списами. И туй подоспів из своим невеликим отрядом Андрейкович. Айбо про нього треба знати, што вун родився у 1824 р. у Кромпаху, у районі Сепеш. Отиць його був попом. У гимназію ходив у Пряшові и Кошицях. У Ужгороді продовжав свое учєня у Духовнуй семинарії. Коли закончив 2 курс, як семинарист, по данным архіва Ужгородської жупы, став гонведом уєдно из Лешковичом-Лангфі. У

Сися табла
существовала до 1946-го року

числі других гонведов був отзваний из стажировки гонведов у Будапешті и став на защиту Мукачева. Андрейкович возглавив невеликий отряд воинов и из вершины Сорочої горы из помощью 4 невеликих канонув отбив назад 5-6 тысячное австрийское войско. И сесе, не позиравучи на того, што каноны были дуже старі, ищи из часув Раковця. Коні не могли утягнути їх на вершину горы, и тогда воинственный Андрейкович дав команду замінити коней волами и так утягли каноны наверх. Коли австрияки рано наблизилися до моста, їх стрітили залпы артилеріи из Сорочої горы. Завязалася велика перестрелка. Єдним удачным выстрелом Андрейковичу удалось смертельно поранити графа Бубна, австрийского полковника. Вун умер у Чинадієвському замку. Сесе внесло разброд у австрийському войську, айбо затым смілому священнику - везирю удалось выбити ищи и коня изпод генерала Баркова. Тогда у ворожому войську учинилася паніка. Бурні воды Латориці не дали возможность австриякам навязати рукопашну битку, хоть они не раз намагалися перейти Латорицю. Видячи, што їх атаки не мавуть успіха, и їх усилия напрасні, они отступили. Невеликий отряд из його поважним священником визирьом без малійших утрат, из великими почестями зайшов до Мукачева. Народ привітствовав його, а Андрейковича провозгласили героєм Мукачева. Про сисю битку и свідельствуєobelіск коло Сорочої горы.

Про подгорянську битку дуже много писав и извістний красвед Тиводор Легоцький у своєю роботі „Берегська жупа и Мукачевський замок у 1848-1849 рр.” Там и вун описує роль А. Андрейковича у битці. Айбо выстріл у коня генерала Баркова относить до заслуги Лешковича-Лангфі.

Пусле подгорянської битки А. Андрейкович вымушений был скрыватися от австрийських властей и 2 тижні скрывався у Собранці. Айбо його найшли и повезли у Кошиці, де подвергли допросу. Хотіли добитися вуд нього отвіта, ци то мукачевський епископ заслав їх, попув, у битку (маєся ввиду Андрейковича и Лангфі). И ци вун смертельно ранив графа Бубна. Айбо Андрейкович так разумно отвічав, што змуг отвести от себе усякі подозріня и не понюс ниякого наказанія. Пусле того вун вступив на инженерське поприще и як отличний инженер довгі роки робив у графов Старайув и Гадикув.

У роботах историков совіцьких часув битка под Мукачевом изображалася неправдиво. Искажалися даже наименования городов и сел, де отбивалися историческі события. А про вто, што А. Андрейкович и Лангфі были попами не упоминалося вообще, як и про вто, што битву выиграв русинський народ.

Хочеса думати, што памятныйobelіск у скорому будущому буде почестованный.

Составила М.

a XVIII. századi ruszin irodalmi nyelv köréből

Balutyánszky Péter javainak összeírása

1769 tavaszán Bradács János munkácsi püspök (1732 1767 1777) számomra egyenlőre tisztázatlan fegyelmi vétség, súlyos mulasztás miatt Munkácsra rendelte Balutyánszky Péter homonnai parókust s helyére Pásztélyi Jánost nevezte ki. A fegyelmi vizsgálat lezárásáig Munkácson tartózkodó Balutyánszky elkészítette a Homonnán maradt javainak jegyzékét, s Palkovics János porúbkai parókustól egy részüknek Munkácsra való szállítását kérte. Balutyánszky holmijainak ügyében Dolinay Illés gálszécsi kántor is levelet írt a zempléni főesperesnek (архидиакон), Pásztélyi Jánosnak. Az időközben Miszticére áthelyezett volt homonnai parókus neve papnövendékként felbukkan egy 1762-es összeírásban is, mely az elhunyt Gulovics Alekszej kruszlói parókus javait tünteti fel. E dokumentumban Balutyánszky Péter a néhai Gulovics A. unokaöccseként szerepel.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárában Hodinka Antal akadémikus gazdag hagyatékában¹ megőrződött két levélből és két összeírásból izgalmas kép rajzolódik ki a XVIII. század hétköznapjairól. A dokumentumok legfőbb értékét azonban nem ebben látom, hanem a ruszin népi nyelvet adekváтан tükröző nyelvezetükben. Forrásaink ugyanis elsőrangú illusztrációként szolgálnak a hétköznapi élethez kapcsolódó ruszin szókincsről. Ezért vállaltuk az iratok átírását, bemutatását, mellyel hozzá szeretnénk járulni a ruszin irodalmi nyelv szókincsének történetéhez is.

Forrásaink rövidítése:

CB - Balutyánszky Péter javainak összeírása (1769)

CT - Gulovics Alekszej javainak összeírása (1762)

ПБ - Balutyánszky Péter levele (1769)

ПД - Dolinay Illés levele (1769)

A XVIII. századi ruszin irodalmi nyelv végeredményben három nyelv elemeit szintetizálta: a liturgikus egyházi szláv nyelv, az óukrán irodalmi nyelv és a beszélt ruszin népnyelv elemeit².

A nyelvtanok, szótárak által nem szabályozott uzuális irodalmi nyelvi norma alakulására, egységesülésére tekintélyünkél fogva jelentős hatást gyakoroltak a püspöki kancellária termékei, főleg pedig a körlevelek, melyeket minden parókián bemásoltak az ún. protocollumba, s kihírdették a híveknek³.

A XVIII századi ruszin irodalmi nyelv három összetevője a nyelv minden síkján (fonetika, morfológia, szintaxis, lexika, szemantika) elkülöníthető. A továbbiakban a ruszin népnyelvi elemekre mutatunk néhány példát. E téma külön dolgozatba kívánkozik, mint ahogyan a könyvnyelvi elemek - az egyházi szláv és óukrán jellegzetességek vizsgálata is.

Fonetikai sík:

1. Forrásainkban markánsan elkülönül a *ы-и*, mely jelenség megfigyelhető az egyházi szláv nyelvben, de hiányzik az óukrán irodalmi nyelvből, mert az ukrán nyelvjárásokban az etimológiai *ы* és *и* egy hanggá fejlődött. Vö. *перини ПБ, чєтыри ПБ, молитвы ПБ* stb.
2. A *ы* használatát megőrződését, segítették az egyházi szláv nyelvű könyvek, továbbá a ruszin nyelvjárások, melyekben az ukrántól eltérően megtalálható a *ы* hang.
3. A *кы, зы, хы* hang- illetve betűkapcsolatok jelenléte a ruszin irodalmi nyelvben sajátosan ruszin, beszélt nyelvi eredetű jellegzetesség. Ugyanis e betűkapcsolatokat nem találhatjuk meg sem az egyházi szláv, sem az óukrán irodalmi nyelvű szövegekben. Galíciai eredetű vagy galíciai iskolázottságú írástudóknál e ruszin sajátosság ritkán tükröződik. A munkácsi püspöki kancellária termékeiben a *кы, зы, хы* a lemk püspökök Olsavszky Simon (?-1734-1737) és Blazsovsky Gábor (?-1738-1742) püspökök idejétől kezdve figyelhető meg. Két könyvnyelvi (egyházi szláv, óukrán) norma ellenére való használatukat ez időtől kezdve tehát a munkácsi püspöki kancellária termékei is segítették. Forrásainkban is majdnem következetesen szerepel a *кы, зы, хы* vö. pl. *черевикы ПБ, заголовкы ПБ, довгыи ПБ*.

Morfológiai sík:

1. Az igék többes szám első személyében *-ме* ragja ruszin sajátosság, az óukrán irodalmi nyelvben *-мо*, az egyházi szláv nyelvben *-м*. Vö. *будеме, даме СБ*.
2. A nőnemű és melléknevek egyes szám eszközhatározás esetében *-ов* végződése.

Szintaktikai sík:

1. A *про* előjárószo jelentése a lemk nyelvjárásoknak megfelelően *ради, для; из-за*. Vö. *про бога ПБ; про тісность ПД* stb.
2. A visszaható igék *ся* elemének helye az óukrán irodalmi nyelvtől és az egyházi szláv nyelvtől eltérően a ruszin irodalmi nyelvben, így forrásainkban nem állandó. Vö. *мусит ся так по свиту волочити ПД; тако ся надію ПД; вы ся нич отнюд не журите ПБ; stb*.

Szemantikai szintű ruszinizmusok:

A *гроши* szó az óukrán és ruszin irodalmi nyelvben egyaránt pénzt jelent, de a ruszin írásbeliségben a magyar forint 1/100 részét is jelölhette. Vö. *златых 7 грошій 20; маріашы 2 грошій 8 СБ*. (A rajnai vagy rhénes forint ruszinul *німецький златый* váltóegysége a *крајцар*, - ruszinul *грајцарь*, mely itt elemzett forrásainkban csak *xr.* rövidítéssel szerepel).

Lexikai ruszinizmusok:

Forrásaink ruszin népnyelvi elemeit a lexika szintjén szójegyzék formájában illusztráljuk. A lexikai ruszinizmusok sem az óukrán irodalmi nyelvben sem az egyházi szláv nyelvben nem adatalhatóak, csak a kárpát-

medencei ruszinok használták őket. Etimológiájukat tekintve ruszin belső képzésűek vagy német, szlovák, magyar, latin stb. eredetűek.

Belső ruszin nyelvi képzéssel létrejöttek pl.: выитко, газдыня, дашто, даякый, дозерати, еден, еи, ем есь; каждый, лем, нич, обыватель, ту, ци stb.

Magyar eredetűek: баршоновый, валушный, жачков, келчик, таркастый, фейса, фиовка stb.

Német eredetűek: гобел, голба, лайблик, скриня, цін, шацовати, штиблі, штримфлі stb.

Latin eredetűek: алмарія, дишпозиція, каламар, крилик stb.

Szlovák eredetűek: блазный, гадвабный, даз, докал, златый, позор, позосталый, усиловатися stb.

A szójegyzékben a lokalizált címszót annak jelentése követi, majd ruszin szótárakra és ruszin irodalmi művek szókincsét feldolgozó publikációkra hivatkozunk. Ismét hangsúlyozzuk, összeállításunk differenciális, tehát nem öleli fel forrásunk a ruszin lexikai elemeinek mindegyikét.

Сзójегызék

алмарія ПБ, ПД; олмарія СБ - almárium, konyhaiszекrény;

баршоновый СБ, ПБ; СРС; СРЯ: баршонь, баршуновый; ЧРМ: баршонь, баршунковый; РУР баршонь, баршуновый;

биндас СБ - ácsfejsze;

блазен ПД; СРС; МРС, СУМ, ЧРМ: блазень; СТГ: блазный - balga, esztelen ember; tudatlan;

валушный СБ; СРС; УРМ 316; УСР; ОСРЯ: валовшный; ЧМР: валовшный; РУР: валовшный;

выитко СБ, ПД; ЛГ, ОСРЯ; СРЯ, РУР: вшитко;

гадвабный ПБ; ОСРЯ, СРС, СУМ

гобель СБ; МРС, СРС; ОСРЯ, РУР, СРЯ, ЧРМ: гоблик - gyalu

голба СГ; БСП, ЛГ 176, СРС: галба - félicce; félliter (vö. német *halbe*);

газдыня ПД; ОСРЯ, СРС, СУМ; МРС, РУР, СРЯ, СТГ, ЯСГ: газдыня - házvezetőnő, gazdaasszony;

газдовство СГ; СРС, МРС, ЧМР; ОСРЯ, СРЯ газдүвство; РУР: газдуство

даз СБ; ГГ 47, СРЯ; СРС: дас - mintegy, körülbelül;

дараб СБ; ДДП, ПС, РУР, СРЯ, СТГ, СУМ, ЧРМ - darab;

дашто ПБ; ЛГ, ОСРЯ, ПС, РУР, СРЯ, ЧРМ - valami;

даякый ПБ; ОСРЯ, СРС, СРЯ, СТГ, ЧРМ

дозерати СГ; ПС, РУР; ГГ, МРС, ОСРЯ, СРЯ, СУМ, ЧРМ: дозирати;

докал ПБ; СРС, СТГ, СУМ: док; СРС, СУМ, ЧРМ: докля;

дукат СБ; МРС, ОСРЯ, СРС, СРЯ, СУМ, ЧРМ, ЯСГ

еден СБ; ЛГ, ОСРЯ, ПС, СРС, СРЯ, СТГ, ЧРМ, РУР, ЯСГ

ем СБ, есь ПД; ЛГ, СРЯ

жачков ПБ; СРС; СРЯ жачкув, жачковик; ПС, РУР: жачкув; СТГ: жачків;
же СБ; ОСРЯ, СРС, СРЯ, СУМ, ЧРМ
жебы ПБ, ПД; ОСРЯ, СРС, СРЯ, СУМ, ЧРМ
златый СП, ПД, СГ forint; ОСРЯ, ЧРМ
именоватися ПД; БСП, ГГ, МРС, СРЯ, ЧРМ
каждый СБ; ЛГ, ОСРЯ, СРС, СТГ, ЧРМ, РУР
каламарь СБ, каламариш ПБ; БСП, МРС, ОСРЯ, СУМ, ЧРМ
капуція СБ, ПБ;
картуновый СБ; ОСРЯ: картоновый; ЧРМ
келчик СБ; ГГ 178, ДДП, УСР, ЯСГ; ОСРЯ: кельчік; ЧРМ: кельчиг
кобел СГ; ДДП;
копантов СБ; ЧРМ: копантьв - gyertyaoltó eszköz;
копати ПБ; ГГ, МРС, ОСРЯ, РУР, ЧРМ, ЯСГ
корець СГ; ОСРЯ, СРС, СУМ, ЧРМ, ЯСГ
кресачка СБ - ácsfejsze;
кулько СБ; ПС; ОСРЯ, СУМ, СТГ: кілько; ЛГ: колько; МРС, ЧРМ: клько;
ладичка СБ; СРС; ОСРЯ; РУР, ЧРМ: лада;
лайбик ПБ; АП, БСП, ОСРЯ, РУР, СРС;
лем ПБ; ОСРЯ, ЧРМ, РУР
ложиця СБ
мажар СБ; СРС; МРС, ЧРМ: можар - mozsár;
маріаш СБ, СГ; ОСРЯ, СРС - pénzegység, 17 krajcár;
мордалка СБ - gyilok;
нич СБ, ПБ; ДНП, МРС, ОСРЯ, ПС, СРС, СТГ, ЧРМ, РУР
ногавици СБ, ПБ; МРС, ОСРЯ, СУМ, ЧРМ
няй СБ; СУМ, СТГ, ЯСГ; БСП, ЛГ, МРС, ОСРЯ, ПС, РУР, СРС, ЧРМ: най
обыватель СГ; ОСРЯ, ПС, ЧРМ
оцілка СБ; СУМ: оцілок; ДДП, ПС, РУР, СРС, ЧРМ: оціль - tűzgyújtó acél
 (pirához);
паплан СБ; МРС, СРС, УСР; ОСРЯ: паплон;
плахта СБ; МРС, ОСРЯ, ПС, РУР, СРС, ЧРМ
погар СБ; БСП, ОСРЯ, ПС, РУР, СРС, СТГ, СУМ, УСР, ЧРМ, ЯСГ
позор ПБ; СРС, ОСРЯ, ЧРМ: позор матери, позор дати
поставка СГ; МРС, ЧРМ: постав
прешлій ПД; СРС - elmúlt
про ПБ, ПД; МРС, ОСРЯ, ПС, СУМ, ЧРМ, ЯСГ - 1. számára, részére 2. miatt;
ряф СБ; МРС, СРС, ЧРМ: piф - rőf (hosszmérték, 78 cm);
скляница СБ; СУМ; СРС, ЧРМ, ЯСГ: склянка
скриня СГ; МРС, ОСРЯ, СРС, СУМ; ЧРМ, ЯСГ
сольничка СБ; ОСРЯ - sótartó;
спаиструна СБ - élelem tárolásra, szállítására szolgáló láda;
стружляк СБ, ПБ; ОСРЯ; БСП, ПС: стружак - szalmazsák;

таркастый СБ; СРС, ЧРМ

тот, тота, тото, тоты СБ, ПБ; БСП, ДНП, МРС, ОСРЯ, ПС, СРС, СТГ, СУМ, ЧРМ, ЯСГ

ту СБ; ОСРЯ, СРС, СТГ, СУМ, ЧРМ

усиловати ся ПБ; ГГ, ОСРЯ, СРС, ЧРМ

фейса СБ; СРС, ЧРМ; ПС, РУР: фийса

фляшка СБ; АП, МРС, ОСРЯ, ПС, РУР, СРС, СУМ, ЧРМ, ЯСГ

фиовка СБ; СРС; ПС, РУР: фійовка

цін СБ ón(tárgy); ОСРЯ, СРС

ци СБ; БСП, МРС, ПС, РУР, СТГ, СУМ, ЧРМ, ЯСГ; ОСРЯ: ці

шата ПБ; СРС, ЧРМ

шатя СБ; СРС, ЧРМ

шацовати(ся) СБ, СТ; БСП, ОСРЯ, СРС

штиблі СБ, ПБ magasszárú cipő

што СБ, ПБ; МРС, ОСРЯ, ПС, ЧРМ

штримфлі СБ штропфлі ПБ; ОСРЯ: штимфля; БСП, МРС, РУР, СРС: штрімфля

Сокращения :

АП - Andrea Abonyi: Немецкие языковые элементы в романе Василия Петрова "Русины". Studia Russica XIX. Budapest, 2001. 6-12.

АПК - Andrea Abonyi: Лексические германизмы в карпаторусинском литературном языке. На основе произведений И. Петровция и И. Керчи. Studia Russica XX. Budapest, 2003. 17-23.

БСП - Олекса Бевка: Словник-пам'ятник. Діалектний словник села Поляни Мараморощьського комітату. Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 15. Níredьгаза, 2004.

ГГ - Антоній Годинка: Глаголниця. Сбирка всьх глаголовь пудкарпатсько-русинського языка. //Hodinka Antal: Ruszin-magyar igetár. Nyíregyháza, 1991.

ДДП - Ласло Дьжэ: Деловая письменность русинов в XVII-XVIII веках. Словарь, анализ, тексты. Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 4. Nyíregyháza, 1996.

ДНП - Ласло Дьжэ: Украинская лексика сер. XVI века: Няговские Поучения (словарь и анализ). Дебрецен, 1985.

КЕ - Kubek Emil: Ószláv-magyar-ruthén (orosz) - német szótár a szentírás olvasásához. Ungvár, 1906. // Эмилий Кубекъ: старословянскій-угорскій-русскій-німецькій словарь. Ungvár, 1906.// Emil Kubek: Alt-slavisches-ungarisches-deutsches Wörterbuch zu der heiligen Schrift. Ungvár, 1906.

ЛГ - Михайло Лучкай: Граматика словяно-руська. Переклад з латинської П. М. Лизанця та Ю. М Сака. Київ, 1989.

ЛРЯ - Юлиан Рамач: Лексика руского языка. Нови Сад, 1983.

МРП - Dr. Toronszky Emil: Magyar-ruszin jogi műszótár. Uhorod, 1925-1927 // Др. Емилий Торонскій: Мадярско-русскій правничій терминологичный словарь. Ужгород, 1928.

МРС - Boksay Emil - Révay Gyula - dr. Brascsajko Mihály: Magyar-ruszin szótár. Uzshorod,

1928. // Еміліян Бокшай - Юліан Ревай - др. Михайло Брашайко: Мадярьсько-руський словарь. Ужгород, 1928.

ОСРЯ - Юрій Панько: Орфографічний словник русинського языка. Пряшів, 1994.

ПР - Юрій Панько: Русинсько-русько-українсько-словенсько-польський словник лінгвістичних термінів. Пряшов, 1994.

ПС - Стефан Попович: Поруналный русинсько-мадярьсько-русько-український словарьчик. // Ruszin-magyar-orosz-ukrán összehasonlító zsebszótár. Будапешт, 1999.

РМС - Mitrák Sándor: Orosz-magyar szótár. Ungvár 1881. // Александр Митракъ: Русско-мадярьскій словарь. Унгварь, 1881.

РСС - Димитрій Поп - Дмитро Поп: Русинський синонімічний словарь из украинськими відповідниками. Ужгород, 2001.

РУР - Михайло Алмашій - Димитрій Поп - О. Димитрій (Сидор): Русинсько-українсько-руський словарь. Ужгород, 2001.

СРС - Юлиан Рамач Михайло Фейса - Гелена Медєши: Сербско-руски словник I-II. Нови Сад. 1995-1997. // Српско-русински речник. I-II. Нови Сад. 1995-1997.

СРЯ - Юрій Чорі: Словарь русинського языка, т. I. А-Д., Ужгород, 2001-2002; т. II. Е-Ї, Ужгород, 2003-2004.

СТГ - С. Л. Николаев - М. Н. Толстая: Словарь карпатоукраинского торуньского говора с грамматическим очерком и образцами текстов. Москва, 2001.

СУМ - Борис Гринченко: Словарь української мови, тт. I-IV. У Києві, 1907-1909. Репринт: Київ, Наукова думка, 1996-1997.

УРМ - Udvari István: A ruszin-magyar együttélés nyelvi tükröződése Vaszil Petrovaj: Ruszinok című regényében. In: Katona Judit -Viga Gyula (ред.): Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei. Miskolc. 1996. 311-317.

УРП - Udvari István: Egy ruszin verskötet magyar lexikai elemei. In: Mihalovics Árpád - Máté Éva (ред.): Könyv Dezső Lászlónak. Nyíregyháza, 1997. 255-267.

УСР - Udvari István: Szlovákiai ruszin kiadványok lexikai hungarizmusai. In Lévai Béla (szerk.): A magyar honfoglalás és a szlávok. Debreceni Szlavisztikai Füzetek 3. Debrecen, 1995. 21-40.

ЧРМ - Csopey László: Rutén-magyar szótár, Budapest, 1883. // Ласловь Чопей: Русько-мадярьскій словарь. Будапешт, 1883.

ЯСГ - Jan Janów. Słownik huculski. Opracował i przygotował do druku Janusz Rieger. Wydawnictwo Naukowe DWN. Kraków, 2001.

Udvari István

¹Vö. **Антоній Годинка**: Книга писаных кириликов документов угорських русинов. In: Hodinka Antal válogatott kéziratai. ʔубрані рукописі Антонія Годинки. Vasvari Pál Társaság Füzetei 11. Nyíregyháza, 1992. 78-96.

²Ettől részletesebben ld. **Иштван Удвари**: Русинская официальная письменность в Венгрии VIII. века. In: Барна Федор - Анна Плішкова (ред.): Русины: вопросы історії і культури. Пряшов, 1994. 59-77; **Udvari István**: Ruszin (kárpátukrán) hivatalos írásbeliség a XVIII. századi Magyarországon. Budapest, 1995. 5-7; 132-168.

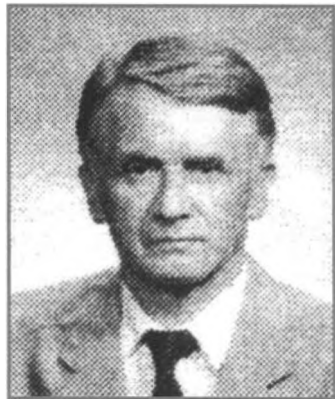
³A körlevelekről és protocollumokról ld. **Udvari István**: Ruszin (kárpátukrán) hivatalos írásbeliség a XVIII. századi Magyarországon. Budapest, 1995. 10-15; **Иштван Удвари**: Образчики з історії пудкарпатських Русинув. XVIII. столітє. Изглядована з історії культури і языка. Ужгород, 2000. 241-250.

Перві брости духовного возродження подкарпатських русинув и реформа образования Марії-Терезиі

Исторія епохи Середніх Вікув, як из гіркотов писав русинський историк Михаил Лучкай, „не рассказывает ни о чём другом, лишь об убийствах людей, о руинах городов и пожарах сёл”. Айбо не позиравучи на вшитку жестокость середньовікової епохи, житя ишло своим чередом, так, як было предначертано Свыше и указано у Законах природы. Завто и неудивительно, што уже у XVII ст. у подкарпаторусинському обществі стали замітними перві ростки духовного возродження, у истокув котрого стояло духовенство. Туй не мож не вспомнити первого подкарпаторусинського писателя-полеміста священника Михаила Андреллу из Росвигова (1637-1710), „...который активно влиял на формирование национального самосознания.”(1) У тот же час вун, видячи у дакотрых и двоякость русинської натуры, нестойкость їх мировоззрения, мягкотілость, ложный стыд за свуй народ, поетически уповіся: „велика голова в русина, мозгу в ній мало”.(2)

У сисі часы появляються и перві печатні книги діла подкарпаторусинов: „Катехизис для науки угро-русским людям” (1698), составленный епископом Йосифом де Камелисом (1641-1706), „Букварь языка славенська” (1699), „Краткое припадков моральных или нравных собрание” (1746) епископа Юрія Бизанція и *Elementa puerilis institutionis in lingua latia*” (1746) епископа Михаила Ольшавського. Примічательно, што грек де Камеліс, видячи низькообразовательный уровень не лем прихожан, а и духовенства, писав по сьому поводу донесеніе императору Леопольду I, акцентувучи, што правдов є то, што є „священники и большие неуки, но это потому, что до сих пор никто не думал об обучении народа в школах и семинариях, как это у других бывает”.(3) Розрішеніе создавшегося положенія де Камеліс видів у роспространеніи образования серед широких слоув населенія у выданю и роспространенію книг, написаных понятным русинським языком. И хоть и „Катехизис” и „Букварь” де Камеліс написав по-латині, перевод книг був „написанный простым диалектом, чтобы его мог разуміти народ”.(4)

XVII ст. діла подкарпатських русинув и їх прадідовської віры было складным и тяжкым. У началі столітія сталося изгнаніе из имперіи турецьких

Проф. Иван Пон

завойователюв, и сільські восстанія, во главі котрых стояли трансильванські князі, были придушені.

Отвернувши сисю велику опасность, императриця Марія-Терезія и император Йосиф II сосредоточили своє вниманіє на переробці структури державы. Симптоматично, што первым у имперіі стало выдвигати свої требованія русинськеє духовенство, котрое возглавляв епископ Ольшовский и котрое на епархіяльному синоді, избравшомуся у Мукачеві у фебруарі 1749 рока, затребовало вернути усї давні права и законно восстановити независиму епархію.

Само собов, проти сього возражав Егерський епископ, завто, бо тогды уд Егера отпала бы майбулша епархія. Сись період взаимных обжалованій (Мукачево-Егер) у подкарпатській церковнуй историографіі, извѣстный, як борьба против влияния Егера, айбо значеніє сих спорув выходило далеко за рамки чисто церковных діл. Як мітко отмітив єден историк, „у борьбі из латинниками (католиками) уніатськеє „русское” (русинськеє) духовенство спиралося не лем на релігіозну, а и на историчеську основу, што наконець привело до выробленя концепції прошлого угорських русинув, т.е. до збираня матеріала и написания первых исторических трудов”.(5)

Айбо, до восстановленія Мукачевської епархії привели не духовні диспуты, а тогданья політичеська реальность. Зачинавучи из 1740-рокув, стався цілый шор выступленій, у котрых принимали участіє як прості русинські селяне, так и греко-католичеські священники. Крім проявленія соціального недовольства, што было слідствием увеличенія податкув и погіршеня економічеського положенія, дякі русинські священники и селяне выхосновали сесе діла на верненя у лоно православної церкви. У 1760-х роках изясь отмічалися выступленія за на верненя до старої віры у окрузі Сотмар, а у 1765 р. у Гайдудорозі, што заставило императрицю Марію-Терезію (1740-1780) приняти рішеніє восстановити независимость Мукачевської епархії.(6)

Сесе дало можность сохранили релігіозну и національну самобытность русинського населенія Мадярщины.(7)

Друга половина XVIII ст. діла Габсбургської имперіі стала періодом реформ, котрі тыкнулися ушытких сфер общества: політики, управління, арміі, релігії и образования. Мы уже отмічали вышше, што реформы у области релігії привели не лем до прекращенія спора Егер-Мукачево и не лем до сохраненія релігіозної русинської самобытности, но и до сохраненія русинської національної самобытности.(8)

Благотворное влияніє на духовное возрожденіє подкарпаторусинов произвели и реформы у области ошколованя.

Школы на Пудкарпатю были и до XVIII ст. - по неподтвержденным сведениям у Ужгороді уже у 1400 р. была школа. Школа была и у Сигеті, и у Гуменному, и у Пряшеві, и у Кошицах, и у Левочі.

У Ужгороді у 1696 р. на базі переведеної из Гуменного иезуїтської коллегіі

была открыта гимназія. Духовное життя, як відомо, було сконцентровано у монастирях, і завто ніснич удивительного у тому, што у монастирях Красного Брода, Мукачева, Марія-Повчи, Буковой Горки, Малеого Березного, Имстичева и Боронявы были школы. У Мукачевському монастирі у 1744 р. єпископ Ольшавський організував богословську школу. И хоть школа была лем до 1778 р., у ній достали образование дакулько поколень русинських священників.(9) Церков у сись період грала ведущу роль у процесі школованя, особливо на Подкарпатю. Завто не є удивительним рішення головногo вікарія Брадача от 1762 рока, по котрому каждый сільський дяк мусів открити школу діла каждоденного обучения дітей основам християнської віри, а сыны усіх священників и дякув мусіли учитися у Мукачевській школі. Родителей, котрі не исполняли сього жаданя, штрафовали. (10)

И хоть монастирські и церковні школы у даній період и отыграли позитивну роль у вопросі повышєнія уровня школованя русинув, они уже не отвічали жаданям того часа, так як не могли охватити широкі слої населєнія. Система образования чекала рішення, завто у 1777 р. императрица Марія-Терезія выдає указ про общєе образование - Ratio edukationis, по котрому Ужгород ставав єдним из девяти образовательных округов Мадярщины. На жаль, сим добрым начинаням не суждено было отбытися позад недостатка грошей у державы, котра переклала образование на плєчи церкви, а через церков на народ. Церков заботилася и контроліврала систему начальных и середних школ. Треба отмітити, што русинські церковні ієрархи правильно розуміли роль школы у духовній жизни народа, завто школьні вопросы у них были поставлені на єден уровень из майбулшими проблемами. Не чудно, што до конца XVIII и начала XIX ст., на Подкарпатю была ціла сітка начальных школ, про котрі заботилася церков - на начало 1860 р. їх нараховалося булше 300.(11) Учителюв готовили у бульшуй части у монастирських школах, а пусля 1794 рока - у Ужгородській учительській семинарії.

У начальных школах преподаваніє велося на латыні, а даякый час - из 1785 до 1790 рока по-німецьки.(12)

Школьное образование освітило иши єдну проблему, дуже актуальну діла Подкарпатя - проблему учебникув, книгопечатаня. Учебники де Камеліса, Бизанція, Ольшавського из часом устаріли. Восполнити тото узьявся Арсеній Коцак, високообразованый русин, котрый преподавав многі науки у монастирських школах Подкарпатя. Вун написав дакулько учебникув, самым знамым из котрых была „Грамматика...языка славенського или русскаго” (1788), діла котрої за основу можно была узята грамматика Мелетія Смотрицького. Интересний замысел був у Арсенія Коцака - написати книгу имено діла того, обы нашим бідным руснакам не судилося усе обставатися простаками.(13) И хоть язык, предложеный А. Коцаком, не був ані новым, ані неізнєстным (сєсе був скорше подкарпаторусинський варіант церковно-славянського языка), уже самое стремліня автора „Грамматики” поставити

живий народний русинський язык на еден уровень из цивілізованими языками говорить за того, што русины сись язык мали и, булше того, зачинали глядати своє достойное місце серед европейських народув. У них, накониць, остро стало проявлятися чувство національного русинського самосознання. Вышше уже упоминалося, ош школьное образование высвітило ищи єдну проблему, характерну діла Подкарпатя - проблему книгопечатаня діла русинув (кириликів). Ид русинам не дусталися много печатных книг, завто, бо у близьких сусідув не было типографії из кириличным шрифтом. Невеликое число кириличных изданій дусталося ид русинам от православных румун и сербув. Завто не є нич чудного у тому, што на протяжені XVIII-XIX ст. подкарпаторусины дуставали книги из Малоросії и Великоросії. Айбо Мукачевська греко-католичеська церков, руно як и Віденський уряд, раховала идеологичеськи хибашным поступленіе православных изданій из-за гатарув. Уже у 1727 р. императорським указом было заказано пользоватися изданіями, котрі не пройшли цензуру.(14) Из другого бока Віденський уряд не дозволяв открыти кириличну типографію ни у Пряшеві, ни у Ужгороді, ни у Мукачеві. Вмісто того, у 1770 р. Марія-Терезія предоставила особное право печатати усі кириличні книги віденському издателю Йосифу Курцбеку. На самому ділі, Иллирийська типографія, так называли типографію Курцбека, печатала книги діла Сербії и лем 3 книги из 50 кириличных предназначалися діла русинув.(15)

От дискримінаціонної політики Віденського уряда страдали не лем прості русины, а и русинське духовенство - хоть оно и старалося соблюдати приняту унію, айбо не пользовалося обіцяними діла католичеських духовных правами.

Латинське духовенство раховало їх лиш временно присоединеными до католичеської церкви. Завто їх называли уніатами. Римська курія їх тоже не жаловала, діла неї подкарпаторусины тоже были лем уніатами. За сякое зверхньое отношеніе Рима ид уніатам-подкарпаторусинам говорить и тот факт, што римська курія отнесла діла подкарпаторусинської греко-католичеської церкви до конгрегациі de propaganda fide, то-єсть ид відомству, у веденію котрого находилися діла еретикув, міссий и иновірцюв.(16)

Марія-Терезія и Йосиф II доста лояльно отнеслися до подкарпаторусинув, бо возникла угроза денационалізації самых русинув пуд Карпатами. Реформы віденського двора другої половини XVIII ст. положительно воздійствовали на розвитіе Подкарпатської Руси у цілому. Из 1772 р. пуся первого переділа Польші, Галичина, и Буковина были прикапчані до австрійської імперії и так раховалося, што и там живуть ніби русины, айбо галицькі.

А реформы у области культуры привели ид тому, што молодое поколініе подкарпатських русинув дустало возможность учитися у Пресбургу (Братіслава), Пешті, Відні. Мож предположити, што австрійський уряд дуже слдив за тым, у якому направленіі іде розвитіе духовної жизни подкарпаторусинув. Духовный вектор мав быти лиш западным.

Русинська молодеж изповна воспользовалася возможностєв приобрітенія

знаній, на што обратив увагу галицький учений-русофіл Яков Головацький: „Неимоверная жажда знаний и ревность к наукам овладели тогдашней молодой Русью. В одно десятилетие успели русины развести столь численных докторов богословия, што были в состоянии заместить ими все кафедры университетские на латинском и русском языках.”

На жаль, талантливі, високообразовані русини не могли примінити свої знання дома, де господствовали патріархальні відносини, а інтелектуальні сили треба було не вище сільської фары и начальної школы. Завто високообразовані русини и совершили у кунци XVII и началу XVIII ст. прорыв на восток, у православну Росію, де лем плановалося створення системы образования. Там, у Росії, они и стали знаменитими учеными.

Проф. Иван Поп, Doc. Sc.

Література:

1. Дмитро Данилюк: „Історія Закарпаття в біографіях и портретах”. Ужгород, 1997. стр.39
2. Там же, стр. 40
3. Hodinka Antal. A Munkacsi görög katolikus püspökség története. Budapest.1909.346
4. Є. Перфецький „Друкарні та стародруки Підкарпатської Руси-України” (Бібліографічні вісті. Київ. 1926.№4. стр. 29
5. Naraksim I. „K socialnim a kulturnim dejinam Ukrajincov na Slovensku do roka 1867” Bratislava.1961.88-89
6. Павло Роберт Магочі. Там же. стр.21
7. Пекар Л.: Нариси історії церкви Закарпаття”. Рим.1967. стр. 58-65
8. Павло Роберт Магочі. Там же. Стр.22
9. Мишанич О. В.: „Література Закарпаття XVII-XVIII ст.: історико-літературний нарис”. Київ, 1964, стр. 80-82
10. Гаджега В. „Пастирський лист Іоанна Брадача о наукованю дітей із рока 1762”. Подкарпатська Русь. Ужгород.1927. т. 4 №6. стр.136-139
11. Чума А. Бондар А. „Українська школа на Закарпатті та Східній Словаччині: історичний нарис”. Пряшів. 1967. ч.1.стр.8-9
12. Микитась В. Рудловчак О.: „Поети Закарпаття: антологія закарпатоукраїнської поезії”
13. Петров А. „К истории русских интриг” стр.123-133 (мат. С.125)
14. Стрипський Я. „Віденський буквар р. 1770”. Літературна неділя. Ужгород. 1943. т.3.стр. 274-276
15. Др. Наталія Шкиртань, там же. стр.30

Поукраїнщення текстів русинської класичної поезії як елемент політики асиміляції

Валерій Падак

Ассимиляторская политика - шовинистическая политика империалистических государств, направленная на уничтожение национальных особенностей угнетённого народа путём принудительного навязывания ему языка, культуры, религии господствующей нации.

(Словарь иностранных слов.

Под ред. И.Лёхина, Ф.Петрова. - Москва, 1955. - с. 79.)

Асиміляція - злиття одного народу з іншим шляхом засвоєння його мови, звичаїв.

(Словник іношомовних слів.

За ред. О.Мельничука. - Київ: УРЕ АН УРСР, 1974. - с. 71.)

Треба признати, што асиміляція як інструмент геополітичної стратегії на землях южних схилів Карпат помежи окремишній русинський етнос (днешня Закарпатська область) неє чисто українська модель, бо сяка політика туй ся проводила и за часів Советського Союзу (1944-1991 рр.). Причинов и тогда, и тепер є вигодное стратегічне положеня Подкарпатя, котрое гейби гатит потїк из днешних „варяг у грекы” и тот, ко газдує туй, усе має стратегічний, геополітичний, а дале и економічний хосен. Не говориме уже и за колосалний ресурсний потенціал Подкарпатя. Правда, за часів Советського Союзу процес поукраїнщення Москва хотяй и позволяла, айбо и контрольовала, обы вўн ся не переонанджив в „український націоналізм”. Завто паралельно діла баланса Москва проводила на Подкарпатю и свою політику русифікації. Приміром, руськи школы діла місного населеня у варишах, масовое завезеня в область книг и журналїв, новинок из Росії, учебники на руському языку діла університетїв и институтїв и сам язык ошколованя в університетах, передачи из радио и телевизії... Ушитко тото давало резултат: поукраїнщення екзистовало лем на уровни ідеології, український язык мав маргінальное положеня, за українську національну ідею в области ся не агітовало. Місний русинський інтелігент повойнового покоління, хотяй из причин кар’єрної кон’юнктуры супокўино ся називав

„закарпатським українцем”, айбо усе був далекий од проблем українського національного возродження, не атрибутовав тоти проблемы як свої, усе ся дистанцієвав од „так называного „українського націоналізма”, усе оддільовав свуй край од западноукраїнських земель и усе ся гнівав, коли чув у бесіді, што го за аналогійов из галичанами кличут „бандеровцём”. Што ся тыче русинського села, то туй жыло и тепер жыє майже 70% русинського населеня. (Мож поруняти: в Україні лем 32% украинцюв жиє на селови). Русинська родина и село не асимілюют ся ци асимілюют ся лем помалы. Дітвак ищи до школы, котра є українськов, за перши шість-сім років дўстає од матери и вўтця основы русинської бесіды, котру пак розвиває цілоє свое житя у малому соціумі, просто казати у свому селі. Майбўлшов проблемов діла русинського села и тогди, и днесь є то, же туй хибит нам русинськи изорієнтованої інтелігенції.

Причинов, чом Москва по войні дала інспіровати процес поукраїнщення, є політична доктрина збераня ушиткых українських земель, котру хосновала Москва у політици розширьованя свої імперії. За тов доктринов русины суть украинци, и прикапчаня Подкарпатя у 1944-1946 роках ид СССР не є анексійов, а є „торжеством історичної справедливості возз'єднання всіх українських земель в одній братній сім'ї”.

За иншакої доктрины Подкарпатя могло стати російським анклавом, другим Калінінградом, и такый варіант проробляли дахто из русинської русофільської інтелігенції, котра направила до Москвы свою делегацию, оби Закарпатська Украина у януарю 1946 года стала не областєв Украины, а была прикапчана просто ид Росії, ги анклав.

Анклавный статус Подкарпатя Москва не прийняла. Бо се би значило, як то было из німцями Кёнігсберга, же корінное населеня треба укрїяти из регіона.

Правда (чисто теоретично!) была и иншака путь - подписаня междержавного акта про слобўдное „приєднаня” Подкарпатя до Росії вадь СССР ци Украины. Айбо сеся путь была доста комплікована и фантастична. Тогди требало би провести на Подкарпатю демократичный плебісцит, навернути (хоть на еден місяць!) многопартийну систему, дати право уголосити свое видженя будучности ушиткым політичным партіям, общественным групам и інтелігенції, не говориме уже и за греко-католицьку церьков. Изреализовати атсякый план Сталін не мяг, бо из октобра 1944 года уже фунговав конвейер смерти, через котрый мали быти перепущеньи ушытки русинськи державньи и партійньи діятелі, лідеры, активісты и інтелігенция - научна, церьковна, свіцька. Наскоро судили и убили президента А.Волошина, прем'єр-міністра А.Бродія, лідерів партий, узялися за представителїв научной інтелігенції, дале - за ієрархўв греко-католицької церкви, убили епископа Т.Ромжу. Зачав діяти негласный указ, за котрым учителі не мали права робити у школі а т.д.

То значит, што из ушытких варіантўв прикапчаня Подкарпатя ид СССР

гейбы майправовым выпозіровав тот, за котрым Подкарпатя є украинськов землєв, а русины суть украинци. Сесе и стало главнов причинов позволеної Москов дїла Києва політики поукраинщєня русинѣв, хотяй в Україні у тоты сами часы Москва активно проводила помежи украинцѣв політику русифікації, укоріненя т.н. украинського націоналізма, борьбу из бандеровщїнов а т.д.

Коли прийшов 1991 ряк и Советський Союз ся россипав, то значило, што Подкарпатя ся ослободило од советської анексії, сесе и стало причинов глядана нового державно-правового статуса Подкарпатя и при-парованя на 1 децембра 1991 рока цілозакарпатського референдума про будучність русинського края. До того, крах СССР значив и конець антинародного, уведеного без плєбісцита сталінського указа за автоматичну заміну русинської національності на українську.

Айбо у 1991 році сесе значило ищи и то, што новонароджена держава Україна, што ся отхрещовала от сталінізма, мала би признати русинську національнїсть, признати за русинами право на самовызначєня и признати легітимними результати референдума, хоть би якими вни ни были.

Чом мала? - Зато, же не мала подписаного из Подкарпатськов Руссю междержавного акта про слобўдное „приєднаня” Подкарпатя до України, як го и тепєрь не має, як го не мав у пережи часы СССР!

Таким актом мўт стати результат цілозакарпатського референдума, якби населєня (и не лем русины!) уголосило, што хоче быти лем адміністративнов областєв у складі України. Результати референдума, нарубы, указувут, же русины зголосили ся быти автономным крайом. За такоє народное рішеня голосовали 78% дорослого населєня Закарпатської области.

Легітимациї результатѣв референдума Вєрьховнов Радов України до тепєрь неє. Логічно, што неє и признаня русинѣв за окремішний народ, неє и признаня статуса русинського языка.

Ушытко то значит, што Україна часу 1991-2004 рокѣв не найшла ліпший план політичного діалога из Подкарпатєм, ги тот, што го сповідовала сталінська імперська політична машина - признавати русинѣв за украинцѣв и ігноровати апеляції корінного населєня и межинародных організацій и числити Подкарпатя своїов теріторієв. Из тов лем разницѣв, што за сталінських часѣв перич ишло силовое рішеня проблемы а дале асиміляция. У днешньи часы силовое рішеня за європськими стандартами не мож признати продуктивным, завто велику (ци майглавну!) роль бавит асиміляция.

Под сєсю політичну лінію у державі подведена фінансова основа, котра ся регулує указом Кабінєта Міністрѣв України од 25.09.1996 года. Сєсь „План заходів щодо розв'язання проблем українцѣв-русинів” детермінує роботу вєще як десять міністерств, де каждое має рішати свої задачи.

Приміром, позначка № 3 того „Плана...” дає розказ міністерствам „отказати ся от проведеня локальных референдумѣв, де ся може указати

„самоідентифікація” корінного населення Закарпаття (суть вни русины ци украинцы)”. Позначка № 2 указує Міністерству культури и малярства, Міністерству ошколованя Украины, Закарпатській обласній державній адміністрації, што треба би укріпити „позиції українськості Закарпаття (язык, культура, подбераня кадрів)” а т.д.

Обы заблоковати діалог из русинських проблем, паралельно было подготовленое заключеня Національной академії наук Украины за вто, што русины суть лем субетнос українського народа (№ 129/674-3 от 13.06.2000 г.).

***

Єдним из об'єктів поукраїнщення є русинська класична література ХІХ - зачатку ХХ стор'ч. Советська власть ігнорувала русинську літературу ги попувську. Практично, нич из русинської літературы не выдавалося, завто єдиним жерелом діла читаня усе были досовецьки виданя, а дале и прашівськи повойнови виданя. Фактично, наша інтелігенція не знала свою літературу, у школах за русинських писателів А.Духновича, А.Павловича, А.Кралицького, Є.Фенцика, И.Сільвая, И.Раковського, Ю.Ставровського-Попрадова и других не было чути нич!

Из часу „перестройки” М.Горбачова зачався період русинського ренесанса. Державни видавательства в Ужгороді у ринкових односинах, обы выжити, зачали печатати тоты книги, што їх глядав місний читатель. Книги из русинської історії и літературы зачали купувати учителі, інтелігенція, а новинки зачали давати много т.н. „краєзнавчої” літературы, місний ужгородський театр поставив п'єсу Духновича а т.д. У школьні програмы было уведено уроки из краєзнавчої (русинської) літературы, хоть термін „русинський” хосновати до тепер у школах не мож - лем „закарпатський український”! Єдним словом - інтерес ид свойив культурі и літературі, хоть и помали, айбо передає ся од людей старшого покоління ид молодим, од учителів ид дітєм.

Непризнана русинська община немає ниякої помочи од державы діла пропаганды свої культуры и літературы. Книжочки, што їх выдадут русинськи активісты, выпозірувут доста просто, а тиражи суть мізерніи. Што ся тыче класичной літературы, діла днешнього русинського читателя треба дати тексты, рихтованьи за законами научной транслітерації, бо и на правду наша моложава и просто читатель може и не знати, што, приміром, значит буква ґ (ять), Ъ (ерь), Ь (ер), ци замісто єдної буквы Е дати дві буквы - Е и Є а т.д. Майглавноє туй правило атсякоє: транслітерація робит ся из позицій русинського языка!

У тоти сами часы Українська держава фінансує контрпроекти, и на вто дадут ся велики гроши. Можеме лем констатовати, што книги тоти мавут доказати український контекст закарпатської літературы. Завто тексты

подавуть ся не за оригіналом, а правлять ся из орієнтацієв на український язык.

Мож говорити за цілу систему деформованя (ци поукраїнщеня) русинської класики, котра має быти максимально приближена ид украинському літературному языку. То ся тыче и прозы, и поезії. Айбо перич поезії, бо деформованьї поетичньї тексти не лем оддалявуть от языкового оригінала - айбо и розбивавуть розмір стиха, мінявуть ритм. Даколи ся стратит и рифма.

Говориме не за зміны, котри требало би спеціалістам из русинського літературного языка внести у тексти, позначеньї часом, коли ищи язык лем ся розвивав и не было кодифікованых норм. Говориме за грубое втручаня у авторський текст, што даколи доходит до абсурда. При сему демонстративно ся не признає, што у наш час активно функціонує русинський літературный язык, выдавуть ся новинкы, журналы, книги по-русинськы. Не признає ся и то, што лем спеціалісты из русинського языка и за законами русинської бесіды мавут право на корекцію (транслітерацію) даяких словоформ у текстах русинської класичной літературы, особливо поезії XIX сторяча.

При деформованю текстів асиміляторы ігнорувуть русинський алфавіт. Приміром, и у XIX сторячу, и тепер русинський язык, кедь говорити за гласньї звуки, має што майменше чотири звуки вышного пуднятя. Се такї звуки:

[і] - на письмі буква і - гласный звук супервышного пуднятя, переднєязычный; Ліс, дівча, рінча, літо, сіно.

[ў] - на письмі буквы і ци ў - гласный звук вышного пуднятя, переднєязычный; у діалектах може переходити у звуки: [у], [і]: Сўль, тўлко, долў, домў, мўй, мўст, вўз. Мож поруняти: Сіль, тїлко, долі, домі, мій, міст, віз; Суль, тулко, долу, дому, муй, муст, вуз.

[и] - на письмі буква и - гласный звук вышного пуднятя, середнєязычный; Имя, ищи, имати, ид (тобі), ци, цимборка, дерти, умерти, молоти.

[ы⁰] - на письмі буква ы - гласный звук вышного пуднятя, заднєязычный; Мыти, быти, выйти, выдати, быв, забыв, была, выгадка, язык, хыжа, мысль, выдра, ты, вы, (из) тым, тогды, обы, школы, свічки, новинкы, сыны, недобрый, нечесный, мудрый, молодой, новый, народный.

Сесю класифікацію гласных вышного пуднятя мож поруняти из украинськым (і-и) ци руськым (и-ы) языками, де суть лем два звуки; и дві буквы. У русинському языку маєме не доповнювучи звуки до тих, што їх має украинський язык, а маєме цілком оригінальнї звуки.

Як видиме, заднєязычный звук вышного пуднятя [ы] є цілком оригінальный звук, котрый не знає ани украинський, ани руський язык. До того, у русинському языку звук [ы] є доста продуктивный. Почас транслітерації його не мож вымінєвати на звук [и]. Є то велика філологічна хыба! Айбо иппен так и роблят украинськы інтерпретаторы русинської поезії Духновича, Павловича и других писателїв! Из текстів повимітовали букву **Ы**, позамінєвали її на **И**

(вольный - вольний; мы - ми; ты - ти; жалобы - жалоби; бідный - бідний;), а букву **И** позаміньовали на **І** (наши - наші; дати каши - каші; миленьки - миленькі, молоденьки - молоденькі; грішни - грішні).

Нижче укажемо майгрубі елементи деформування (поукраїнщення) текстув. Аналіз зроблений нами за книгами, што ся указали в Ужгороді у серії “Письменство Закарпаття”: 1). О.Духнович. Вибрані твори.- Ужгород, 2003; (Тексты приправив Дмитро Федака); 2). О.Павлович. Гучать гори і долини. Вибрані твори.- Ужгород, 2004; (Тексты приправили Иван Хланта и Татьяна Чумак).

Туй даєме даяки основньи типы поукраїнщення:

1. У чиннику „бити” фонему **У** замісто **Ы** писати не мож:
Даяки образчики асиміляції:

1) ... нас утішити
...на помочи **бути**.;

2) Свою церьков, язык, обычай хранити
Чим нас Бог сотворив, тим хочеме **бути**.

3) Труднійше ту житя **було**
.....
Когда панське ся робило.

4) Она мислит, же ся снило,
А то дашто инше **було**. (П, 129).

(укр. варіант: *бути*. Слово „бити” в укр. языку значит „посічи”, „побити” а т. д.)

2. Не мож хосновати за законами української орфографії апостроф:
памятник, мясниці, мясниченьки, румяна (розочка), соломяна (хижа),
знамя, имя
(укр. варіант: *ім'я, м'ясний, солом'яний, здоров'я*)

3. Позад **Р** на кўнцєви складўв мусай писати мнякый знак (**ь**):
теперь, надарьмо, дарьмо, задарьмо, у кочерьгах (не: у кочергах), не
журьтєся (не: не журтєся), пастирь, тягарь.

Образчик асиміляції:

Мамко, мамко, куп ми книжку

Тинту, **папір** і табличку....

(укр. варіант: *тягар, папір, пастир*)

4. У родовому и місному зміннику однини називників жунського рода на мняку основу мусай писати **И**, а не **І**:

до старости (не до старості), в жизни (не: в житні), во вічності, (дожити) радости, во жадости, ид матери, до пропасти, в помочи, в церкви, соли, народности, набожности.

(укр. варіант: *вічності, народності, матері*)

5. Так само мусай писати у називному зміннику множини називників **И**, а не **І**: кости (не кості), брости (не брості), мысли (не: мысли)

6. У приложниках у називному зміннику множини мусай писати **И**, а не **І**: прекрасни, ясни, грішни, бідненьки, нікчемни, бідни (діточки), миленьки, тепленьки.

(укр. варіант: *ясні, бідні, грішні*)

7. У називниках середнього рода однини не пишешя подвоєное **Д, Л, Н, С, Т**: житя, насіня, судя, коріня, прозріня, зіля.

У називниках мужеського рода у множині из основов на **Т** пишешя єдноє **Т**: братья, квітя.

(укр. варіант: *життя, насіння, зілля, браття*)

8. У називниках, што указувут на живі существа, де ся черьгуют на конци основы **к** и **ц**, у називному зміннику множини мусай писати **И**, а не **І**: вояк - вояци (не: вояці), руснаци, хробаци, вовци, розбойници, поляци, клірици.

То ся тыче и слўв из основов на **Ц**: праотци, німци, хлопци, на Маковици, до сестрици, на праці.

(укр. варіант: *німці, вівці, хлопці, на праці, на ріці*).

9. Назывник из передназывником **В**, что отвічає на вопрос *коли?* пишеме окреме.

в осени (не: восени), в літі (не: вліті).

(укр. варіант: *восени, влітку*).

10. На кунцёви чинника у 3 лицю однини теперішнього часу у поетичных текстах не мож помнякшувати твердый согласный: ходит, вздыхат, мыслит, болит, загойит.

11. Тото саме правило односит ся и к чиннику у множині: мают, идут, вертают, переповідают, нащивляют, глядают.

(укр. варіант: *ходить, болить, ходять, болять*).

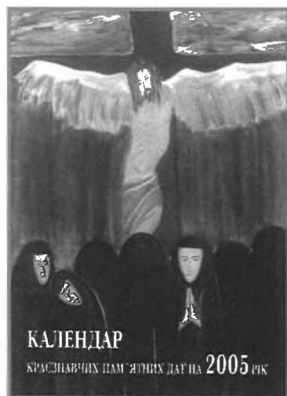
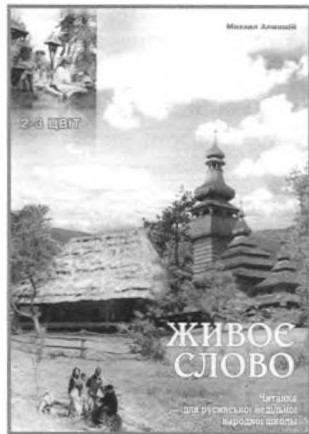
Выше указали сьме на причины и принципы поукраинщенья русинської літературы. Мож би говорити и за иншаки елементы, котри деформувут оригінальний русинський текст, замісто того, оби го приближовати ид русинському читателю. Не хиблят туй і літературознавчи статі, де читателю фурт ся потовмачує, што тот ци иншакый писатель Подкарпатя - украинський культурно-освітний діятель, што його поезия - спадок українського великого народа, што жие от Попрада до Дона.

Так, помали, од єдного писателя до другого на матеріалах русинської літературы ідеологічна доктрина імперського мысленья матеріалізує ся, одмітувучи и природное право русинського народа мати свою співанку, свяї язык, свою бесіду и свою літературу.

Коли ся пишут тоти шорикы, на дворі стоїт януарь 2005 года. Нова власть Президента Украины В. Юшенка, за котру в Закарпатськѣ области голосовали майже ушытки (!) русины, задекларовала, што буде наслідувати принципы європської демократії. Маєме надію, што тыче ся то и признаня в Україні русинѣв!

В. Падык,
кандидат філологічних наук

Книги видавательства В. Падыка

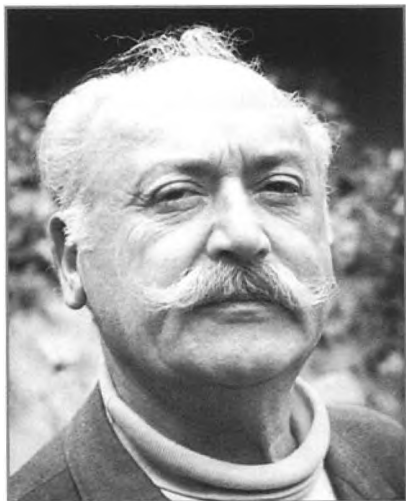

Наші юбілянти

Федор Манайло

**„Манайло живописець - майпрекраснішоє,
што могло прийти на світ
у Подкарпатю из народных глубин”**

Иван Чендей

Художник Федор Манайло (1910-1978)

На світі суть мнозі люде, котрі по природі своєю вірують не лише у Господа Бога и его заповіді, айбо вірують и у себе у свою принадлежность до сього білого світа из его красотами, радостями из смутком и горем, из его життєдайним созиданієм добробуту, любові до ближнього и чести до исторії и своїх предкув. Вірують у своє призваніє служити громаді тілом и духом до конца жизни.

Таким був муй отиць Федор Манайло.

Кониць його житія стався 15 януара 1978 рока, и над тілом усопшого скорботна чиядь споминала про его житіє - ако житіє праведника, преданого Богу, родині, людям, жизни, культурі и искусству, ако одного из создателей истории своего края,

свого русинського народа, айбо над усе славетила его - як художника.

Се признаніє нашло свуй слід у Постанові Уряду України про созданіє ему памятника в Ужгороді - Меморіального музея Федора Федоровича Манайла.

До створенія музея доклали руки и мы - Иван и Катерина - его нащадки.

Дата офіціального создання майже совпала из 70-ти руччам Федора Манайла из його датов рожденія - 19 октовбра 1910 года. Нині ему было бы 95 рокув...

А родився Федор у сімі учителя и воспитательки „деды” коло Мукачова у селі Ивановці.

Отиць його був кантором у церкви, прекрасно співав, мати мала золоті руки и сердце, и то всьо унаслідовали їх діти - Федор и Олена.

Добра вихова и вошколованіє принесли родині много радости у будучому.

Так Федор послі окончанія Руськой гимназії у Мукачеві, мавучи великий талант и добру основу, поступив учитися на „умельца” у пражську „Высоку школу вытварнего уменія”, котру закончив у свої 26 рокув.

Май головным, кромі академічної науки было то, што Прага на тот час была одним из центрив модерного искусства Европы, из чим уедно выростав художник. Уже тоуды ун намальовав „Діда бідняка”, котрый був выставлений у Празі на „Різвдвнуу ярмарці умельцов Подкарпатской Руси”, котру вун організовав у свої 22 роки.

Сисю свою діяльність вун продолжає и послі службы у войську. Приймає участіє у выставках в Ужгороді, Празі, дале у Будапешті, на біенале у Венеції образами мальованими из житія и быта Карпатської Верховины, де ун жив мнозі місяці бігом 3 - 4 рокув.

Тот быт був діла Европы на первобытнуу высоті, айбо созданный из граждaми, колыбами, хижами - ставлеными, обставлеными трудом людських рук.

Житіє давала довкола денно-ночна робота у лісі, на пасовискови, на полю, у городі, у садови - што давало хліб насущный и до нього.

Тот труд давав радість, давав дяку мати чим майфайну хижу, буторія, посуду, одієжу и рукоділіє; давав радості у веселощах, співах и танцях, котрі чути было из вирьха на вирьх.

Манайло то вшытко мав замальовано у десятках альбомув, занотовано, записано у своїх писанях. Ун достеменно знався у ремеслах верховинських майструв, лісорубув, вівчарув - дяка довгочасному своему житійови из нима.

То дало слід у образах художника на цілоє житіє, ай бо май много їх намальовані до 1945 рока до „Освобожденія”. Меже нима: „Скорбота”, „Доїння овец”, „Лісоруб”, „Хлопчик з ягнятком”, „Верховинка”, „Бідняцьке обьстятя”, „Похорон” и много других картин, котрі стали у будучому основов персональной выставки „Старое и новое Закарпаття” у 1960 и 1961 роках у Ужгороді, Кийови и Москві.

За сисі роки (до 1945 рока) Манайло женився на Марії Ковальчик, котра и родила нас и дала теплу хижу из любовю и радощами; принимав участіє у книгоиздательстві и роботі Угро-Руського театра, як художник; а як учитель - вошколовал дітий в умельцько-промисловуу школі Ужгорода.

Айбо май першое и головное - ош коло старших по вікови малярув Йосифа Бокшая и Адальберта Эрделі, ун був одним из основателюв Спільности Ужгородських и Пудкарпатських Художникув.

По 1945 рокови Федор Манайло був первым председателюм Союза

Федор Манайло (крайний зліва)
межи ужгородськими художниками (1946)

Художникув України на Пудкарпатю, одним из ініціаторув создания в Ужгороді училища прикладного искусства, театра, філармонії, художественного и краеведческого музеюв, Закарпатського Народного Хора (котрый был „одітий” отцьом и мамков).

Ун был главным художником Дома Народного Творчества, пузніше проектантом и зберачом утвари до Музею Народной Архитектуры и Быта в Ужгороді. При съому Федор Манайло свої познання про народний быт и культуру использовав и малювучи многі свої образы у началі 70-х рокув. То была вызначна, неповторна серія картин художника. Меже нима інтерери верховинських хиж, обыстя из своїм світом, коморы, робочі штрументы и народна одіва хлопув и жун.

Айбо вернімся назад у 60-ті роки, котрі зачалися выставков Манайла „Старе и нове Закарпаття” котра принесла му славу од Ужгорода до Кйова, Москвы и заграниці. Гордий им з того, што образы про „старое” життя я тайком изнюс из пода, зарамив їх, и нянько згодився тоуді їх выставити, як свидотство злиденного житія проти нового „соціалістичного благоденствія”. Тот соціалістичний комуністичний реалізм требовався од каждого художника слова, або пензля, без того не мож было прожити.

Манайло мав намальовані „Праліс” (як у Шишкіна), величні горы, полонины из спекулятивнов темов „Пошта на полонину”, „Магістралі Дружбы, Миру, Братерства”, айбо люде йшли тысячами на выставку позерати на „старое” - бо там была правда и по духу, и по формі. А формов тых образув был модерный у 30-ті роки експресіонізм, забороненый соцреалізмом - як модернізм. Знамениті тоуды художники В. Касіян, Т. Яблонська, художні критики В. Цельтнер, Г. Островський взяли выставку пуд свое крыло - и так соцреалізм публічно признав розширеніе своїх рамок. Далє сотні художникув будуть сміло малювати правду - матінку и по духу, и по формі.

Иванко смілий (1941)

По выставці у Кйові Федор Манайло был приглашений Иваном Чендейом и Сергійом Параджановим быти художником у кінофільмови „Тіні забутих предкув” про житіє карпатського народа. То был знаменитый на цілый світ фільм.

На 60-ті роки припадавуть и мнозі

роботи нянька по створенню мозаїк у Кийові, Ленінграді, Ужгороді, Берегові. То були мозаїки з колотого природного каменя, котрий Федор Манайло збирав од мраморного карера с. Ділового до каменоломень Ужгородщини.

Айбо мальовав вун і образи на стінах і робив із цвітного скла оболони у Дворцях Культури, робив вун і плакати діла театрув і книжки ілюстровав, приміром „Захар Беркут” Івана Франка, зробив сотні графік-монотипій і многое друге. И то все - будучи тяжко хворим на легені, на поліартрит, на серце. Правда усе мав помуч од своїх многих колег, друзів, од своїх ученикув. Од своїх хворот вун двічі лічився на морю у Крыму, ай там намальовав десятки „крымських акварелей”, котрі были выставлені у Ялті, Алушті і Ужгороді.

Декоративні диньки (1970-ті роки)

70-ті роки зачалися зась із великих персональних выставок уже титулованого художника. То уже были выставки без „спекуляції” на теми образув. Домінантов був народний быт і творчество людей, красоты Карпат, богатство природы и велич віры у Добро. Тематиков стали асоціації про труд людський, приміром у картинах „Музыка заводу”, „Симфонія заводу”, або историчні теми, як то „Борня за волю” про 1000-літню боротьбу за свободу народу Карпат. За своє творчество и діяльність Федор Манайло достав урядові награды и звание Народного художника України.

Послідні роки жизни нянько замкнувся у своєю „колыбі” на краю Ужгорода, де на лугошах вырощовав диньки, на котрых были нанесені иглов рисунки із жизни, быта и народного творчества русинув Пудкарпатя. Много сотень диньок, декоровані ним, высушені, законсервовані нам на памяньт и радусть.

Аскетичний спосіб жизни не приняс желаного оздоровлення, и Федор Манайло у росвітї творчества умер коло свої послідньої недомальованой картины. Умер, айбо лишив за собов тысячі произведений із знаком високого искусства, лишив слід у истории, лишив світлу памяньт про себе.

Вічная ему памяньт и блаженный покой.

Иван Манайло

У майстерні художника

У меморіальному музеї Манайла:
омица художника Вікторія и сестра Олена

Пригадувачи дитські впечатлення, можу уповісти, што Дідик діла мене (думаву, што и діла других онукув) був фігуров величнов и таинственнов. Не было такого, ош бы вун сидів без діла, бездумно позирав телевизор, вадь просто дримав у кріслі. Вун усе творив, як правило, тихо насвистувучи, ци то робив ескізы діла будуцих картин, ци то выпалёвав, вирізав дыньки, ци робив штось у керті, де у нього было смачное грозно, де вырощовав дыньки, ци штось писав... Ним была повна хижка. Остро пахло олайними фарбами, рядом попри стін были складені роботи. Майже цілий хол був усыпаний консервованими дыньками, котрі туй сушилися. На кухонних скрынях было много його разноцвітних лікарств (памнятаву, вун промыкав їх цілими жменями). Нам, дітям, живым и непослушным, усе наказовав вести себе тихо, не ставати на дыньки, не кывати різьбярські інструменти, и вообще бавитися у керті. Лем на сято, коли мы усі чинно сиділи за столом, дідик представав у иншакому образі. Из добрым апетитом, добрым чувством юмора, хитрым взглядом, вун ставав похожим на обыкновеного діда. Хоть я не памнятаву, обы мы сиділи у нього на колінах, вадь гойдалися. Нам сесе не приходило у голову. Ищи дітьми мы розуміли, што вун є тяжо хворий: ревматизм, поліартрит сковывали його руки, кривили пальці, ломили коліна. Вун тяжко кивався и дуже дивно - не видівся немощным.

1978 рук - рук смерти дідика. Мені - 14, братові Андрійови - 8, двоюродному брату Ігорю - 15. Количество людей, котрі были на похоронах уразила. Тысячі... Виділося, што ушыткій Ужгород прийшов прощатися из нашим дідом. Майже тогды мы первый раз почувствовали „могутність майстра пензлю”, як казали у прощальных выступлениях.

И лем у 1983 році, зачавши робити у меморіальному музеї Ф. Манайла, я осознала многогранность, неординарность и велич його таланта. Интересно было изучати його творчество. Каждый день якоесь открытіе. Про сесе родичі мені нигда не розказовали.

Скромность...

Я натуюлко захватилася його творчеством, што, изучивши докорінно усі возможні аспекты, написала свою екскурсію по музею. Людей у перві рокы работы музея приходило много каждого дня.

Бывало, за день треба было провести дакуюлко екскурсій. Не повірите! Не было утоми. Я любила розказовати про творческий путь Федора Федоровича и

не лем завто, што сись геніальний художник був моїм дідом, а и завто, бо я исправді у повному обемі порозуміла и полюбила його, його душу, його творчество.

Його творческий нароботок поражає. Не мож повіровати, што сесе ушытко создав єден чоловік. Крім живописі, (а сесе бульше тисячі живописных полотен), вун робив у монументально-декоративному искусстві: ескізы пам'ят-

Солнечна зима (1940)

никув, гуцульських колыб, оформленіє мозаїчними картинами автобусных остановок, ресторанув, захоронок, міст отдыха. Манайло также и художник-графік, использовав технику ксилографіи, туш-перо, акварель. Сесе и самостоятельні роботы, ескізы до оформленія книг (таких книг є десяток), сесе и серія акварелей, так званых „крымських”, котрі исполнені пуд час спочиванія на Чорноморському полуострові.

Робота по созданію музея архітектуры и быта у Ужгороді сопровождалася сотнями ескізув и интерьерув гуцульських хиж и бытовых предметув. Робота из кінематографом и театром найшла отраженіє у ескізах декорацій и костюмув діла персонажув.

Робота у філармонії - низка ескізув до костюмув діла танцюристув и плакаты - афіші про выступленіє.

Не говорячи про безпрерывну преподавательську роботу у училищі прикладного искусства и про роботу у Ужгородському відділенію Союза Художников України.

А його увлеченіє декоративными дыньками - стародавным народным промыслом!

Фактично, Федор Федорович Манайло возродив сись вид искусства, майже утраченого на тот час. И сесе при тому, што работа из дыньками кропотка, потребує терпіня и час. Вун найшов його, обы потомки знали, про такое самобытное искусство. И не лем дыньки сивої давнины подаровав нам Федор Федорович. У архівах музея я найшла товсті папки, де руков художника записані легенды, казкы наших прашурув, описані свальбові обряды, сято Коляд. До слова, любимі колядки Манайло часто изображав на живописных полотнах, котрі типирь находятя у музею.

Як енциклопедичний знаток исторії Пудкарпатської Русі, выступив консультантом кінофільмув етнографіческих и исторических.

Даже меблі, серед котрых жив, и котрі типирь находятя у меморіальному музеї, запроектовав вун сам. Таким був Творець. Творив усе и усюди. До самої смерти.

У музеї, у меморіальній майстерській, на мольберті незакончена робота, складені фарбы, откладені пензлики. Видиться, ош на мгновение лишив роботу. Так виділося и Федору Федоровичу, коли його забрали у больницю, обы прооперувати язву желудка.

Та через два дні нашого дідика не стало...

Айбо обстався дорогоцінний скарб, котрый вун нам лишив, його искусство, и кто хоче узріти часть його, обстановку, у котруй оно создавалося, мож посітити Меморіальний музей Ф. Ф. Манайла (г. Ужгород, ул. Другетов, 74).

Роки роботи у музеї зблизили мене ици из єдним членом нашої сімї - сестров Федора Манайла - Оленов. Природа и її сповна наградила талантами. Благодаря файному голосу, она исполняла произведения класичної музики, была учительков дїтської музикальної школы, и накониць жонов нашого славного композитора І. Мартона. У її руки Бог поклав необыкновенну енергію, утонченое майстерство.

Кто видів її рукоділні роботи: салфетки, скатерті, ковры и т.д. у музеї, не нараз порозумів, ци то є фабрична, або ручна робота.

Олена Манайло робила доглядачков у музеї, її добров традиційов было то, што пуся каждой екскурсії, она розказовала посітителям про свого любимого брата.

Пуйшла из жизни и она, у 1994 р., на 80-му році жизни.

Покоління заміняють єдно другого. И лем люди искусства, науки, тоті, у кого была „божа искра”, лишавуть слід у истории и наслідіє діла потомкув. Їх немного, они убрані Богом по його волі.

На нашеє щастя серед таких людей є и наш Дідик - Федор Федорович Манайло.

*Вікторія Приходько-Манайло
Потовмачила М.*

Художник Федор Манайло. Робота Ивана Манайло (2004)

Михаил Аламышій

до 75-роччя из дня рождєнія

Імня М. Аламышія было чути из первых рокув русинського возрождєнія. Вун був єдним из первых, кто зачав організацію „Общества Духновича” на Подкарпаті, єдним из первых, кто оживив фольклор родного края, організовавши хор „Стара співанка” при Мукачевському Обществі им. А. Духновича, усдно из другими русинами-активістами зачав організацію недільных школ у многих районах Подкарпатя.

Вун занимать почетное місто у яркуй плеяді педагогув нашего края, є заслуженим учителем Украйины, талантливым педагогом, общественно-культурным діятелем, изглядователём минувшины родного края.

Родився Михаил Аламышій 2 октовбра 1930 рока у с. Ромочевиця Мукачевського района у сільській многодітнуй родині. Перві и дальніші знанія дуства у державнуй народнуй школі с. Ромочевиця (1937-1941), Мукачевській реальнуй гимназії (1941-1945), пуслея реорганізації котрої у 1945 р. - у общеобразовательных школах №1 и №20 г. Мукачева. Пуслея окончанія школы у 1949 р. поступив на філологічеський факультет (руськое відділеніє) Ужгородського Государственного Универзитета. Свої добрі організаторські способности проявив ищи у стінах універзитета. У студенчеські роки М. Аламышій на протяженіи пяти рокув принимав участие у научных конференціях, був головов научного общества факультета, руководив студенчеським хором и оркестром народных инструментув историко-філологічеського факультета, занимався спортом и був членом зборных команд універзитета по легкуй атлетиці, баскетболу, футболу. У творчеському соавторстві из Петром Лінтуром занимався проблемами фольклора.

Уже на пятому курсі універзитета зачав трудову діяльність у Залужській середнуй школі як учитель руського языка и літературы, отдав своєю роботі 43 роки. Из 1967 до кунця 1990 р. був організатором позакласної роботи. Свуй предмет - руську літературу - усе раховав як чоловікопознающий предмет, котрый обернений не лем до розума, а и до серця, душі, чувств каждого школьника. М. Аламышій - автор трьох концепцій „Содержаніє, заданіє и форми внедрєнія народознавства”, „Система національного воспитанія”, „Концепція національної школи Закарпаття”. Опыт М. Аламышія по темам „Школа, сімя, общественность” и „Система позакласної и позашкольної воспитательської роботи у школі” изученый Закарпатським Областным Институтом послі-дипломного образования учителей.

М. Аламышій є чоловіком, котрый усе стоить на пульсі времени. Вун глубоко изучив наслідіє будителюв и использує його у своєю роботі, як жерело народно-педагогічеського потенціала, діла пропаганды народознавства, нової концепції національної школы.

Изучивши досконально не лем творчество Великого Будителя А. Духновича, а и його общественну, релігіозну и педагогічеську діяльність, вун изложив свою високу оцінку творчества А. Духновича у ряді научных

статей, докладув, таких як „Патріарх народної освіти на Закарпатті” (1993 р.), „Сучасний погляд на педагогіку Духновича” и многих других.

М. Алмаший є председателём областного Общества им. А. Духновича, котрое проводит велику воспитательську, організаціонну, культурологічеську, педагогічеську роботу у многих містах родного края. Своєю роботой Общество помагає русинам возродити утрачені цінности, будь то культурні, вадь духовні, вадь языкові. За 15 рокув работы Общества было проведено много научных конференцій у містах, де родилися вадь робили знамі подкарпатські діятели (у с. Тибава, посвячена Венеліну-Гуці и др.). И усі они проходили не без активного участія М. Алмашія. Они ставали просто фестивалями русинського искусства.

М. Алмаший є автором 447 публікацій, котрі свідельствують про широкий діапазон його інтересув (культура, искусство, педагогіка, етнографія, языкознавство, спорт).

Вун написав историко-етнографічеський очерк, посвячений родной Ромочевичі (1999 р.), є соавтором граматики „Материнський язык” (1998), „Практичної граматики русинського языка діла недільної школы” (2004), автором читанки „Живое слово” (2004), вступленія до книги „Співає Віра Баганич” (2001), статі „Відступ світла у темній млі: О. Духновичу - 200” и много, много других.

Чули доклады и читали статі М. Алмашія и русины Мадярщины на многочисленных конференціях, котрі были у Будапешті. Мали возможность неоднократно на своих святах чути прекрасний спів хора „Стара співанка”, безсмінним диригентом котрого є М. Алмаший. Хор исполняє не лем старовинні русинські співанки, а и духовну музику. М. Алмаший регулярно пише свої статі у „Русинський Світ”, „Календарь-Альманах”. Уєдно из свойов жонов вун розробляє тему красы у творчестві А. Духновича. На основі своих и изгядовань других авторув была проведена конференція на тему „Нарожена и еволюція ідеї краси у контексті розвитку культуры Карпат”.

М. Алмаший є активным членом Общества Русинської Интелігенції им. А. Годинки. (Мадярщина).

М. Алмаший уважаемый, авторитетный чоловік. Вун - преподаватель Закарпатського філіала Київського славистичного універзитета, общественный лектор Закарпатського Института послідипломного образования учителей, председатель научно-культурологического Общества им. А. Духновича, член Світової Рады Русинув, участник межинародных конференцій из проблем національных меншин у Ужгороді, Будапешті, Фленсбургу (Німеччині), Копенгагені (Данія).

Каждый день вун серед книг собственной бібліотеки и также архівув научных бібліотек. Його работа принесла свої плоды. У М. Алмашія много послідователей, особенно цінным є тото, што вун заінтересовав молодых людей, котрі осознали себе, свою идентиту и будут продолжателями возроденія и становленія нового русинства.

Др. М. Лявинец

Николай Медвецький

до 75-роччя из дня рожденія

Николай Медвецький давно живе у Мадярщині, айбо його становленіє як художника, не говорячи про роки ученя, пройшло на Подкарпатю, в основном у Ужгороді. До Подкарпатя його привязує и його происхождение. Вун родився у с. Изки, на Міжгірщині, 30 новембра 1930 рока.

Начало карьеры Николая Медвецького, як художника, у многому подобное до інших його современникув. Живопись зачав изучати у Ужгороді, у училищу прикладного и декоративного искусства. Вун був учеником таких знамих художникув, преподавателей училища, як Адальберт Ерделі и Йосиф Бокшай. Затым свої познанія у искусстві розширяв у Лембергськуй Академіі прикладного искусства на одділенію монументальной живописи. Из сим звязано того, што пуся окончанія Академіі, молодой художник довгий час пробовав свої сили у монументальному искусстві, техникув sgraffito al secco и из помощью інших техник создавал настінні фрески великих розмірув, котрі прикрашавуть кївські, лембергські и многі другі общественні зданія. Єдну из сих работ мож увидіти у чекарні Чопської залізници.

Однако пузніше Николай Медвецький дає за себе знати усе голосніше, интенсивніше у станковуй живописи. Вун малює пейзажи, айбо при тому создає фігуральні композиції и портреты, котрі подтверждавуть разносторонность його таланта. Вун є членом Союза Художникув Украйины, из 1985 рока - заслуженый діятель искусства. Николай Медвецький був участником многочисленных выставок, державных, областных, районных и позагатарных.

Пуд час проживанія у Ужгороді був постоянным участником пленерув.

Интересным є то, што у Ужгороді не мав персональну выставку, завто мав її у Лембергові, Черновцях и у послідні десятилітія у многих містах Мадярщины.

Персональні выставки:

Черновиці (1982)
Лемберг (1980)
Ніредьгаза (1987)
Будапешт (1991)
Кестгей (1994)
Будапешт (2003)
Пілішборошйенов (2004)

Колективні выставки:

Постоянный участник областных художественных выставок у Ужгороді (1959-1991), державных выставок у Києві (1967, 1974, 1979, 1980).

Виставки подкарпатських художників:

Годмезёвашаргель: 1968, 1970 (Мадярщина)

Ниредьгаза: 1969 (Мадярщина)

Кошиці 1972, 1975, 1985 (Словакія)

Сотмарниймети: 1976 (Румунія)

Виставка художників Закарпаття 1980 Москва (Росія).

Виставка міжнародного пленера 1981 Кошиці (Словакія)

Виставка українських художників 1988 Бостон (США),

Виставка художників Подкарпаття 1990 Будапешт

Гайдубёсёрминь: 1990, 1994

Виставка художників Пілішборошійенёва 2003

Виставка художників Общества Сейчені Ниредьгаза 2003

Шарвар 2004

Виставка художників Подкарпаття, Солнок 2004

Міжнародна виставка пленер у Дёрі 2004

Його произведения знаходяться також у галереях і частных зібраннях у Мадярщині, на Україні, у Америці, Словакії, Росії, Швейцарії.

Николай Медвецький створив численні произведения (sgtaffito secco, мозаїка, вітраж), котрі можувидіти у общественных збудованнях Петербурга, Києва, Євпаторії, Ровно, Красноперекопська, Ужгорода, Мукачеве, Чопа, Петрова, Будапешта, Відня.

Дуже інтересними є портрети Медвецького. Вун має особливим даром спостережливості і зображає лиця із такими характерними рисами, на основі котрих створюється образ і характер чоловіка. Такими є „Старий верховинець”, „Портрет матері”, „Портрет сина” і др. Николай Медвецький живе у Пілішборошійеніві, плідотворно робить і надіємся, що ищи довго буде радувати нас своїми роботами.

Ред.

Иван Петровцій **до 60-роччя із дня рожденія**

У особі Івана Петровція русинська література має талантливого поета, висококваліфікованого товмача, публіциста, неумомимого пропагандиста і распространителя печатного слова.

Родився Іван Петровці у селі Осой 22 мая 1945 рока. Ищи малым вун ушитким серцем полюбив книжку, його дуже привлекав і заворожив світ літератури. Вун мав щастя. Недалеко от отцювської хыжі проживав Петро Потушняк, рідний брат извістного майстра слова - Федора Потушняка. Таким образом вун, як читель і далекий родич Івана, всіляко заохочував хлопця до знаній, привлекав ид ліпшим образцам світової літератури. Уедно із сим знакумив його із творчеством подкарпатських писателюв. Коли Іван указав

Петрови Потушняку перві собствєнні поетичєські пробы, то у його особі однаишов мудрого и благожелательного критика и наставника.

Закончивши середню школу у Ильниці у 1961 р. Иван Петровцій не нараз продовжав своє образование. Вун рішив пройти школу жизни.

Робив еден час завідующим клубом с. Приборжавське, робочим на цегельному заводі, шлифовальником у промкомбінаті и у даяких інших містах. Пуся службы у арміи Иван Петровцій у 1968 р. поступає у Ужгородський університет на факультет романо-германських языкув, 5 рокув изучав французський и німецький языки.

У тот час у УЖДУ активно робила літературна студія, котров руководив кандидат філологічних наук, критик, член Національного Союза Писателєй Украины В.С. Поп. Иван Петровцій, войшовши у писательський круг, нараз зачав бурну діяльність. Вун виділявся серед молодежи знанієм французського языка и великов любовью до творчества Бодлера. Годинами муг розказовати про сього майстра слова, читати напамять його стихи и поезіи інших класикув французської літературы. У студенчєські роки вун активно занимався товмачєням произведеній французських поетув на украинський язык.

По окончанію університета Иван Петровцій два роки преподавав французський язык у родному селі Осой. Затим перейшов на журналістську роботу. Испершу возглавив відділ у редакції Свалявської районної новинки, затим робив у Береговській районній новинці.

Так сталося, ош И. Петровцій робив у Берегові 20 рокув, де у основному живуть мадяры, де уробилися свої, особенні традиції у культурній и духовній жизни. Поет полностью использовав сєсі жизненні обстоятельство діла того, обы изучити мадярський язык, обы глужбе упознати мадярську літературу, як класичну, так и современну.

Из таким запасом вун подойшов до свого завітного желанія, коли у 1979 р. у издательстві „Карпати” вийшов його первый зборник „Знак весны”. У літературних кругах сись зборник привлек вниманіє даже и таких строгих цінителюв, як Роман Лубківський и Богдан Бендзар, Надежда Ференц. Они откликнулись дуже положительными рецензіями про дебют молодого поета. Иван Петровцій у свою очередь не подвів своих рецензентув и критикув, вун оправдав їх надежды. Послїдующі поетичні зборники „Карпатське літо”, „Зимові зошити”, „Жовтєнь - осєні свічадо”, „Ріка року” и другі свідітельствовали про тото, што Иван Петровцій має што уповісти читателю и знає, як сєсе изробити.

Уєдно из тым, вун успішно робить на ниві поетичных товмачєнь из французського и мадярського языкув.

Вун потовмачив и издав зборник поезій Кароля Балли, „Речитативи” (1983), зборник „Мадярські народні співанки” (1984).

Його перу належить велика антологія мадярської поезії од народно-пісенних образів до творчості сучасних мадярських поетів „Іскри чардаша”.

Великим досягненням Петровця є товмачення на український мову произведений мадярських прозаиків. У співтворстві з І. Мигелов потовмачив роман Гейзи Гардоні „Звізди Егера” (1987). Юним читателям подарував переклад книги казок Кларі Бігарі „Золотоносне дерево”.

Товмачення Івана Петровця з французького на український мову - тема діла окремишньої статті. Шарль Бодлер, Поль Елюар, Жак Превєр і інші дакуляк десятків других знаменитих майстрів художественного слова - тують произведений потовмачив Петровці. Вони стали у складі антології французької поезії, котра вийшла у світ у видавельстві „Карпати”. Окремишніми книжками видані произведения Шарля Бодлера „Квіти зла” і „Літанія сатани”.

Плодотворно товмачить Іван Петровці з німецького і словацького мову. У творчості товмача він орієнтується на свого славного земляка - Федора Потушняка, котрий був блистательним знавцем ряду європейських мов, його переклади произведений світової європейської культури є неспівними.

І. Петровці першим потовмачив на український мову произведения А. Пушкіна і Ф. Тютчева, написані по-французьки.

Таким чином до свого ювілею поет Іван Петровці прийшов обємним, вартим уваги твором.

Айбо мусай уповісти і про Петровця, як поета-пісняря. На його слова написав більше 20-и співанок народний артист України, композитор І. Попович. До поетического слова І. Петровця зверталися такі композитори, як заслужений діяч мистецтв України Петро Рак, народний артист Степан Гіга, Петро Варцаба і другі.

Окремиша сторінка у творчості ювіляра - роман-детектив „Manumissio або Хроніка урмеційовських убивств”.

Треба уповісти, що І. Петровці має численні публікації і рідною мовою, т.е. русинською: „Наші і ненаші співанки” (Русинська поезія), „Пам’ять про Будителюв жива”. Издавав він і новинку по-русинськи „Русинська бисіда” і другі. За сією роботою він удостоєний міжнародної премії ім. А. Духновича. До відомо, слідє уповісти, що лем русини так високо пошанували його. Не мож уповісти, що усі роботи І. Петровця є гідні його таланта. Особливо сесе односиться до публіцистики. Думається, що прийде час, коли сесе осознає сам поет. Айбо, не позиравучи на сіє відступлення, читателі чекають од поета нових произведений, котрі порадувать їх, котрі сміло мож буде отнести до сокровищниці русинської літератури.

Составила М.

Література:

Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2005 р. (В. Густі. І. Ю. Петровій).

Иштван Удварі

*55 років з дня рождження професора,
доктора Мадярьської Академії Наук*

У сучасній Мадярщині україністика і русиністика мають свого помітного лідера - професора І. Удварі. За 30 років з часу його першої публікації (1974) майже не було у славистиці подій, таких, як видання монографії, збірника праць, матеріалів конференцій, наукових симпозиумів, на котрі б не відгукнувся мадярський учений.

Не було також і рока, щоб не уйшла з друку хоча б одна, айбо дуже насущна його наука праця, факсиміле знайденого ним і обробленого рукопису з минулих століть і т.д. Судіть самі: його бібліографічний посилання вийшов у двох томах. У першому (за період 1974-1995 рр.) зафіксовано 456 позицій, а у другому (за період 1995-2000 рр.), у тому числі з працями самого Удварі, - 580. Числа свідчать: неможливі робоспособність, залюбленість у свою справу, у вибрану наукову тему, широта охоплення досліджуваного матеріалу.

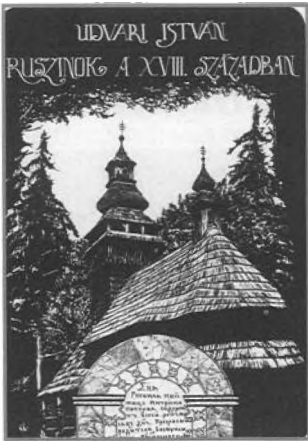
Родився І. Удварі 14 липня 1950 р. у Торньошпалці Соболчського комітату, котрий знаходиться у близькості мадярсько-українського гатара. У сусідньому селі Еперешке, закончив 10 класів загальноосвітньої школи, а у розположеному недалеко містечку Мандок - гімназію. Русинське населення у цих краях не є рідкістю, функціонування тут греко-католицької церкви, акцентом котрої є корінне населення, свідчить про те, що історично ці місця заселяли русини, асимільовані з часом у Мадярському Королівстві. Своя особливість регіону корінним чином впливає на вибір наукової теми майбутнього досліджувача.

Вище освіта І. Удварі отримав у Дебреценському університеті ім. А. Кошута (1971-1975) по спеціальності „Історія - руський мовний і літературний”. Там же у 1987 році захистив кандидатську дисертацію (PhD). Після закінчення університету викладав у гімназії ім. Дьордя Бешшеней у Кішварді.

З 1978 року І. Удварі - співробітник кафедри руської мови і літератури Ніредьгазського Педагогічного Інституту ім. Дьордя Бешшеней, з 1989 року - заступник ректора по науковій справі. З 1997 р. І. Удварі - професор, доктор Мадярської АН.

Наразі після геополітичних змін у Центральній Європі, зв'язаних з розпадом СРСР, освітою незалежних демократических держав, І. Удварі, відгукнувшись на потребу дня, осередкує (1993 р.) і очолює до сьогоднішнього дня кафедру русинської і української філології. Кафедра рахується

одним из майліпшых центрів русинистики и украиністики у научному світі Мадярщини. Она має и своє серійное виданя - Studia Ukrainica et Rusinica - високий научний уровень и часта періодичность вихода публікацій у ньому забезпечується именово благодаря його редактору - Й. Удварі. Под руководством профессора Удварі у Мадярщині зачалася подготовка україністів. На кафедрі была подготовлена ціла серія пособників, видань українськым языком, котрі исползуются во время научного процесса. Первый раз у истории української лексикографії туй были подготовлені такі виданя, як „Практичний словник дієслівних форм української мови” Лариси Паламар и Иштвана Удварі, „Словозміна української мови” О.О. Тараненка.

Во время подготовки диссертаций на звание степени доктора филологических наук, (1981), и кандидата наук, (1987), И. Удварі активно робить у русинистиці. Испершу изглядовав язык русинув Бачки и Срема (Югославия), затым - русинську ділову письменность у Мадярщині XVIII ст. Друга диссертация по рішенію АН Мадярщини была видана у 1995 р. як монографія. Одна из майлюбимых тем изглядователя касається языка времен урбарської реформы Маріі-Терезіі - діяльності по урегулюванію взаимоотношеній межі селянами и властями, котрое будовалося у дусі европейського просвітительства. Документы реформы - у многих аспектах є важными историчеськими матеріалами. Язык сих документув - сербський, словацькый, словенський, хорватський, румунський - дає достаточно обьемну характеристику состоянія сих языкув у державі, їх статуса и ареала розпространенія, говорить про языкове богатство и лексичні позыченя, синонимію и др.

И. Удварі блестяще изглядовав словацькі, русинські и южнославянські документи урбарської реформы, а його книга „Русинські жерела урбарської реформы Маріі-Терезіі” убідительно свідетьствує про поліфункціональність розвитку русинського языка - не лиш на бытовому уровні, айбо и як языка офіціальних документув.

Сись тезіс убідительно доказуєся матеріалами научних изглядовнь И. Удварі у послідуючі часы. Йому принадлежать фундаментальні

изглядованя языка офіціальних документув (циркулярув) епископа Андрія Бачинського, аналіз карпаторусинських букварюв XVIII ст. и катехизиса Иоана Кутки, букваря Мануила Ольшавського, розробтка вопросув образования русинської церковної інтелігенції и Марія-Повчанського монастыря як значительного культурного и просвітительского центра русинув.

У сьому же ракурсі слідує обратити вниманіє на мощні изглядованя И. Удварі, присвячені жизнєдіятельности знамого (айбо призабытого на днишній час) русинського исторіографа и філолога кунця XIX - середини XX ст., мадярського академіка Антонія Годинки.

Фактично, коли у 2004 р. пуд час сяткованя у Будапешті 140-роччя из дня рожденія А. Годинки было оглашено про основаніє памятної медалі (плакета) на його честь, первым лавреатом сії высокої награды (цілком заслужено!) став проф. И. Удварі. Не лем завто, што и тематичеськи и методологичеськи його изглядованя є у соотношені из научными разработками у отвітвленію славістики А. Годинки. Достаточнo припомнити, што у 2000 р. вун осуществив факсимильное выданя (из своим существенным послісловієм!) унікального труда А. Годинки „Утцюзнина, газдувство, и прошлость южнокарпатських русиновъ” (Будапешт, 1923 р.), котрый є важнов методологичеськов основов розвیتія русинознавства и у наші часы.

Ищи булше вісомым кроком нам видиться заинтересованость И. Удварі безцінным рукописным наслідієм рукописи А. Годинки и фіксимильное выданя його рукописи (чистовика) „Русинсько-мадярського словаря глаголув”. Сись словарь сам Годинка планіровав выдати у 1922 р. у Ужгороді у выдавательстві Ю.Фельдешія под названієм „Глагольница: Сборка всіх глаголов подкарпаторусинського языка”. И лем типирь, пуд редакційов И. Удварі, появилось сесе обємное (ушыткого 436 стр.!) выданя. Сись словарь, ніби царство русинських глаголув, вірится, ищи надасть русинському языкови неоцінену услугу, поскольку сохранив діла будучих поколіній множество унікальных словоформ и свідительствує про богатство русинського языка. Из такими успіхами стрічає свуй юбілей незвычайно скромный чоловік - подвижник у науці - професор И. Удварі.

В. Падак
М. Капраль
Товмачила М. (Календар памятных дат 2005).

Представляємо лавреатув премії им. Антонія Годинки

Наші ювілянти

Др. Маріанна Лявинец

Атаназ Фединец

*Федор Манайло (post umus)
премію перебрав И. Манайло*

Андраш.Ш. Бенедек

Иллиш Каулич

Йолана Чегіль

*Николай Медвецький
„Камянка”*

*Николай Медвецький
„Каплиця у конци села”*

*Николай Медвецький
„Отображеніє”*

*Едіта Медвецька-Лутак
„Карпатський мотив”*

*Едіта Медвецька-Лутак
„Натюрморт из букетом пизми”*

*Антон Кашишай
„Стара Верховина”*

*Антон Кашишай
„Старое Подкарпатя”*

*Володимир Микита
„Из онуком”*

*Володимир Микита
„На порозі вічної реальности”*

*Елизавета Бедзір-Кремницька
„Натюрморт”*

*Елизавета Бедзір-Кремницька
„Свадьба. Молоді”*

Павел Бедзір „Життя дерев 1”

Павел Бедзір „Життя дерев 2”

*Юрій Герц
„Верховинські молоді”*

*Юрій Герц
„Сято на Верховині”*

*Василь Габда
„Стара Верховина”*

Василь Габда „Цикломени”

Ігнацій Рошкович (1854-1915) 150 років із дня народження

Ігнацій Рошкович. Автопортрет 1886.

Ігнацій Рошкович займає видне місце серед самих знамих малярів Пудкарпаття ХІХ століття. Жив и творив на території тогдашньої Австро-Мадярщини. Родився вун у селі Славковці Земплинської жупи 28 вересня 1854 року. Отець його, греко-католицький священник, літератор, був професором Ужгородської семінарії. Із 1857 року життя Рошковича зв'язано із Ужгородом. Вун учиться у Ужгородській гімназії, де першим його наставником був відомий академічний художник, професор **Ференц Гевердле**.

Позад постійних хворот, зачинаючи із четвертого класу, Ігнацій Рошкович учиться приватно и уже тогди зачинає думати про кар'єру професійного художника. Щасливим виявилось його знакомство із художником и іконописцем Фердинандом Видров, котрий став його учителем. У 1875 році спосібний учень успішно здає іспити до Будапештської Академії Художеств, де його учителями ставуть такі знамі живописці, як **Дюло Бенцур**, **Бертолон Сейкель** и другі знамі малярські портретисти.

У 1879 році Ігнацій Рошкович достав стипендію и отправляється до Парижа, а пак до Мюнхена. У Мюнхені вун совершенствує свою художественну техніку под руководством **К. Пілоті** и **А. Вагнера**, котрі прививають молодому живописцю любов до класики, високу техніку, академізм.

1882-83 роки живописець проводить у Римі, де изучає полотна великих майстрів Возрождения. Сисі произведения відкрили молодому Рошковичу очі на многое.

Із Рима Рошкович вертаться у Ужгород, де

Образ Св. Діви у церкви на Ровжак тере.

*Образ Ісуса Христа
у церкві на Ровжак тере.*

храма у Йозефвароші, Пештської греко-католицької церкви на Ровжак тере - се далеко не повне перелічення робут, котрі исполнив І. Рошкович у сисі роки.

У 1882 році за картини, написані на релігійну тематику и иконопись, вун був нагороджений державнов премійов, у 1900 р - достав малу державну золоту медаль, а у 1902 р. - премію Кароля Лотца.

Серед робут сёго плана виділяєся розпис соборного храма у Кечкеметі (1899) и особенно плафон „Св. Миколай благословляє пастухов и землеробов”. Капітальнов роботов Рошковича є його розпис зала св. Стефана у Будинській королевській палаті (1896). При усой своєю традиційності и условності художественної концепції сисі роботи характеризувуть живописця як майстра, способного создавати психологически выразительні образы исторических особ.

Замітне місто у творчості І. Рошковича занимають портреты. У портретах вун передає внутренний духовный світ и характер чоловіка, передає його индивидуальность. Каждый из його портретув являєся якбы своєобразным розказом про личность.

Таким є и його ранній „Автопортрет” (кон. 1870-х рокув), на котрому вун изобразив себе у селянській одежі из традиційным „художницьким” машликом на грудях, написаний из світлотіньовими контрастами, свободнов живописнов манеров. Из заказных портретув одним из майфайных є „Портрет графа Наполеона Тёрёка”

*Греко-католицьська церков
на Ровжак тере.*

Портрет Н. Терка. 1888.

(1888). Написаний багатом шкалов темных тону, портрет передає глибоку індивідуальність, великий життєвий опит, достоїнство личности. Інтересними є і картини бытового жанра - „Розміняйте гроші” (1880), „Малое червене яблочко”, „Дикий мак”, „Свальбовый танець” и многі другі. Цінність портретув, жанровых зарисовок Рошковича є у тому, што вун отобразив своїм особым стилем характер чоловіка, його внутрішній духовний світ. Темы и сюжеты Рошкович брав в основном из жизни и быта мадярських селян Великої Середньо-Дунайської низовини. Айбо не треба думати, што творчество Рошковича проходило лем у мадярському руслі. Рошкович був тісно зв'язаний из отцюзних, прекрасным краєм, де родився, де виріс, де постоянно жила його сім'я.

У роки ученя у Будапешті и Мюнхені, вун часто приїзжав на Пудкарпатья, де много робив. Рошкович росписав церкви у селі Краснопорів, Великуй Копані, Цегольнянську церкву у Ужгороді, вун є автором и престольных образув у вишеназваных церквах. На жаль из сих робут сохранилося дуже мало. Характерным приміром раних произведений Рошковича може служити його картина „Св. Мефодий и Кирил - апостолы словян”, котра находится у Закарпатському художественному музею.

Наслідіє І. Рошковича не ограничується извісними картинами, вун написав

Ужгородський замок. Гравюра.

много портретув и жанровых сцен, живучи у Ужгороді у 1884 році, або нахождение іх неізнвстно, можеме лиш надіятися, што работы будуть найдени и описани.

Дякувучи великуй роботі у родных краях, І. Рошковичу поручили иллюстровати VI том труда извстного ученого академіка А. Годинки „Австро-Мадярська монархія, у слові и у картині”, а именно розділи „Ужгородський комітат” и „Русины”. Сисі иллюстрації художник создавав, знавучи природу Пудкарпатя, особеності родного края. Композиція „Ужоцький перевал” є своєобразным образом Пудкарпатя из горами, порослыми смереками, из деревлянами хижками, обгорожеными плітом из фігурами селян на пути. Ігнація Рошковича мож раховати зачинателём пудкарпатського пейзажа. Значеніє творчества Рошковича діла розвитку живописного искусства Пудкарпатя было дуже значительным. Связі його из родными містами были муцними и разнообраазными. Як писали даякі критики, „вун вадь штось дав родному краю, або штось уд него узяв”.

Ігнацій Рошкович много нам дав, його произведения нібы открыли путь пузнішому поколінію живописцюв Пудкарпатя, котрыми русини по праву дуже гордяться.

Составила др. М. Лявинец

Література:

Г. Островський „Образотворче мистецтво Закарпаття”

И. Поп Энциклопедія Подкарпатской Руси

Ужгород: Из-во Падяка 2001. стр. 326

Отиць и сыны

Из славных имен жителей нашего прекрасного края имена Василя Кукольника и його сынув занимають важное місто у истории, культуры, науці кунця XVIII и начала XIX столітій.

30 януара сього рока мы отмічаеме 240 рокув из дня рождения славного ученого, фізика, природо-знавця, педагога, юриста Василя Кукольника. Василій Кукольник родився у околиці Мукачева. Дітські и юношеські годы його пройшли у систематичеському учено, котрое осуществлялося дяками - учителями у церковно-приходських школах из додержаням усих правил тогдашних традицій обучения и воспитания. Доставши таким

образом добрі основи знаній, Василій Кукольник поступає у богословську семінарію у Лембергови, по окончанні її учиться у Віденському університеті, куди був рекомендований, бизувно, за успішне ученя. Пусле окончанія Віденського університета даякый час робив професором кафедри природных наук у Замостському лицей (Польша).

У тот час, за панованя Александра I, Росія не мала доста образованых педагогов из ециклопедическими знаніями, котрі могли бы організувати систему высшого образования.

По приглашенію доктора медицины, доктора філософії, журналіста, редактора и педагога, также уроженца Пудкарпатья, Ивана Орлая, Василій Кукольник у 1805 році прибув у Петербург.

У тому же році вун зайняв должность професора Головного Педагогического Института, на базі котрого затым був созданий Петербурзьський університет. У Институті вун читав лекції из хімії, фізики, сільського газдувства, римського права. У кунци сього же 1805 рока В. Кукольник був избраный директором Института, на сисю должность вун переизбирався ищи 2 раз (1816, 1818 роки).

Василій Кукольник владів глибокими знаніями у многих науках, говорил свободно по-французьки, по-німецьки, по-польськи, по-италіянськи и, естественно, прекрасно, знав латынь. Высока професіональна подготовка, глибокі знанія были высоко оцінені у середі петербургської научної еліты.

Из 1813 по 1817 рр. Василій Кукольник преподавал римське и гражданське право царевичам Николаю и Михаилу, уєдно из ищи єдным извєстным нашим земляком, Михаилом Балудянським. Русины, переселившись до Росії, поддержовали связи друг из другом родинно, проводили літературні и музыкальні вечера, мали свуй театр. Серед них были такі визначні особы, як И. Орлай, П. Лодій, М. Балудянський. Русины - учені, благодаря свому широкому западно-європейському образованию, принесли у Росію современні взгляды на науку, преподаваніе и оказали значительное влияніе на формирование базовых знаній університетув Росії.

Исторія Росії двигалася уперед. Абсолютинський режим Екатерины II, ряд указув царя Александра I по поводу зміненій у общественно-політичеськой жизни, появленіе многочисленной прогресивной царедворської еліты, заставляли правителюв из пониманієм отнестися до требованій времени и тых научно-просвітительських достиженій, котрі происходили у Европі. Очевидно, завто и вызріли мысли про реорганізацію Педагогического Института у Університет. Сесе произошло по приказу имперської канцелярії.

У 1819 р. Василій Кукольник неожиданно став директором Нежинської гимназії высших наук. Рахує ся, што Кукольник сам собі так выбрав и тым ся зрік функції ректора Петербургського універзітета, айбо є факты, котрі говорят за хибность сії верзии.

У выборах ректора універзітета В. Кукольник балотовався лем на

проректора, котрый мав быти во главі Конференції Професорув, задачов котрої было організувати учебный процес, а адміністративна робота была у руках ректора.

Айбо ректор не був выбраний, бо претенденты (Е. Раупах и М. Балудянський) достали едакое число голосув. Таким образом назначили француза Дюгурье. Многі были удивлені таким рішенієм. Кукольникови указали, де його місто. Ситуація была натянутов. Є верзія, што в результаті сього у Кукольника розвилася депресія, и вун закунчив житя самогубством. Сесе сталося у 1821 році.

У пляді наших землякув, што робили тогды у Росії, Василій Кукольник був одним из найбульш багатогранных. Вун лишив за собов великое літературное наслідіє, много трудов: „Начальные основания римского и гражданского права”, „Начальные основания сельского домоводства”, „Круг хозяйственных сведений” у трёх томах и др.

Про нього тепло споминали многочисленні ученики, серед них П. Редкін, котрый став ректором Петербургської Академії.

„Частыми беседами своими, исполненными отеческой внимательности, нежности, живой занимательности, обширной учености, плодотворной образованности, он очищал чувствования, развивал ум, смягчал сердце и укреплял волю питомцев своих, направляя их ко всему прекрасному, истинному, высокому, доброму...”

Старший сын Василя Кукольника, Платон, достав юридическое образование у Петербурзі. По просьбі отца перебрався у Ніжин, де преподавав римськое и руськое право. Защитив докторську дисертацію на тему: „Про влияние римского права на руськое.” Платон Кукольник извістный, як поет и живописець. Лишив за собов портрет отца, зроблений церузов, котрый став пузніше літографований, и серію сатирических рисунков.

Молодшым сыном профессора В. Кукольника був Нестор Кукольник, котрый родився 8 септембра 1809 рока у Петербурзі, про што вун писав так: „... я персонально имел честь родиться в этом голландском Петровском дворце, над седьмым крыльцом и увидел свет Божий и Царство Русское из окон здания С. Петербургского университета”.

Выроставучи у сімі, котра соблюдала и високо цінила традиції, исторію культуры, Нестор дуже скоро проявив интерес до літертуры, музыки, при сьому вун достав дуже доброе домашньое образование. Треба отмітити, што у сімі В. Кукольника діти были так воспитані, што дуже скоро осознали свою идентиту. И Нестор, як и его предкы, раховав себе русином, про што пузніше писав: „Я был сын карпаторосса, хотя и до сих пор не видел родных Карпатов. Эта любовь к далёкой родине никогда не угасла”. Нестор Кукольник у 1820 р. поступає учитися у Ніжинську гимназію. Айбо пуся утраты отца сімя мусила переселитися до Вільнюса, а ученя у Ніжині вун муг продовжати лиш у 1823 році, коли директором училища став И. Орлай, земляк и добрый приятель

родини. На тот час сокласниками Нестора Кукольника стали такі визначні особи, як Николай Гоголь, Петр Редкин, Афанасьев-Чужбинський и другі. У тот період молодому талантливому юноші приходилося пережити тяжкі роки. Його підозрівали у изученні и розпространенні запертної літературы (произведенія Канта, Монтескье, Локка) и не хотіли допустити до атестата зрілости. Його старший брат перевозить Нестора у Вільнюс, де вун плодovitо робив до 1831 рока. У тоті роки вун выдає „Учебник русского языка для студентов русской народности”.

Далші роки житя и діяльности Н. Кукольника звязані из С. Петербургом. Сын карпатороса, грекокатолик, вун не подлажовався до высшого начальства и мусив раховати лем на собственні силы. Уже от дитських рокув Нестор Кукольник любив театр и завто задумав упробовати свої силы у драматургії. Вун написав драму „Торквато Тассо”, котра была из великими препятствіями поставлена на сцені из участіем артистув супругув Каратыгіных. На премьєрі присутствовав император Николай I, котрому дуже полюбилася драма. Успіх її принюс славу авторови и артистам. Кукольник продолжає писати драмы, у котрых вун ишов своим путём, передавучи читателям вадь зрителям нові ідеї, хоть они и не были идеями цілого покоління, лем идеяов єдного индивидуума (особняка, як любив говорити сам Кукольник). Вун заставляв своих современникув думати, самостоятельно робити виводи, осмыслити произведеніє, не принимавучи во вниманіє приняті тогдашні нормы. Завто його драмы мали успіх. Не мож не упомнянути и другу особенну специфіку творчости Кукольника, про котру ищи дуже мало знаєме. Она заключаєся у общности поезії, малярства и музыки. Кукольник не муг розуміти прозу без музыки, а малярські творы раховав компонентами комплектных произведений. Приміром того є образы К. Брюллова на мотивы Кукольника, вадь музыка до драм Кукольника. Кукольник не був признаним у руськуй літературі, хоть його літературное творчество не ограничуєся драматургійов. Лем за роки 1840-1845 вун выдав 5 романув, 26 повістей, 5 драм и много стихув. От 1836 до 1842 рока Кукольник выдавав „Художественную газету”, пузніше новинкы „Дагеротип”, у 1845-47 рр. новинку „Иллюстрация”. У 1841 році выдано произведеніє „Сказка за сказкой”, у 1842-43 рр. „Картины русской живописи”.

У конци жизни Кукольник занимаєся публіцистиком. Вун пише статі на общественно-політичеські темы, наприклад - „Административное упорядкованя у державі”, „Роль жоны у обществі” и др. Бульшущь сих работ пропало, а тоты, котрі лишилися, досі не є опубліковані.

Н. Кукольник був близько знакомый из знамыми руськими личностями, учеными, композиторами, художниками, писателями. Серед них были М. Глінка, К. Брюллов, Н. Гоголь, Н. Пирогов. Робив Н. Кукольник и у военному міністерстві. Писав работы про розвитіє угольної промышленности у Росії, про строительство желізных дорог, айбо про вто у исторії Росії дуже мало упоминаєся. Одним из послідних його произведений є роман „Дві сестры” про

польське восстаніє. И надале його основними темами є патріотизм и судьба творчого чоловіка.

Нестор Кукольник одним из первых зачав писати руські романси. На його слова композитор М. Глинка написав цикл „Прощаніє с Петербургом” и другі романси. Сам Н. Кукольник, як композитор є автором музики бессмертного русского романса на слова Е. Гребінки „Очи чѣрние”.

Діяльність Василя Кукольника и його синув была дуже ціннов и плодотворнов и сыграла величезну роль у процесі становлення образования у Росії у первуй половині XIX столітія. У изученні наслідія славной плеяды ученых-русинув ищи много предстоить изробити, и мы, потомкы, мусиме отдати должное нашим славным предкам.

Составила др. М. Лявинец

Література:

М. Белень В.Г. Кукольник.

Календарь краєзнавчих памятных дат на 2005 р.

Издательство В. Падяка 2004, стр. 64

В. Пагиря „Я світ узрів під Бескидом”

(Страниці исторії)

И. Поп Енциклопедия Подкарпатской Руси, стр. 226.

Издательство В. Падяка

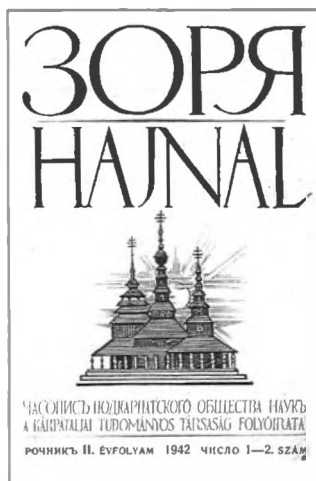
А. Николаенко, Тагенроф

„Необычайна особность широкого таланту”

„Русин” культурно-християнський часопис 3-6/2004, стр. 18-21

Світлий дух Угорської Руси

Так назвал доктора Гиядора Стрипського - писателя, журналіста, товмача, фольклориста, етнографа, историка літературы, общественного діятеля В. Гнатюк. По словам профессора И. Удворі про нього не было заслуживающей внимания работы, котра освіщала бы должным образом діяльність такой многогранной личности, котрым был Гиядор Стрипський.

Г. Стрипський родився у Шелестові 7 марта 1875 рока. Закончив Ужгородську гимназію у 1893 році, учився у Будапештському університеті (1893-1896), Коложварському університеті, котрый закончив у 1900 р. и достав учену степень доктора філософії. 10 рокув Гиядор Стрипський робив бібліотекарём Трансильванського музeya у

Коложварі. Там же одночасно преподавав український і руський мови. З 1898 до 1910 року робив у етнографічному музеї там же, у Коложварі і у Трансільванському Карпатському Обществі. Затым, з 1910 до 1918 року був куратором етнографічного відділення Національного музею у Будапешті, де створив велике зібрання етнографічних експонатів і книг з Подкарпатської Русі.

За зглядюваня древнього румунського печатного пам'ятника у 1913 р. Гиядор Стрипський був обраний членом Румунської Академії Наук. У 1903 році Г. Стрипський став членом Мадярського Етнографічного Общества. 16 марта 1910 року Стрипський починає свою роботу у Національному Музею Мадярщини як співробітник відділа етнографії. Свою роботу припинив у 1918 році у зв'язі з новим призначенням - радником у Міністерстві Культури. По завданню Музею він починає збирати експонати. Свою роботу виконує у вільні години, вадь у кінці тижня, вадь під час відпустки. У 1909 році збирає матеріали у Лісні, Бікфалві, Доболої, Маркоші, Тёрчварі, затым у Олшоторьї, Фелшюторьї, Коратині і Волалі, у 1914 р. - у Унгській жупі і Марамороші. По його тогочасним звітам Стрипський зібрав серед русинів діла музею деревляні речі з быта вівчарів і господарів, представляючі велику етнографічну цінність і також цінні ікони XVII століття.

Як видно з документів архіву Мадярського Національного Музею, роки, проведені Стрипським у Музеї, були плідними. З цього періоду заслуговують уваги його бібліографічна і публіцистична діяльність. У 1913 р. Стрипський дає вибірку по організації мадярського греко-католицького єпископату і матеріали першого запровадителя греко-католицької літургії на мадярському мові Енёва Сабова. У книзі, що містить 550 стор., на стор. 371-501 Стрипський подає, як додаток, матеріал власних зглядювань. У вітчизняній спеціальній літературі він першим дає описання історії літургії на мадярському мові, опубліковує найстаріші повні переклади грецької літургії. У бібліографії подає перекладені на мадярський мові старословянські молитви і азбуки, матеріали греко-католицьких часописів і т.д.

У 1911 р. Стрипський подає, як самостійний матеріал, найстаріші книжки мадярських русинів, окрему статтю присвячує знайденому ним і опублікованому у 1746 р. у Коложварі русинській азбуці. Стрипський рахував, що треба створити греко-католицький церковний музей і при ньому дуже

ЛИТЕРАТУРНО- НАУКОВА

ПРИЛОГА КАРПАТСКОЙ НЕДЕЛЬ

Ч. I. 25 ДНЯ 25. МАЯ 1941. Р. I.

Степанів Я. Др. "Що значить слово „дмитарь“	79—81
Як збирати в укронауці нар. слов.	86—87
Забудьте, синах! Подкарпаті	117—121
Турки між Високою	122—124
Учнівський	15

важно організувати бібліотеку, што треба соединити семінарію из епископських бібліотек и зробити її доступною и там изобрати матеріали из разных парохій (статі, книги, рукописи, календарі, старі и нові проповіді, плакати и різні другі издания).

У органі Подкарпатського Общества Наук „Зоря-Наїнал” у обширній роботі подвергає критиці и опровергає розпространене між спеціалістами мненіє, што у монастирі Василя-нов у Грушові у XVI-XVII ст. была печатня из кириличними буквами.

Там же публікує на русинському языкy результати своїх дослідвань про начало появи пресси на Подкарпаті, де дає детальний аналіз ужгородської пресси. У общественному журналі ПОН „Літературної Неділі” появляються високопрофесіональні статі Г. Стрипського, наприклад, про видану діла русинув у 1770 р. у Відню азбуку, котра потім была изъята цензуров, про історію старинних русинських книг, про написаний по-русинськи рукописний молитвенник XVII ст. и другі.

Г. Стрипський привлік увагу до маргіналії на боках церковних книг, указав на їх важність из точки зріння языка, історії, образования, выразив ідею їх збирання и публікації. Вун опублікував у Лембергові маргіналії Острогської біблії 1581 рока, найдені ним у греко-католицькій парохії у Бедевлі. Под впливієм сього, Иван Паныкевич, переселившийся у 1920 р. из Галиції на Подкарпатя, став професіонально збирати русинські церковні маргіналії.

У сіє роки Стрипський печатає свої роботи у ужгородських новинках „Наука”, „Келет”, „Унгварі Кізінь”, будапештських „Етнографія”, „Будапешти семле”, у зборнику Наукового Товариства Шевченка, членом котрого був. Вун був лично знакомим из В. Гнатюком и И. Франком. Из И. Франком вун состояв у переписці и консультировався по вопросу товмаченя произведений українських писателюв на мадярський язык. Стрипський потовмачив „Слово о полку Игореве”, произведения Т. Шевченка, И. Франка, В. Стефаніка, С. Руданського. Вун выступав и як оригінальний літератор. Писав стихи, розказы, очерки. Из прозовых произведений найціннішими є розказы „Чорнокнижник”, „При отвореных воротах”, очерк „Записки из Верховини”. По заданію редакції новинки „Наука” вун побував на Верховині и описав свої впечатленія. Краса Верховини поразила Стрипського, и завто свуй очерк вун посвятив описанію неповторимого пейзажа края. Стрипському принадлежить заслуга публікації цілого ряда изглядовань подкарпатської старовини. У статті „Угро-руські літописні записки” вун подає „Гуклівський

літопис”, у статі „3 старшої письменности Угорської Руси” дає обобщеніє изглядовань русинської літератури XVIII столітїя.

Дуже значительним був вклад Г. Стрипського у фольклористику Подкарпатської Руси. У літі 1905 рока у селах комітатув Берег, Угоча и Мараморош вун записав 50 русинських казок и 100 співанок. У 1908 році вун первым использовав фонограф и записав 50 народных мелодій. Составив антологію русинського фольклора (Народна словесность Угорської Русі в историчных памятках живої старини та письменства. 1921), розробив план изглядованя края: (Дещо про нашу етнографію, Келет, 90-і роки XIVст.). У політику Г. Стрипський вступив под час I світової войны. По провозглашенію Мадярської Республіки, восени 1918 рока, вун возглавив одділеніє русинських вопросув у Міністерстві Просвіщенія и Культув, став совітником міністра національных меншинств. По провозглашенію „Руськой Краини” и созданія міністерства по її ділам, Стрипський стає завідуючим одділенієм просвіщенія сєго міністерства и розробив проект кодифікації русинського языка, проект созданія краєведческого музея. Вун основав также у Будапешті издательство діла русинув „Час”, котрое мало выдавати „Русько-Країнську бібліотеку”, діла котрої вун составив перву книжку „Читанку для дорослых”, у котруй реформірує правописаніє. Про сесе Г. Стрипський пише так: „Штобы правильно и вірно выразити народный язык письмом, не можеме держатися старого правописанія, котрому нас давніше учили. Из сеї причини ступаєме слідом усіх славянських народув, што кириловськими буквами пишуть и котрі народы зреформовали Кирилицю скорше нас”.

По иніціативі Гіядора Стрипського на філософському факультеті Будапештського університета была открыта „Руська кафедра”. Пусля комуністического переворота у Мадярщині вун хотів поселитися у Ужгороді, айбо вернувся у Будапешт. Айбо власті подозривали його у сотрудничестві из „революціонерами” 1918-1919 рр. и вун не муг довго найти роботу. У сись період Г. Стрипський розриває отношенія из галицькими українофілами, бо був неприятно поражений їх великов активностью на Пудкарпатской Руси. У дальнійший період своей жизни занимается переводами: опубліковав цілий ряд работ по исторії, языку, исторії літературы, етнографії Подкарпатської Руси. У своєю роботі „Где документы старшей исторії Подкарпатской Руси?” (1924 р.) призывав русинув уважати свуй родний язык и сохраняти старинну топонимію у селах, де они живуть.

Творческое наслідіє Г. Стрипського є предметом дільнійшого изглядованя.

Составила др. М. Лявинец

Література:

Udvári István. Adatok Sztripszky Hiador munkásságáról.

М. Сюсько. Гіядор Миколайович Стрипський. Календар краєзнавчих памятных дат на 2005 рік. Ужгород. Видавництво Падяка.

В. Пазира. Г. Стрипський. „Я світ узрів під Бескидом”.

Федор Потушняк

(1910-1960)

(95 рокув из дня рожденія писателя, поета, етнографа)

У середині децембра 1989 рока мені упало щастя посітити у Будапешті робочий кабінет класика мадярської літератури Дюли Йєша.

Йици у 1982 році по поводу 80-роччя из дня рожденія великого мадярського поета я потовмачив доста много його поезій и фрагменты из написаной Дюлов Йєшом книги „По Росії”, котрі были напечатані у журналах „Всесвіт” и „Поезія”. Через куртый час щасливов нежданостю діла мене стала картка из Будапешта из словами благодарности самого поета. Айбо, приїхавши у мадярську столицю, мугим уже лем уклонитися прахови великого мадяра.

Усі свойі чувства до його творчости, до його Утцюзнини я описав у стиху

„Будитель и Орадай”, котрый прочитавим 14 октовбра 1989 рока на открытію памятника Дюлови Йєшу у Берегові.

Якраз рядки мого стиха и пригадали мені у Будапешті дочка поета Моріка Йєш и її чоловік Дюла Кодолані, знамый современный мадярський поет, коли закликали мене до їх гостеприймноі хьжжі, котра находится на улиці Чейтеї, И лем, переступивши порог робочого кабинета Дюли Йєша, я пригадав, што Дюла Йєш на протяженію 20-30 рокув довгий час жив у Франції, у Парижі, общався, цимборовав из многими французськими поетами, художниками. Я догадався про то, увидівши довжелезні ряды книг на французському языку, фото, на котрых Дюла Йєш був уедно из поетами знамыми и славными на цілый світ. Туй Дюла Йєш коло Поля Елюара, а туй Дюла Йєш и Трістан Ізара, там же - Рене Шар, Анрі Мішо, Макс Ернст и Дюла Йєш, а туй вун коло Пабло Пікассо и Андре Бретона...

А туй и книга Сальвадора Далі „Видима жінка”, выпущена у 1931 році и проілюстрована самым же автором из красноречивым посвяченням Дюлі Йєшу... Книга из автографом Поля Елюара... Автограф таинственного, магического поета Трістана Ізари - отця дадаїзма. Я держу у руках книги, до котрых дотулялися їх руки! ...А сесе туй... Аж серцем розоллялася горяча

волна, ... на очах проступили слезы! Боже! Яка знакома книга! Туй у центрі Будапешта, у просторній комнаті уютної хыжі коло многих цінных книг, межи иншыми такими же цінными и днись уже рідкими книгами - „Мала поетична антология сюрреалізма”, выпущена у 1934 році у Парижі, читана и перечитана мнов у мому родному карпатському селі Осою? Книга, написана Федором Потушняком. Бо, як извiстно русинським почитателям літературы, часть дуже богатої и неповторимої бібліотеки класика нашої літературы Федора Потушняка находилася довгый час у його родному селі Осой, у отцовському домі.

Ищи будучи студентом французської філології УжГУ, случайно потрафивши у осойській оселі Потушнякув на сисю исправді бесцінну діла літератора книгу, испершу зачудовавима, што усі її боки ряснівають восклицательными и вопросительными знаками, густыми помітками церузов. Я лем зачав осваивати французський язык, и мені было интересно поруняти оригінальні тексты и тут же на полях їх русинські переводы - а сесе были переводы! - исполнені Федором Потушняком.

Я натуюлько заинтересовався книгов и помітками на нуй Потушняка, широко извiстного на тот час писателя, што многі и собі попереписовав. Та и сама французська антология уповіла мені про Потушняка, писателя и чоловіка, булше, як многі написані про нього статі, книги.

А там, у Будапешті, порозумів, што геній Потушняка - русина и геній Йеша - мадяра - были локаторно обернуті у тридцяті рокы якраз на Париж - столиці найплодовитого у ХХ ст. направлення у поезії - сюрреалізма.

У мене стискається серце от безумного почитанія чоловіка, котрый у середині тридцятых рокув у мойому гористому Пудкарпатю, у далекому селі Осой муг інтелектуально уловити політ и высь европейської філософської и політичеської мысли.

Перегортаву свуй записник. Читаву переведені Потушняком ищи у конці 30-х рокув рядки извiстного у цілому світі (и лем у 1986 році первый раз изданого руським языком) „Маніфеста сюрреалізма” Анре Бретона:

- „... я не рахуву майліпшиими мгновеніями свого существованія минуты душевной пассивности и немочности. Я хочу, обы людина молчала, коли она перестает оцущати”.

- „... я зачав надмірно пестити слова во имня того простора, котрому они дозволяють себе окружати, во имня їх стыканя из иншакыми словами, котрых я ищи не высказовав”.

- „... сюрреалізм базується на вірі у вышшу реальность узначеных асоціативных форм, котрі не уважали до нього, на вірі у могутество видіня, у безкористну игру мысли...”

У туй же „У малуй поетичнуй антології сюрреалізма” была поміщена и выборка поезії Сальвадора Далі, до слова, якраз коло стихув сього извiстного

художника, чи не найбулше заміток, зроблених руков Федора Потушняка.

Типирь зачинаву перевертати поетичні книги Федора Потушняка, котрых немало было удано у продовженію майплодовитого у його творчестві десятилітія 1934-1944 роках. Приведу лиш наіменованя деяких його поетических книг: „Далекі огні” (1934), „Минуты вічности” (1936), „Таинственні вечори” (1938), „Возможности” (1939), „На білих скалах” (1941), „Кристали” (1942), „Терезы вічности” (1943), произведенія діла дітей: „Казка” (1943), „Спляча царевна” (1944) и много других.

И сесе лиш часть того, што лишив нам Потушняк. 48-рочним - у 1958 році - вун видав книгу „Археологічні знахідки бронзового та залізного віку на Закарпатті”, котра достойно подвела итоги його многорочного увлеченія археологіюв. Як етнограф, Федор Потушняк, був особенно извістний у первой половині сороковых рокув, коли записав и издав коло ста статей про народні вірованя у нашому краю. Тогда же появляеся и його основательна исторія філософіи Пудкарпатя. Раховалися у тоты часы из Потушняком - критиком, котрый будучи напращу культурологом, не отділив літературу од инших сфер людської діяльности. Многі критики сталінських и хрущовських часув, и часув Брежнева так характеризовали поезію Потушняка:

„ ... поезія Потушняка пройнята філософієюв субективного ідеалізма... и завто поезія Потушняка видитьеся анахронізмом и цілком забыта” (И. Вишинський)

„ никто, навірно, не розумів мізерної поезіи Потушняка... бо її вообще тяжко порозуміти” (В. Микитась)

У частности, ищи у 1943 році у статі „Про современну літературу” Потушняк писав: „Проти експериментальной и позитивной психології из многими направленнями, як біхевіоризм и другі, появлятьеся по праву зовсім противна сторона, бо и сама парапсихология, психология утвару и подобное (психоаналіз Фрейда). Та и другі строгі дисциплины не оставутьеся у давньому спокою. У фізиці зьявлятьеся теорія релативізма, (Енштейнови приписуестьеся такое значеніе у фізиці, як Коперникови у астрономії), теорія квантув ворошить розум математикув...”.

За своє увлеченіе модерными направленнями у філософіи и літературі, у суюй же статі Потушняк пише: „Сюрреалізм у многому подобный до футуризма, означае передовсім поезію, основану на психоаналізі, на психології снув... Сон проходить спеціально своїми законами без контролю розума, удкрявавучи перед вами непредвидені далеко спрятані духовні возможности чоловіка. Так из психоаналіза выходящеє творчество спонтанно дає новое поле творчества, ведущеє до далекосягаемых перспектив, у котрых отражаеся людський дух”. До слова, из работов З. Фрейда „Психологія сна” Федор Потушняк був знакомый ищи у началі свого літературного пути. Цілком

допустимо, што знакомився вун из съов роботов Фрейда у оригиналі, благо Потушняк владів ушыткими европейськими языками. Типирь придайме сюди уже згадовану выше „Малу поетичну антологію сюрреалізма” и ряд других книг, таких як „Сміх” Анрі Бергсона, и нам стане понятнов теоретична платформа глядандь Потушняка на теренах сюрреалізма. Мавуться ввиду чисто сюрреалістичні цикли у його книгах „Возможности” и „Кристали”.

Само собов, ясно, што легше было отверчи прекрасні поетичні експерименти Ф. Потушняка, як обективно належить проаналізувати и оцінити їх. Айбо діла сього треба бодай мало поднятися до ерудиціонного уровня Федора Потушняка.

Про сесе ушытко мы говориме у сисі дні, бо сього рока выповнюеся 95 рокув из дня рожденія, а 12 фебруара - 45 рокув од дня смерти класика русинської літературы. Рувно 2 тижні не дожив Федор Потушняк до свого 50 літія - завто мы дожили до того времени, коли поезія поета-експериментатора вертаться назад, до нас, читателков родного края.

Иван Петровці

Лавреат літературної премії ім. А.Духновича

***

Про памнятну дату Федора Потушняка не забыли у його родному Осою. Там из ініціативы общества „Просвіта” (голова В. Кузан) отбылися художественні чтенія и конференція. У нуй прийняли участіє літераторы, историкы, краєведы, представителі общественных організацій, журналисты.

Булше, як 2 години у стінах осойської середньої школы, котра, хоть и побудована на новому місті, памнятать дух Потушняка, ученики розказовали про його творчеський путь, читали поезіи у прозі и отрывки из знаменитої „Повіні”. Зробили сесе у вигляді устного літературно-художественного альманаха натулько из великым чувством, што не лишили сомненій у честованю свого знамого земляка. Затым у залі зачалося обговореня вопросув, звязаных из сохранием писательського научного наслідія знамого писателя и поета.

Про вто, яким памнятать свого близького родича, розказала пані Марта Потушняк - жона єдного из братув-Потушнякув - Петра. Она родилася у Франціи и до полнолітія жила там. Вернулася на родну землю у Осой ищи юнов и ныні, у 90-рочному віці є хранительков живої памняти про молодость Федора Потушняка. Блиснув глибокыми познаніями и уваженієм до творчости Потушняка Андрій Світлинець, котрый преподає историю у сусідньому селі Мальный Раковець. Вун подаровав колегам дві книги из личной бібліотеки писателя, котрі купив колись на „блошиному” пьязу у Ужгороді. Сисі издания поповнять колекцію з личных вещей Потушняка. (На жаль основна часть його

спадка утрачена под час пожара у сільському домі, де вун сохранився).

Учасники конференції подяковали художнику Василю Ловсці за майстерськи исполнений портрет Потушняка. Вун був подарований школі на 75-роччя автора „Повіні”и до днишнього дня сохраниється як дорога реліквія. Накониць чтенієм стихув из первого поетического зборника поета „Голоси життя” порадова-ла присутствующих поетеса Світлана Бокотей.

Зойшлися на тому, обы мероприятия, котрі доносили бы до молодого покоління глибину Потушнякової мудрости и патріотизма, любви до землякув, проводити каждый рук.

Скурчено В. Бедзир

Ужгород „Старий Замок паланок” №9, 2005

Потовмачила М.

Иоанн Раковський

**(190 рокув из дня рожденія
священника, педагога, просвітителя)**

Є на Пудкарпату живописное село Иза на Хустщині. Його знавуть многі краяни. Знавуть завто, што там плетуть кошары и многі другі річи из лозы. Айбо на жаль, кромі жителюв Изы, немногі знавуть, што там довгый час жив и служив священником один из майизвістных наших Будителюв - Иоанн Раковський.

И. Раковський родився 5 марта 1815 рока у селі Ставному на Великоберезнянщині у многодітнуй родині державного урядника. Закончив Ужгородську гимназію. Філософське образование достав у Кошицях, а богословське - у Ужгородській семинарії. Испершу робив писарьом у епископській канцелярії, а пуся высвяченя - священником у селі Вышня Рыбница. Общеніе из людьми, глубокі знанія, широка ерудиція, розкрыли у И. Раковського и педагогический талант. И у 1844 році його назначавуть віце-ректором Ужгородської семинарії. Одновременно вун преподає у Ужгородській учительській препаранді. У исторію Пудкарпата священник Иоанн Раковський войшов як публицист, культурно-просвітитель-

ський діятель и педагог.

Його научні способности были замічені у столиці, и у 1850 році Раковський приїжджає у Будин, де займає должность редактора „Земського правительственного вестника для Королевства Угорського”, у котрому на протяжені 1850-1859 рр. руським языком печаталися державні закони діла Угорської Русі (Пудкарпа-тя). Находячися у Будині, вун из 1856 рока зачав видавати руським языком „Церковную газету” діла распространенія її на Пудкарпатю. Сися акція повиділася австрійським властям доста опаснов, бо они виділи у ній способ распространенія „схизмы” и „москвофільства”. На редактора упала тінь подозрінія, а слушателям Віденської духовної семинарії запрітили виписовати новинку. Так як новинка видавалася руським языком, малярські власті у 1859 році переіменовали її у „Церковний вестник”, котрый у тому же році ліквідовали, бо, як писав Раковський, видавалася „великорусским языком”.

Вун уділяв великоє вниманіє словянській молодежи, котра училася у Пештській семинарії, стрічався из нею, знакомив її из историйов и культуров словянських народув. Студент семинарії Иоанн Сильвай пригадовав, што семинаріст И. Раковський приходив по неділям до них, и його лекції слухали не лем пудкарпатці, а и сербы, и словаки, и другі выходці из словянських держав: „Известно, наш ревный народолюбивец заслужил нашу благодарность, што он, живя в Будине, не обиновался потрудиться в довольно отдаленную семинарию для нашего обучения с той целью, чтобы сделать из нас способных труженников народного дела”.

Айбо закриттіє властями „Церковної газети”, „Земського правительственного вестника для королевства Угорського”, паденіє авторитета „Общества Св. Василия Великого” подорвали моральні сили И. Раковского, и, не вірувчи у плодотворность свої роботи, вун виїхав у село Иза на Хустщині, де став робити священником. Выбор міста діла дальнійшої роботи и жизни не случайно упав на с. Изу. У сёму, отдаленному от центра селі, Раковський думає, што не буде на виду, и за ним не будуть слідити австрійські власті. Се видко из його письма от 3 октовбра 1861 р. до М. Раєвського, настоятеля церкви при посольстві Росії у Відню: „Лишним также считаю означать место жительства моего, равно, как и подписывать имя под корреспонденциями, находя в им ту выгоду, что свободно можно писать. Для отмечания статей моих, буду подписывать букву Р.”

Иоанн Раковський успішно обєднєвав свою священницьку діяльність из культурно-просвітительськов работов и був добрым просвітительським педагогом. Вун написав такі учебники, як „Русская грамматика”, (1867), „Арифметика” (1869), „Краткая научная география” (1870). Треба отмітити, што уштыткі сисі учебники И. Раковский издав за свої гроші. Постоянно находячися серед народа, вун слідив за бытом своїх вірників, изучав їх традиції, збирав етнографіческі матеріали. Отправлені ным етнографіческі

експонаты на выставку у Санкт-Петербург были удостоены золотой медали и серебряного вензеля из гербом России.

У Изі Іоанн Раковський продовжає і свою общественну діяльність, пише у ужгородські новинки „Світ”, „Карпати”, „Сова”, публікує календарь діла народа. У „Місяцеслові” на 1894 рук про Раковського писалось так: „Как душепастырь и священник успокоившийся Іоанн Раковский всегда ревностно удовлетворял должности своей. Его приход может служить образцем для всей епархии. Люди точно обучены закону Божіему и молитвам. По большей части умеют читати и писати, приучились ко труду, не пьянствуют и умеют пользоваться всем, что служит им к душевной пользе. В храмах Божіих (в Изе две церкви) повсюду опрятно и чисто, все в строжайшем смысле устранено... Покойный о. Раковский всегда лично присутствовал и при малом Богослужении, неумолимо обучал верников своих, проповедовал им слово Божіе”.

То, што вун 25 рокув прожив и проробив у Изі, є доказательством того, што Раковський як и многі другі наші будители, не были далекі от народа, а неустанно просвіщали його, приобщали до культуры, воспитовали у них чувство національного самосознания.

Умер Іоанн Раковський 3 децембра 1855 рока у Изі и там же был похороненый. Существует версия про загадочну смерть Іоанна Раковського, по котрой вун был отравленный. Но сесе окрема тема, тым булше, што сися версия є противоречивов, у ной много неясностей, неточностей и її не мож раховати офіційно.

Його могилу привів у порядок художник И. Гайду. Ентузіаст установив на могилі Будителя плиту из чёрного мрамора и подпись: И.И. Раковский (1815-1885). Фара, де жив Раковський не сохранилася. Айбо там найшов свое постоянное пристанище великий полеміст, современник Ференца Раковци II Михаил Андрелла. Там скрывався послі розгрома мадярської революції 1848-1849 рр. мукачевський епископ Василій Попович. Отца Іоанна Раковського, по словам там побывавших, у Изі знавуть усі, и старі и молоді. И сесе прекрасно, што народ не забывает своего Будителя. Таких людей як Іоанн Раковський, забыти не мож.

Ушорила М.

Література:

Д. Данилюк Іоанн Раковський Календар краєзнавчих памятных дат на 2005 рік. Ужгород. Видавництво Падяка. 2004.

В. Разгулов К разгадке смерти Іоанна Раковского

И. Поп Энциклопедия Подкарпатской Руси Ужгород, Издательство падяка. 2001

Dr. Beszkid Sándor, Kárpátalja alkormányzójának tevékenysége

Dr. Beszkid Sándor 1887 január 15-én Abaújszántón született. Édesapja Beszkid Sándor, görög-katolikus parókus, édesanyja Janiczky Mária.

Beszkid Sándor középiskolába Kézsmárkon, Eperjesen járt, Budapesten érettségizett. Tanulmányait Budapesten a Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karán folytatta és 1912-ben a jogtudományok doktorává avatták.

Először: 1912-1919 években Debrecenben a város oktatási osztályán vállalt munkát, ahol jogász tevékenysége mellett kultúrtörténeti érdeklődését is kielégíthette.

Elfoglaltsága lehetővé tette, hogy tanulmányozza az egyiptomiak, a görögök, a rómaiak ókori történelmét; a távoli múltban élt filozófusok, matematikusok, természettudósok műveit. Kolozsváron kiadott: „T. Lucretius Carus görög mesterei.” Című könyvében például kellő részletességgel foglalkozott azoknak a görög tudósoknak:

Epedokles-nek, Poseidonios-nak, Hipokratesnek, Aristoteles-nek, Platon-nak, napjainkban is figyelembe vett megállapításaival, melyek megalapozták a filozófiát, a társadalom életét meghatározó jogtudományt és a természettudományt.

Időközben az eperjesi püspök áthelyezte édesapját parókusnak a felvidékre és véget ért az I. világháború. Ezek a körülmények, majd a Károlyi és a Kún-Szamuelli politikával, diktatúrával egyet nem értő ifjút arra készítette, hogy debreceni állásról lemondjon és a szüleihez utazzon.

Midőn a Felvidéket megszálló francia csapatok elfoglalták lakóhelyét, a katonai felszólításnak engedelmességgel jelentkezett a parancsnokságon.

Hennoque tábornok a franciául is jól beszélő diplomás fiatalembert kihallgatásra kérte. Közölte, hogy a katonái által megszállt területen a ruszin lakosság kevésbé képzett, ismereteik fogyatékosak, hiányosak, franciául érthetően nagyon kevesen beszélnek. Tárgyalásuk eredményeként, debreceni munkálkodására tekintettel kinevezte Dr. Beszkid Sándort ungvári székhellyel az iskolai ügyek referensévé és megbízta az oktatás mielőbbi kezdetét segítő intézkedések kidolgozásával.

Megemlítendő, hogy a tábornok megállapítását és kapcsolatos elvárását az Osztrák-Magyar Monarchiában 1910-ben végrehajtott népszámlálás is bizonyította. Adatai szerint a lakosságnak, Bereg vármegyében 35 %-a, Ung és Ugocsa vármegyékben 27 %-a, Máramaros vármegyében 13,5 %-a tudott írni és olvasni.

Dr. Beszkid Sándor így vált egy nagy jelentőségű feladat felelősévé. Előjáróban

a pedagógusok és általában az iskolázott, egyetemet végzett értelmiségiek elvándorlásának, képezésüknek megfelelő foglalkoztatása érdekében 1920-ban rendeletet adott ki a megszerzett magyar bizonyítványok, oklevelek érvényességéről, következésképpen a cseh hatóságok által előírt kiegészítő vizsgák mellőzéséről. A rendelet a nyelv használatára is utalt. Például a többségében magyarok lakta területen, a hivatalokban lehetővé kell tenni a magyar nyelvű ügyintézkést, a nyomtatványokat, feliratokat pedig három nyelven: csehül, ruszinul, magyarul kell kiírni.

Az iskolák teljes hálózata az elkövetkező években épült ki. Összesen 847 elemi és különböző rendeltetésű középiskolába: polgáriba, kereskedelmibe, ipari szakiskolába, tanítóképzőbe, gimnáziumba járhattak a tanulók. Közülük 507 iskolában ruszin, 211 iskolában cseh, 117 iskolában magyar, 12 iskolában pedig német, román és héber nyelven oktattak.

Dr. Beszkid Sándor - a véleménye szerint nélkülözhetetlen ismeretek elsajátítása érdekében - személyesen felügyelte a tananyagot, ellenőrizte a tankönyveket, továbbá az iskolákat folyamatosan látogatva az oktatás színvonalát. Problémát a ruszin anyanyelvű diákok képzése jelentett. Iskoláikba ugyanis cári emigránsok is tanították, akik vagy oroszul, vagy ukránul beszéltek és közülük többen nem is voltak képzett pedagógusok. A felekezeti iskolák felügyelete természetesen az egyházakra tartozott, de az államtól is kaptak támogatást. A beregszászi izraelita hitközség 1921-ben elismerő köszönettel publikálta a napilapokban héber tannyelvű iskolájuk hírét.

A francia katonák fokozatos kivonulásával kezdetét vette a prágai kormányt képviselő Iván Breicha (1919-1920), Peter Ehrenfeld (1920-1923), Antonin Rozsypal (1923-1937), Jaroslav Meznik (1937-1938) irányításával vezetett polgári közigazgatás. Ebbe a szervezetbe az oktatás mellett a vallási és a kulturális ügyek referensévé is Dr. Beszkid Sándort nevezték ki. A munkakörének bővülésével egyetértett, mert arra törekedett, hogy Kárpátalja lakossága ne csak iskolázottabbá, képzettebbé, hanem erkölcsösebbé és műveltebbé is váljon.

Új beosztásában Dr. Beszkid Sándor a történelmi egyházak mellett vallásos felekezetekkel is létesített kapcsolatot. Köztudott volt a görög-katolikusok jelentős többsége (az 1910. évi népszámlálás adatai szerint 63%), de a református 13%, a római-katolikus 12%, és az izraelita hívők (11%) is viszonylag sokan voltak. Néhány községben pravoszláv paróhiák létesültek (a hívők aránya 0,3 %). ezek szertartását és egyházi szervezetét a szerbiai „Pravoszláv Komite” irányította. Közel 15 ezer ember, ami 0.7 %, különféle szektákban gyülekeztek. Nyilvántartásba vételüket az evangélikusok, a metodisták, a szombatosok, a nazarénusok, a Krisztus-követők és a hetedik napot megszentelők kérték.

A szertartásokat illetően minden vonatkozásban az egyházak vezetői: püspökök, főpapok, rabbik voltak az illetékesek. Az indokolt és megvalósítható világi elvárások teljesülését: diplomák, iskolák, különféle rendeltetésű épületek, kollégiumok, zárdák tatarozását, esetleg újak építését, fenntartását, imakönyvek,

újságok kiadását, különféle rendezvények szervezését Dr. Beszkid Sándor - a görög-katolikus lelkész fia részleghajlás nélkül - mindig segítette. Ezekben az években a vallásosak nyugodtan élhettek Kárpátalján hitüket gyakorolva.

Dr. Beszkid Sándor Kárpátalja kultúrájának kibontakozását, hatékony fejlesztését, előbb tételét, az eredmények ismertebbé, közkinccsé válását nagyon fontos feladatnak tekintette. Intézkedései folyamatosan lehetővé tették: sajtótermékek kiadását, egyesületek létrehozását, továbbá a színházi társulatok, a zenekarok, a dalárdák, népi és egyházi együttesek szervezését, szerepeltetését. Kezdetben 30 ruszin, orosz, ukrán, 4 cseh, 22 magyar és 5 héber nyelvű újság jelent meg. Összesen 291, közülük 91 jótékonyági, 43 munkás, 31 politikai, 27 művészeti, 25 kereskedelmi, 22 gazdasági, 14 zene és ének, 10 szórakoztató, 10 diák, 10 torna, 8 sportegyesület alakult.

Dr. Beszkid Sándor személyesen szorgalmazta írók, művészek, tudósok közös és nyilvános összejöveteleit, műveik, eredményeik ismertetését előadások tartásával, tárlatok, kiállítások rendezésével. Az alkotók folyamatos, zavartalan tevékenységét Ungváron kultúrház megépítésével biztosította. A kiemelkedő értékeket teremtő ruszin hazafiak emlékét szobrok avatásával (Jevhenij Fencik 1926 Ungvár, Adolf Dobránszkij 1928 Mihálovce, Alexándr Mitrák 1931 Munkács) tette maradandóvá.

Dr. Beszkid Sándor a magyarországi kulturális életet ösztönző példának tekintette, ezért a kapcsolatos kezdeményezéseket, védnökséget vállalva támogatta. Engedélyezte a Magyarországon megjelenő Magyar Hírlap, Népszava, Esti Kurir napilapok terjesztését. Hozzájárult Dohnányi Ernő zongoraművész, Basilides Mária, Sándor Erzsébet operaénekesek és Somlay Artúr, Beregi Oszkár színművészek, valamint Karinthy Frigyes író fellépéséhez Bereg szászon, Munkácson és Ungváron. Nevezettek a tiszteletdíjukat a Kárpátaljai Magyar Újságírók Egyesületének adományozták. 1923 augusztus hónapban Ungvárra érkezett Budapestről a Ferencváros labdarúgó csapata barátságos mérkőzésre. Ennek eredményeként Kárpátalján a sportolás sokak által kedvelt gyakorlattá vált.

A magyar kisebbségnek az egyesületi jogszabályok lehetővé tették 1922 december 31-én és 1923 január 1-én Petőfi Sándor 100-dik születésnapjának méltó megünneplését is, melyen Mécs László premontrai kanonok mondott öntudatot erősítő beszédet. Ezt követően megalakult a nemzetiségi küzdelem bázisa „A csehszlovákiai Magyar Liga”, mely legfontosabb feladatának a magyar anyanyelv megmaradását, folyamatos használatát tekintette. Haba Ferenc tanár Ungváron, Munkácson, Beregszászon, Nagyszőlösön és Huszton magyar cserkészmozgalmat szervezett és cserkész újságot szerkesztett. A magyar színészek a „Kárpáti Színházi Élet” című újságban Dr. Beszkid Sándornak egész oldalt elfoglaló fényképét közölve köszönték meg további folyamatos szereplésük engedélyezését.

A lakosság egy részének kulturális és vallási aktivitását főleg a ruszin, orosz, ukrán nyelvhasználat viszálya, valamint a görög-katolikusok és pravoszlávok, továbbá az ortodox, izraelita hitközösségek és a világi zsidó szervezetek közötti ellentétek befolyásolták. Dr. Beszkid Sándor bölcsen vitatkozva szorgalmazta a

Beszkid Sándor

Kölcsönös egyetértést, mérsékelte a nézeteltéréseket, a csehszlovák kormánynak megosztani és uralkodni politikai gyakorlatával szemben.

Dr. Beszkid Sándor tevékenységét, eredményeit Csehszlovákia kormánya azzal ismerte el, hogy 1930-ban kinevezte a Kárpátaljai Országos Hivatal kulturális, oktatási és vallásügyi főtanácsosává.

Az 1930-as években világszerte kirobbant a gazdasági válság, a Csehszlovák Köztársaságot pénzzel és anyagi javakkal, eszközökkel támogató Antant hatalmak, mint Franciaország, Anglia, USA gazdaságát is tönkretette. A nagy értékű térítésmentes juttatások elmaradása miatt Csehszlovákia gazdasági helyzete is leromlott. A bankok csődje, a termelés leállása, áru- és

élelmiszerhiányt okozott. A cseh nép eddigi életszínvonalának megmaradása érdekében a kormány Szlovénia és Kárpátalja termékeit Csehországba szállította. Ennek az intézkedésnek következményeként Kárpátalján az üzletek, a piacok teljesen kiürültek. Ebben a válságos helyzetben Kárpátalja teljhatalmú vezetője Antonin Rozsypal, a Kárpátaljai Országos Hivatal cseh nemzetiségű elnöke „ínséggyűlésre” hívta a terület országgyűlési képviselőit, a járások, városok előljáróit és az ipari, mezőgazdasági üzemek vezetőit. Ismertette a gazdaság vesztését és bejelentette, hogy a lakosság nélkülözésének elviselhetővé tételére Dr. Beszkid Sándort kéri fel „gazdasági referens” munkakörben. Választását, nevezett felkészültségével, rátermettségével, továbbá azzal indokolta, hogy kapcsolatai a lakossággal jók, igen népszerű főtisztviselő, tudja kik alkalmasak a részfeladataik helyes megoldására és ismeri a terület természeti adottságait.

Dr. Beszkid Sándor az élelmiszerhiányt Magyarországgal kötött megállapodással részben mérsékelte: különféle fa szállítmányokért csereként búza és kukorica érkezett. Szorgalmazta a háztáji termelés növelését, segítette a konyhakerti növények, a gyümölcsfák ültetését, valamint a háziállatok: tyúkok, kacsák, libák, sertések, kecskék, tehének tartását. Kezdetét vette a faipar fejlesztése. Fűrésztelepek, bútorgyárak üzemeltetése lehetővé tette az erdők kivágott fáinak hasznosabb feldolgozását és 3500 dolgozó munkavállalását. A tőkével rendelkező gyárosokat, vállalkozókat különféle kedvezményeket biztosító rendeletek serkentették vállalataik, üzemeik korszerűsítésére, hatékonyabb működésére, több dolgozó foglalkoztatására. A gazdasági referens intézkedései 56 fafeldolgozó, 6 fémmegmunkáló, 7 vegyi üzem, 2 papírgyár, 17 építő vállalat, 14 mezőgazdasági termékeket feldolgozó ipari vállalattal, számos új munkahellyel, valamint a dolgozók, eszközök, áruk, termékek biztonságos szállítását igénylő utak, vasúti vonalak építésével tették jövedelmezőbbé a gazdaságot, a lakosság szempontjából pedig gondtalanabb életre alkalmasabbá Kárpátalját.

Megjegyzendő, hogy a terjeszkedő közlekedési hálózat megkönnyítette,

meggyorsította a terület természeti adottságainak, gyógyvizeinek, fürdőinek, szemnek tetsző hegyeinek, völgyeinek elérését. Útikalauzok, képeslapok kiadása azt is lehetővé tette, hogy a korábban spontán szerveződő idegenforgalom hasznot hozó turista-mozgalommá váljon.

A nélkülözésekkel terhelt, inséges idöket megszüntető gazdasági referenst a lakosság Kárpátalja jólétének megteremtőjeként tisztelte. Az önzetlenül végzett igen eredményes munka elismeréseként Dr. Hodzsa Milán Csehszlovákia miniszterelnöke Dr. Beszkid Sándort kinevezte a Kárpátaljai Kormányzói Hivatal „vezető főtanácsos”-ává.

Kárpátalja kormányzója ekkor értekezletre hívta a politikai pártok, valamint a társadalmi szervezetek vezetőit, hogy megbeszéljék a kormányzói hivatal szervezetének, hatáskörének változtatását. A megjelentek elfogadták az alkormányzói hivatal létesítésére vonatkozó javaslatot. Ennek hatáskörébe tartozna a közigazgatási, a jogi, az ipari és a kereskedelmi apparátus irányítása, rendszeres felügyelete, továbbá zavartalan együttműködés biztosítása a csehszlovák kormánnyal. Az utóbbi feladatot a kormányzó azzal indokolta, hogy Antonin Rozsypal a csehszlovák kormány ungvári Országos Hivatalának cseh nemzetiségű elnöke 14 éves szolgálat után nyugdíjba ment, utódja nincs, ezért javasolja a cseh hivatal felszámolását és hatáskörének átadását az alkormányzói hivatalba. Alkormányzóvá Dr. Beszkid Sándort javasolta, eddigi tevékenységét, eredményeit, rátermettségét részletesen ismertetve. Az értekezlet a kormányzó javaslataival egyetértett, azokat mind elfogadta.

Hrabar Konstantin kormányzó felterjesztésére Dr. Benes Eduárd Csehszlovákia elnöke későn reagált, mert Dr. Beszkid Sándort 1938 október 1-től kezdődően, nevezte ki Kárpátalja alkormányzójává.

A bécsi döntés eredményeként Ungvár 1938 november 10-én visszatért az anyaországhoz.

1939 március 14-18 napjaiban honvédeink Kárpátalja egész területét Magyarországhoz csatolták.

A katonai közigazgatás megszüntével, 1939 július 7-én, Perényi Zsigmond kormányzói biztos Dr. Beszkid Sándort a polgári közigazgatás belügyi tanácsosává nevezte ki és felkérte, hogy a terület leendő közigazgatási tisztviselőnek névjegyzékét állítsa össze olyan kárpátaljai - lehetőleg ruszin származású - lakosok figyelembevételével, akik magyarul és ruszinul egyaránt jól beszélnek.

Dr. Beszkid Sándor feladatát 3 nap alatt - Teleki Pál miniszterelnök elismerését kiérdemelve - oldotta meg. Ezt követően kérte felmentését. A magyar kormány kérését akceptálta, folyamatban lévő államtitkári kinevezését, múltját irányadónak tekintve nyugdíjazta.

A nyugdíjas, 20 éven át megszakítás nélkül folyamatosan végzett munkában elfáradt, kimerült főtisztviselő feleségével, Fenczik Olgával Ungvárról Kassára költözött.

A II. világháború befejeztével, az újra szervezett Csehszlovák Köztársaságban

Bajza Endre

sem vállalt politikai, társadalmi tevékenységet. Visszavonultan élt Kassán 1975 november 26-án bekövetkezett haláláig.

Dr. Beszkid Sándor felkészültségével, önzetlen, igen eredményes tevékenységével egy több nemzetiségű, vallású, szociális helyzetű emberekkel lakott országrészben: Kárpátalján érdemelte ki a lakosság őszinte tiszteletét. Az elmúlt évszázadban 1919-től 1938-ig folyamatosan tanügyi, egyházügyi, kulturális és gazdasági referensi munkát végezve nevezte ki 1938-ban Dr. Benes Eduárt a Csehszlovák Köztársaság elnöke Kárpátalja alkormányzójává.

Azzal, hogy megteremtette a ruszin nép társadalmi, politikai és gazdasági felemelkedését, kiérdemelte, hogy megemlékezzünk tetteiről.

Dr. Bajza Endre
Budapest, 2004 január 8.

Felhasznált irodalom:

Станислав Конечні

Службеник народу і штату Др. Александер Бескид.
(Русинський Календарь, Прешов, 2002.)

Fedinec Csilla

A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája, 1918-1944
(Aurum kiadó, 2002. Galánta)

Kobulej Emil (1929-2004)

A zene sokszínűségének bővületében élt, alkotott, tevékenykedett Kobulej Emil, Kárpátalja egyik nagyjelentőségű zeneművésze.

A lembergi Liszenko Zeneművészeti Akadémia professzora, Liszeckij Sztjepán egyik méltató cikkében a „За вилну Украјину” című területi napilapban, 2001-ben, Kobulej alkotói tevékenységének 50-dik évfordulója alkalmából jellemezte így a művészt, az elméleti szakembert, a zenetudóst, tanár társát, barátját. Az őt körülvevő világot a zene prizmáján keresztül érzékelte. Ötven éven át volt a zeneművészet hű szolgáltatója...

Mint zongoraművész, zenepedagógus, kórusvezető és zenekari karmester, zeneszerző és zenetudós, a zeneművészet közéleti személyisége, a szakmailag igen

nagya becsült zsűritag és/vagy elnök, az emberség, becsületesség jegyében részrehajlás nélkül, egyéni érdekeit kizárva cselekedett, így érdemelve ki az emberi és szakmai nagyrabecsülést zeneművészeti körökben, munkatársai, tanítványai, és az egyszerű zenészek, énekesek közt egyaránt, nemcsak szűkebb pátriájában, de a nagyvilág igen sok országában egyaránt.

Egy tisztességes, becsületos ungvári családban született ikertestvérével, Emiliával 1929-ben. Az édesapja a MÁV dolgozója, később tisztviselőjeként, feleségével nagy szeretetben nevelték gyermekeiket. Az elemi iskola elvégzése után, mivel a családfőt Budapestre helyezték, itt kezdte meg a gimnáziumi tanulmányait. Mivel az édesanyja igen szerette a zenét, és gyermekeiben is felfedezte a zene iránti vonzódást, egy jó nevű zongoratanárnőre bízta a gyerekek zenei nevelését. Emil rendkívül fogékonyak bizonyult ezen a téren. Sajnos az édesanya igen korán elhunyt. Az apját Munkácsra helyezték, így került vissza szülőföldjére.

A második világháború befejeztével a szovjet fennhatóság alá került Kárpátalján a szovjet vezetőség szintén likvidálta a gimnáziumi oktatást, a ruszin nyelvet jól beszélő ifjú tetszését nem nyerte meg az új tanítási rendszer, kapva az alkalom, hogy Ungváron megnyílt a zeneművészeti szakközépiskola, Emil egy életre eljegyezte magát a zenével, amihez amúgy is nagy kedve volt.

A tanulás a bentlakásos iskolában a háború utáni első években, a megélhetési nehézségek, az édesapa korai elvesztése miatt nem volt könnyű. A tanulás mellett dolgoznia is kellett. Estélyeken, esküvőkön játszott, gyermekek korrepetálásával foglalkozott. A főiskolai tanulmányait a Lembergi Liszenko - akkor még konzervatóriumnak nevezett - akadémián végezte, itt is önellátási problémákkal küzdve. Mint moziszongorista, majd operaházi segédkarmester tanult zongora és elméleti szakon, de fakultatív módon zeneszerzéssel is foglalkozott, és szívesen orgonált, sőt az orgonaépítés és javítás fortélyaival is megismerkedett, mivel ez is nagyon érdekelte. A konzervatórium diákszimfonikus zenekarában önszorgalomból üstdobosként vett részt a munkában. Szinte benne élt a zenében, minden oldaláról szerette volna kiismerni azt a csodálatos, sokszínű valamit, amit zenének nevezünk.

A főiskolai Diák Tudományos Társaság tagjaként tartott előadásokat, hangversenyeken vett részt ügyis, mint szólista, vagy mint kíséző, zenekari tag, kórusvezető, orgonista. A diáktársaság vezetősége, 1953-ban felkérte őt a Kárpátaljai Egyetemisták Lembergi Énekkarnak karmesteri tisztségére, amit ő örömmel elvállalt, és a következő év tavaszán, egy, a filharmónia nagytermében megtartott bemutató hangverseny sikere bizonyította tehetségét, rátermettségét, tudását. A volt Szovjetunió első ilyen jellegű egyetemek közti együttműködési megnyilvánulás eredményességéről úgy a helyi, mint a központi lapok is beszámoltak. (Sajnos ez az énekkar az ő tanulmányai befejeztével, mivel Ungvárra

Kobulej Emil

nevezték ki szakközépiskolai tanárnak, szintén megszűnt. Az első fellépése pont ötven évvel ezelőtt történt.)

Ilyen elfoglaltság mellett is kitűnő eredménnyel végezte el az akadémiai zongora és elméleti szakon.

A több mint tizenöt éves ungvári tartózkodása első éveiben sikerült megszerveznie és beindítani a szakközépiskolában a zeneelméleti tanszakot. A zeneelméletet, mint főtantárgyat tanítva, a zongora szakos növendékei a szaktantárgyon kívül széleskörű zeneesztétikai tanácsokat is kaptak tőle. Ez ugyan plusz munka volt, de ő is szívesen tette, és a növendékei is örültek, különösen azok, akik hivatásukká szerették volna választani a zongoraművészi, vagy tanítói pályát. Tanítványai közül megemlíthetnénk Bosicky Nellyt, aki most Kanadában kamatoztatja a tudását, vagy Tadler Józsefet, aki tanára nyomdokain haladva zongora és elméleti szakon szerzett főiskolai képesítést, és már több mint harminc éve Németországban, mint zongoraművész, pedagógus, zeneszerző, énekkarvezető öregbíti a kárpátaljai iskola és tanára jó hírnevét. Cirikusz Katalint, (ma elismert zenetudós), a lemergi Liszenko Zeneművészeti Egyetem tanárát, Kosztik Irént, Tomcsányi Gabriellát, Liner Katót, Iváncsó Máriát, Sztetik Okszanát és nem utolsó sorban egyik igen tehetséges növendékét, Brindzej Eliskát, a lemergi városi zeneiskola egyik vezető tanárát, Kobulej feleségét és két gyermekének anyját, aki nemcsak mint zenetanár, de mint szerető feleség és gondos anya is megállta a helyét. A lánya a lemergi Zeneművészeti Egyetemet végezte el elméleti szakon, ma az intézmény főkönyvtárosa. Fiából orvos lett.

Zeneszerzéssel Ungváron kezdett foglalkozni, de a maga elé minden téren magas mércét állító, filozófusi beállítottságú művészt saját műveinek színvonala nem elégitette ki, de a megírt művei, melyek ugyan nyomtatásban sohasem jelentek meg, napjainkban is közkezen forognak, mivel az előadó művészek, zenészek, diákok előszeretettel játszanak, énekkarok éneklik feldolgozásait, egész estét betöltő tánckompozícióját a nagybocksói Népi Ének és táncgyűttes, akik részére a mű készült, szívesen tűzik műsorukra. Sajnos azokban az időkben, amikor nem volt ildomos eltérni a szocrealista stílusirányzattól, a területi kulturális ügyek vezetői nem nézték jó szemmel a fiatal zeneszerző modern törekvéseit.

A háromtétéles hegedűre írt szvitje, melyet Petky Árpád, az Ungvári Zeneművészeti Szakközépiskola tanára a köztársasági előadóművészek Kijevben megtartott versenyén mutatott be, nagy érdeklődésre tett szert. Mondanivalójának frappáns felvezetésével, bátor funkcionális harmóniai logikájával tette egyénivé ezt a művét. A szólóhegedűre írt Dal, a szvit második tétele, a sok nehézséggel küzdő szerző egyik legőszintébb megnyilvánulása volt. A kilátástalan szürkeségből menekülő a lelki konfliktusoktól szabadulni vágyó ember vajúdasát öntötte bele ebbe a dalba. Tudnivaló, hogy aki karrierre vágyott, a pártvonalon érhetett el leggyorsabban látványos sikereket. Ez őt nem érdekelte. Nem volt szolgálalkú, meghunyászkodó. Saját tehetségének tudatos vállalása és a lelkiismerete nem engedték meg, hogy az önkényuralmi vezetőségnek fejét hajtszon. Hazudni nem tudott. Csak azt írta, amit a lelke sugallt. A mű harmadik tételében - a Táncban - a

ruszin u.n. "troisza muzika" stílusának parafrázisát teremtette meg. A maga nemében ez a tétel is unikális. Az ukrainai zeneszerzők lyvovi tagozatának plénumán elhangzott szvitről, Polinszkij Nyikolaj, moszkvai zeneesztéta a Lyvovszkaja pravda 1973, VI. 13. számában igen pozitívan nyilatkozott, kihangsúlyozva a mű filozófiai tartalmát, a formaválasztás merészségét és eredetiségét. (A későbbiekben művét átírta vonósnégyesre zongorakísérettel. A második változatot is szívesen játsszák. Nemrégiben a közönség Budapesten és Pécsen is hallgatta a darabot, melyet a Hodinka kvartett mutatott be, Sztrinszkij Jolán közreműködésével).

Mind dallamában, mind technikailag gazdag lehetőséget nyújt az előadónak a csellóra és zongorára írt Scherzo. A vidám hangulatú, harmóniailag leszűrt egyszerűséggel, merész hangnemi módosulásokkal tarkított mű, egy finoman cizellált ékszerre hasonlít.

A két hegedűre és csellóra írt trió tételének optimista lüktetése után az altatódal egy ruszin népdal motívumára épült. A harmadik, recitativ tétel, mint közjáték készíti elő az ügyesen szerkesztett, kolomijka stílusú finálét.

A vonósnégyesre komponált Chorál, egy bensőséges hangulatú eredeti témát feldolgozó, inkább pedagógiai repertoárba kívánczó mű.

A „Mi szülőföldünkről”, vagyis Kárpátaljáról szóló dala, melyet Jurij Csori versére írt, háromszólamú énekkar részére komponált dal lett, és habár a kottája az egyik újságban is megjelent, a vezető körök tetszését valami okból, talán egyéni, nem sematikus hangvétele miatt, nem nyerte meg.

Népdalfeldolgozásait modern elemekkel dúsitotta, amit az akkori kórusvezetők fenntartással fogadtak, a sok archaikus, sablonos dalokhoz szokva, nem voltak felkészülve az összetettebb problémák megoldására. A szerző formai szűkszavúságát, harmóniai nyelvezetének sokrétűségét, nehéz volt felfogni, megérteni, megformálni és megvalósítani. Mindehhez kellő kitartás, alaposabb szakmai felkészültség és türelmes munka lett volna szükséges.

Mint a „Kárpáti Igaz Szó” zenei napló című rovatának állományon kívüli tudósítója, értékes cikkek, hangverseny-beszámolók, ismeretterjesztő tanulmányok jelentek meg tollából. A Kodály Zoltán 90. születésnapja alkalmából írt méltató cikkében rámutatott a világhírű zeneszerző orosz zeneköltőkkel tartott kapcsolataira. Sosztakovics, Richter, vagy Rosztropovics véleményét a nagyra becsült magyar népdalkutatóról az akkori nyugati sajtó nemigen publikálta, ezért vált ez a cikk unikálissá. Az Ungváron hangversenyző világhíró művészek fellépéséről írt beszámolóival népszerűsítette Kárpátalján a klasszikus zenét.

A helyi sajtó később a lemergi is gyakran méltatták az ő munkásságának a jelentőségét. 1969-ben VII:17-én Dr. Árpa István számol be a fiatal zenepedagógus zeneszerzői és zeneirói, sikereiről, de felhívja az olvasó figyelmét a zenetanár karmesteri vonalon eléri eredményeire. Az Ungvári Zeneművészeti Szakközépiskola vezetősége rábízta a tanári kamarazenekar irányítását. Ezen a vonalon is kimagasló sikereket ért el rövid idő alatt, akárcsak a Nagybocksói Népi Ének és Táncegyüttes élén, ahova az együttes művészeti vezetője hívta meg. Később a Kárpátaljai Népi Énekkar segédkarmesteri posztján töltött el egy pár évet

mellékállásban. A sokoldalú művészt szívesen látták az együttesek élén, csak ő nem volt megelégedve saját magával és a hazafias műsorokkal, melyek nem voltak irányra. Gyakran szerepelt, mint zsűritag, vagy mint elnök különböző területi versenyen, vagy szemlén, de mivel nem mindég fogadták el a tanácsait, és ő nem volt hajlandó erélyesen kiállni az érvei mellett, ezek a feladatok fárasztóvá váltak számára, és így megváltásnak érezte Lyvovi Zeneművészeti Akadémia, (később egyetem) vezetőségével kapott megívást, melyben felkérték az elméleti tanszak vezetésére, amit örömmel elfogadott.

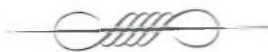
Alkotói tevékenységének újabb szakaszában a zongoratanítás mellett formatant, polifóniát és zeneszerzést oktatott. A docensi feladatkörben működő szaktanár rövid időn belül nagy tekintélyre tett szert. Előadásait a főiskola diákjai szívesen látogatták, de ott voltak azokon a metodikai konferenciákon is, melyeket az ő szaktársai, és Nyugatukrajna szakközépiskolai tanárai részére szervezett és vezetett. Előadásait rövid jegyzetei alapján tartotta meg, a hallgatóság annál bűgöbben jegyzetelt és használta fel a jegyzeteket későbbiek folyamán saját szakdolgozata, diplomamunkája, vagy disszertációja írásához.

Sztyepán Liszeckij professzor elmondta, hogy az elméleti kérdéseken kívül, Kobulejt érdekelték a modern zeneszerzés problémái, többek között Bartók Béla zeneszerzői műhelyének sok magyar zenetudós által is analizált-szisztémája, valamint a Bartók által gyűjtött különböző népek dalainak összehasonlító, tudományos kiértékelése. Ezzel kapcsolatban a Magyar Tudományos Akadémia néprajzi osztályának vezetőivel is összekötetésben állt, rengeteg anyagot gyűjtött, melyet ismertetett az ukrán tudósokkal. Őt tartották Ukrajna egyik leginfomáltabb bartológusának. Tudományos tevékenysége során több előadást tartott különböző zeneszerzők stílusáról, alkotói szisztémájáról, többek között Liszt Ferenc rapszódiainak zeneszerzői és alaktani variációs vezérelvéről, Sztanyiszláv Ljudkevics fugáinak jelenőségéről, Sosztakovics szimfóniáinak struktúrájáról, és sorolhatnánk tovább. Előadásai során a modern zeneszerzés különböző irányzatairól feladott kérdésekre is tudott olyan kimerítő magyarázattal szolgálni, amiről ukrán fordításban még nem jelent meg szakpublikáció. Az ebben a témában elhangzott improvizatív előadásait írásban nem rögzítette, de az egész dolgozószobáját betöltő többnyelvű szakkönyvtára arról tanúskodik, hogy nem volt hiábavaló a sok könyv összegyűjtése, és szorgalmas olvasása, mert ha nem is irt disszertációkat, szakkönyveket, de a zenetudományban való jártasságát, az aktuális tudnivalókat mindég szívesen osztotta meg szaktársaival, diákjaival.

Ötvenhárom éven keresztül volt aktív résztvevője minden zenei megmozdulásnak, élete végéig tanított, tanítványainak nagyobb hányada a zenei pályán kamatoztatja a tőle tanultakat.

75 éves korában 2004. november 21-én tért örök nyugalomra Kárpátalja egyik legszerényebb és legbecsületesebb zenetudósa - Kobulej Emil.

Bonislávszky Tibor

Атаназ Фединец (Фруці) „На гатарі”

*Атаназ Фединец (Фруці)
„Карнавал у Венеції”*

*Атаназ Фединец (Фруці)
„Містичний пейзаж”*

Іван Ілько „На газдувстві”

Олег Гарагонич „На Щербині”

Їчі Семан

Їчі Семан

Їчі Семан

Ернест Кондратович
„Водопад”

Ернест Кондратович „Свальбова процесія”

Иван Манайло „Гадалка”

Иван Манайло „Лісоруби” (по музиці Тадлера)

*Иван Манайло
„Дівки”*

Иван Манайло „Поле квітує”

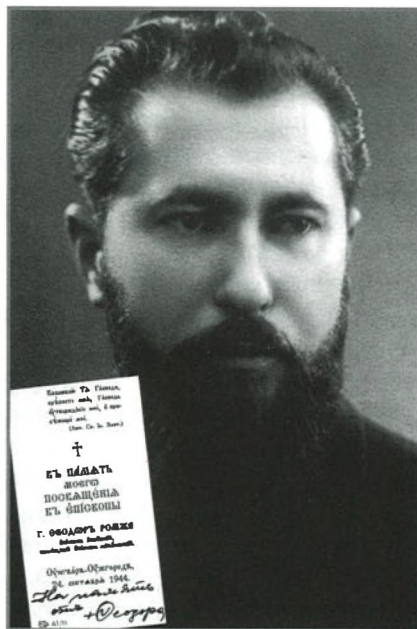
*Андрій Манайло
„Золота Прага”*

*Андрій Манайло
„Натюрморт”*

Ласло Пушкаш
фрагменти мозаіки
"Capella Communio
Sanctorum" у церкви
у Cracovia Jagiwniki

Священномученик Теодор Ромжа

Ласло Пушкаш

Жизнь епископа Мукачевской Греко-католической епархии мученика
Теодора Ромжи (1911-1947)

Перевод книги: Puskás László: Romzsa Tódor élete és halála
Don Bosco kiadó BT ISBN 963 8456 15 9

Перевод подпорувала Фондація Национальных и Етничных Меншин
Мадярщини.

Товмачив: Др Янош Сабо (приводиме четверту часть)

A fordítás Puskás László: Romzsa Tódor élete és halála
c. könyvből készült (Don Bosco kiadó BT, ISBN 963 8456 159)
a Magyarországi Nemzetiségi és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány támogatásával.
(4. részlet)

Fordította: Dr. Szabó János

Акт послідный - больница

Раненых одвезли у Мукачевську больницу на поштовуй грузовуй машині. Туй уже наконець они змогли дустати квалифіцiровану медицинську помощь. Час їх прибытия у Мукачево - полдень або скоро пополудни.

Завідующий хiрургичеським отдiленням, котрый и по днышний день рахуеся ліпшым хiрургом Пудкарпаття, др. Александер Фединец /1897-1987/ и його коллеги и як медики, и як люди зробили ушытко, што было в їх возможностях для скорішого выздоровления раненых. У первый день медицинська помощь и операції затыгнулися до пуздної ночі.

У епископа Теодора булше всього ран и повреждений было на голові. Перелом нижньої челюсти у двох містах, раны в ротовуй полости, цилыми обсталося лем 7 зубув, другі частично уломилися, частично выбиті. На голенях продольні раны, вшыткоє тіло покрыто подряпинами, кровоизлияниями, поверхностными ранами, у булшей мірі вслiдствии перенесеных побоюв. Найбулш тяжкими были раны отца Даниила Бачинського, у нього пудтвердили переломы черепа и перелом пяти ребер, закрыі переломы правого стегна и голени. На ногу нараз наклали гипс. Через три тыжні пуд гипсом розвився гнойник, от котрого состояние хворого стало натулько тяжким, што діла спасения жизни треба было инъекции пенициллина - у тоты часы ще доста рідкого лікарства, котрое доктору Фединцу удалося добыти из великими тяжкостями. Практически на протяжені первых трьох тыжнюв вун був майже постоянно без сознания, горячка достигала 39 градусов, лем даколи муг сказати дакулька слов.

Состояние возчика Николая Хомы виділося безнадежным из самого начала. Його лице было розбито до неузнаваемости, из открытой раны на голові сочилася мозгова жидкость. Непозиравучи на умение и старание д-ра Фединца, спасти його не удалося, хотя на конець первого тыжня був выведеный из коматозного состояния. Послі трьох тыжнюв лічення по просьбі близьких був выписаный дому, де пуся тяжкiгл мучения умер.

Наименше проблем далося у отца-секретаря Андрея Березная и семинаристув Бугира и Маслея - им прийшлося наложить лем дакулька швув на раны головы. Нуч пуся операций пройшла тихо и спокойно, состояние пострадавших стабилизировалося, змуг спочити и персонал.

Отчет Судоплатова

На основані описания генерала НКВД попробалуеме реконструировати деталі, котрі до сього часа лишилися у тіні, попробуеме установити найбулш вероятноу хронологию событий. Судоплатов пише: "Сталин согласился с предложением Хрущева, что настало время уничтожить „террористическое

гнездо” Ватикана в Ужгороді.

Однак, напад на Ромжу було підготовлено погано: в результаті автомобільної аварії, організованої Савченком і його людьми, Ромжа був тільки ранений і доставлений в одну з лікарень Ужгорода /sic!/. Хрущев запаникував і знову звернувся за допомогою до Сталіну. Він утверджував, що Ромжа готувався до зустрічі з високопоставленими зв'язними з Ватикана.

Я виїхав в Ужгород зі своєю групою, щоб виявити зв'язі і контакти Ромжи, тому що особисто знав все керівництво українських націоналістів з того часу, коли був введений в штаб-квартиру ОУН. В Ужгороді я провів майже дві тижні. В цей час мені зателефонував Абакумов і сказав, що через тижень в Ужгород приїдуть Савченко і Майрановський, начальник токсикологічної лабораторії, з наказом ліквідувати Ромжу.”

При аналізі наведеного фрагмента спогадів чітко виявляються особливості матеріалу Судоплатова, про які він пише у вступі до своїх мемуарів: "...мої спогади ні в якій мірі не претендують на роль науково-історичного повествовання. Це суб'єктивний погляд очевидця на те, як працювали механізми, приводивші в дію політичну машину СРСР...”

Але діла нас сього матеріал все-таки грає роль історичного джерела. Бо дозволяє жанром мемуарів даяка поверхню, що у багатьох випадках означає і неточність даних, які шляхом дедукції вадь у порівнянні з іншими джерелами, в відомій мірі вдається скоррективати. І взагалі - спогади Судоплатова діла нас - се визнання, котре має цінність безумовного доказування, і се стосується до одного з основних завдань цієї роботи: дати читателю як мож було достовірний матеріал до того, щоб він виробив власне судження про наступні події:

Чи настала смерть єпископа в результаті насильства?

За що, яким способом і конкретно хто убивав його?

Хто були соучасниками вбивства єпископа Мукачевської греко-католицької єпархії Теодора Ромжи?

Постійні дні

У своїх дуже безпосередніх і уєдно з тим драматических по тону спогадах, сестра Теофіла ЧСВВ (чина Святого Василя Великого) описує постійні дні єпископа Теодора з достовірністю очевидця і учасника подій. Вона пише:

„Перша нуч поранених у лікарні пройшла спокійно, але доктор Бергман, головний доктор лікарні, уже рано повідомив мені, як компетентний по штату - я була главною медсестрою хірургічного відділення і главною сестрою по адміністративним ділам лікарні - про те, що на той період, доки у нас

знаходиться на изліченні єпископ Ромжа и його сослуживці, вун прийняв на роботу, як подсобницю, молоду дівочку на должность санитарки. Звали єї Одарков (а може Одотъйов,уже чітко не помню). Бергман даже обяснив причину свого нежданного крока: слідує чекати прибытия офіціальних лиць из Києва, а може и из Москвы, важно, шtbody они ушытко найшли у найліпшому порядку у комнатах наших пацієнтув. Д-р Бергман рішительно розпорядився и про то, шtbody їду діла наших хворых приносила из кухні лично нова работниця.

Главный дохтор, хоть діла персонала больниці относилися до сферы моїх обязанностей, у сьому ділі дійствовав совсім непривычно, бо без мойого відома и консультації зо мнов, лично приняв на роботу обыкновенну санитарку. На хірургіи не было вакантної должности санитарки, завто дійствіє головного дохтора нараз повиділося мені подозрительным. Наші сомнения усугубилися щи булше, коли сьме учули слідуєче, звязанное из Одарков розпоряжение Бергмана, соотвітственно котрому ночлег діла нової работниці мы маєме обезпечити у аптеці хірургічеського отделения, доки та не найде собі квартиру. Мы пробовали выразити свое сомнение у необходимости приема на работу нової „санітарки”, но головный дохтор и не выслухав нашої аргументації. Таким образом протеже дохтора Бергмана попала у отділение именно таким способом.

Я и не знала, куди її определити. Попросила сестру по хозяйственным ділам, шtbody дала для неї необхідимі снаряжения, и поручила юй чистку окон коридора. По нуй было видно, шtbody сю роботу выполняє неохотно, утирала окна як бы под принуждением, при сьому цілий час обзиралася по отделению, якбы знакомилася из окружением. А головный дохтор розгнівався, бо нова санітарка дустала не тоті задания, котрі вун приказав юй дати, то-єсть она не мала работы у меншуй палаті, у котруй были розміщені Преосвященный єпископ и найбулш тяжко раненый отець Бачинский. Другі супутники єпископа лежали у булшуй палаті рядом.

Д-р Бергман заходив до наших хворых, не шкодувучи часу. Навичур, перед сном, забіг до єпископа може четвертый раз, обратився до нього: ”Друга нуч буде майспокуйна, ги перва”. Туй зазвучав красивый баритон отця Бачинского : ”Благослови, Владыко!”-се перші слова, котрі співає диакон на архиерейской литургії. Бергман невольно розсміявся, єпископ тоже улыбнувся и с трудностями прошептал: „Благословляю, Дониго!” - и благословив його. Позад сього головный дохтор обратився до жоны отця Бачинского, котра до того часа постоянно могла находитися коло своего мужа и коло єпископа. Вун шопотом попросив єи, обы пуся сього ночи не проводила коло супруга, бо ранені и без того находятися пуд индивидуальным присмотром. То єсть, повів юй, шtbody мужа посіщати она має право лем удень. Мария Бачинська гурко розплакалася - аж міні прийшлося єи успокойовати, шtbody не одойду от отця Бачинского, доки она рано не прийде.

Д-р Бергман вызвав мене в коридор и позвідав, што за нужда у тому, штобы я оставалася на нуч, бо кромі двох дежурных сестер и ночной санитарки у отділени є и нова дівчина, котру вун приняв діло обслугованя лем наших раненых. Я не найшла ліпшого аргумента и повіла, што отець Бачинский муй старший двоюродный брат, бо мы были на самому ділі у родственных связях.

Появление Одарки у Мукачевской больницы 28.октовбра, маючи у виду и безусловное исполнение требований НКВД головным дохтором Мукачевской больницы д-ром Бергманом, майже извязано из командировков в Ужгород Судоплатова и його группы 21-24 октовбра, а объяснение Бергмана насчет необходимости принять нову санитарку для наведеня порядка у связи из приїздом гостей из Киева и Москвы, нібы прямо указує на самого Савченко и Судоплатова.

Я вернулася у палату тяжкохворых. Його Преосвященство у безмолвному страданию без сна перебирал ружаниць, отець Даниил в забытии час од часа говорив слова Святої Літургії”.

Опасность все ближе

„Рано я дочекалася прихода жены отца Бачинского. Тихо розказала юй, яка у нас была нуч. Предупредила, што на протяжении дня не сміє принимати ни у чому ни од кого ниякої помощи. наших хворых мы маєме кормити лем тым, што мы самі приносиме. Даже розогрівание їды немож довіряти никому. Особенно остерігала од Одарки.

Пусля сього я зайшло у капицию на Літургію. По тому думала пуйти фриштоковати в отділ монастыря, коли в больницу прибыв отець-прелат Александр Хира, вун направился нараз до мене. Вун приїхав из Ужгорода, штобы провідати наших хворых, в больницу його проводив мукачевський парох отець Андрей Бицко.

Д-р Бергман нервозно прохажувався, каждую годину появлявся у хворых. Из-за Одарки страшно сердився на нас, сестер. Вечером вун предложив, штобы отца Бачинского перевели у палату до богословов, обеспечивши сим спокуй діла епископа. Но епископ Теодор рішительно возразив, попросив дохтора Бергмана, штобы тот не робив сього, бо для нього оставатися в больнице так приятніше.

Д-р Бергман нервозно отпраивился на ночный візит из своим замістителем, раньше такого у больнице не было. Была една по пувночи - практически уже наступив четвер - коли зайшли у нашу палату. Поверхностно побзeralи хворых, потому дохтор тихо, айбо безапелляционным тоном приказав мені, штобы я ишла на продолжение ночного обхода из ними, хотя їх и так сопровождали дві ночні дежурні сестры. Я рішительно отказалася, ссылавучися на то, што своим ночным спочинком я жертвую діла двоюродного

брата, котрый мечеся у горячці, из-за його ран каждое движение може таити смертєльну опасность для нього, кидь постоянно не приглядовати за ним. Я з ними не пушла. Признаки гніва д-ра Бергмана, котрый усе наростав, мож было почувствовати уже из самого розсвіта.

Уже у раних часах я передала наших хворых пуд защиту жоны о. Бачинского, а пак позад Службы Божуй зробила свуй обычный обход по отділенням. Похвалила Одарку за блестящу чистоту окон, обратила її внимание и на присмотр за рослинами у коридорі.”

Чувство опасности не миновало, бо жертвы недовершенного покушения были на місті. Може и діла того, штобы уменьшить напряжение, д-р Фединец щи до обіда выписав молодших супутников епископа, котрі практически уже выздоровіли, они пострадали меньше - отца Березная и семинаристов Бугира и Маслея. Уже днями раньше они выходили из палаты, сестры им розрішали провідати епископа. Вун принимав их из улыбок : ”Ну мої молоді мученики, я же говорив вам, што подумайте, чи пуйдете изо мнов”. Перед тым, як попрощатися, епископ дав їм архипастырское благословение.”

Пополудни епископа посітив отець Петро Васко из с. Лохово. Вун став смутным, коли увидів епископа Теодора, у роті котрого блистіли металеві крючки, што фіксировали його зламану челюсть. Его Преосвященство успокоєвав отца, старшого его на 10 літ, як дїтвака, впавшего в отчаяние: ”Не плач, Петре. Терпіти и пролити кров за Господа, за віру, за святу Католическу Церков - се велика милость, велика честь”. Отець Петро розказав, што його булше раз допрашували люди міліції и органов внутренних діл. В основном звідали, ож чому вун сам не провів своїх гостей, кто были, по його мнению, совершивші покушение на епископа, яке настроение у селі, што говорят люди. Його постоянно нервозили од момента покушения, вун чувствовал опасность діла собственной жизни - казалось, што властям прийшло бы на руки, кидь бы парох исчез, бо се бы значило, што їм скоро удалося бы замести сліды, указывающі на организаторов покушения, именно на самі органы.

Отець Васко уже готовився уходити, коли епископ обратився до нього из просьбов: ”Петрик, будь добрый, попроси от моего имени твоего тестя, отца Даниила Бачинского старшего, штобы провідав мене из Найсвятішов Євхаристийов. Я був бы дуже признательный за се.” Отець Петро пообіцяв, што передасть просьбу, попрощався и уедно из свойов сестров, жонов о.Бачинского, пушов.

Мусай покоритися

„Отець Даниил Бачинский старший из Святюв Євхаристийов прибыв уже рано. У палаті праздник - епископ исповідався и причастився, отець Даниил Бачинский младший був щи у такому тяжкому состоянии, што его няньо мут

лем благословити, принимаючи у страданиях сына волю Господа". Позад шин, што фіксували двойний перелом челюсти, єпископ муг принимати лем рідку їду, завто и причаститися йому было тяжко.

У обід прибули двоє сестер єпископа из Бычкова. Теодор утішав їх: "Уже чуюся е намного ліпше". Через скляну цівку выпив домашнього какао, интересовався про родителюв, членув сімі. Пообіцяв, што кидь стане на ноги, кидь и Господь захоче, посітить родных у Бычкові, штобы мало спочити. Попрощався из сестрами и позад їх ухода заснув - сон його був глубокий и спокойный.

Я тоже перейшла у монастирські поміщення, штобы мало спочити. Коли вернулася, найшла у палаті єпископа офіційного посітителя, котрый представився юристом. Вун звідав у єпископа, што тот памнятат у связи из наїздом на дорогі. Отвіт єпископа Теодора: "Нич!" Сів у кочию - се помнит, а слідуючий момент - се уже то, што проснувся на больничной койці. Посітитель розказав про ход слідствія, про розпростряяему полуофіційну версію покушения - нібы покушение совершили українські націоналісты - бендеровці, діла сього выкрали из советської военной части грузову машину, но органы уже выйшли на їх слід, скоро слідує їх арест, єпископ може быти спокойный, они будуть покарані по всій строгости закона. Єпископ Теодор на се незамітно махнув руков: "Ким бы то они не были, я на них зла не держу, да проститъ їм Господь за то, што зробили".

Сись фрагмент воспоминаний сестры Теофилы видиться дуже важным - у перву очередь завто, што из нього ясно, што єпископ Теодор и в сюй критичеськуй ситуації, на краю жизни и смерти проявляє себе як истинный наслідник Христа, котрый не осуждає своїх преслідователей, причинивших ему туюлько страданій, попыталися отняти от нього жизнь, у ньому ниє и сліда гніва, котрый чисто по-человічеськи и не був бы неестественным.

Ищи одно замічание относительно фрагментув воспоминаний сестры Теофилы ЧССВ - содержание розговора „юриста" из єпископом читателю невольню напоминає стиль Судоплатова из його надумаными объяснениями містної ситуації, у обязательному навязыванию уже упоминавшоися лінії українського націоналізма.

Кромі того, не мож исключити, што сим посітителем-„юристом" був сам Судоплатов, бо, як пише у своїх мемуарах, находився у Закарпаттю у связи из поисками інформації по ділу єпископа Ромжи, то єсть по ділу його ліквідації. Може быти, як професіональный убивця, вун захотів и лично попозерати місто запланірованного уничтожения єпископа, дати послідні інструкції своїм агентам д-ру Бергману и Одарці. Може быти московський профессор-токсиколог Майрановский именно тогда и передавал їм средство убийства - отраву, объяснив їи примінение. Наша догадка, як нам видиться, не без логіки, у послідуючому окажеться, што отравление было зроблено результативно, то єсть, исполнитель преступления дуств достаточню професіональную інструкцію. А

як вспоминає сестра Теофила, у сі дні Одарка не виходила из Мукачевської больниці. Там, по крайній мірі, інструктор, т.е. Майрановский, мав из ньов стрітитися по сьому ділу.

„Позад того, як „юрист” пушов гет, я мокрым ручником освіжила вспотівшое тіло єпископа и помогла йому повечеряти. У сись час отця Даниїла привела у порядок його жена, як и каждый раз у предыдущі дні. Пак она попрощалася, отправилася на ночлег до своїх знакомых. Я лишилася сама из нашими хворыми.

Поковтали. Приїхала мати - настоятельница нашего чина Игнатия Геревич из Ужгорода, штобы провідати нашого хворого. Я зачудовалася, чому так пузно прийшла и повіла юй про се. Мати Игнатия попривітствовала єпископа и нараз скромно попросила извинити, она прибыла раньше, айбо на дворі больниці її задержав головный др. Бергман. ”Што вун хотів?” - зазвідалася я. ”Повів, што вун дуже сочувствує нашим хворым, хотів бы помочи, айбо сестра Теофила не принимає його совітов. Дуже жаловався, што она отказалася выполняти його розпоряжения. Попросив мене, штобы хоть на одну нуч замінила Вас другими сестрами, котрі тоже из радостьов дежурили бы коло постілі єпископа и отця Даниїла. Сестра Теофила має спочити, штобы могла добре выполняти свої обязанности днем.”

- „И што на се отвітили, дорога Мати?”

- „Я пообіщала, што выполню його просьбу” - повіла мати Игнатия.

- „Матушка, дуже прошу, не робіть се! Прошу повіровати, што наші терпеливі хворі нікус мене не утомляють!” Я была увірена, што мати Игнатия не має представления про грозящу опасность, котра діла мене ставала все булш ошутимов.

Мати Игнатия обратилася до єпископа :”Што же міні робити? Кого послухати, Преосвященный єпископе?”

- „Слово матери-настоятельниці діла нас приказ. Правда, сестричко?”

Мене нібы парализовало, не могла повісти ані слова. Порозуміла, што типирь не час токмитися. Склонила голову, штобы спрятати слезы. Наш добрый, привязанный до порядка и строгий Отець-єпископ продовжив: „Правда, сестричко - ідіть и отдохніть. А мы попробалуєме мало подрімати. Да благословить вас Господь за жертвеный уход, за внимание, котрое уділили нам.” Вун благословив - а я от растроганности упала на коліна и поцілювала його благословляющую праву руку, обмотанну четками. Встала и прошептала слова прощания: ”Слава Иисусу Христу!” Попрощалася и мати-настоятельница, єпископ благословив и еи. Мы вийшли у коридор. Нас уже чекали дві сестры-василіанки, котрі прийшли мене пудмінити. На жаль, было дуже мало часу, штобы поговорити из ними. Перед тым, як они зайшли у палату єпископа, я тихо попросила їх: ”Будьте внимательні, не позволяйте повліяти на себе. Остерегайтесь хитростей головного дохтора, ни на минуту не лишайте хворых самих.” Сестры пузніше розказали, што у палаті їх стрітила тишина,

хворі беззвучно дрімали. Вони сіли и тихо молилися. Из матушков Игнатийов и мы пушли молитися у каплицю. Пузніше двері каплиці закрыли, и мы перейшли у клаузуру.

У темноті палаты, у одиночестві больничної постели епископ Теодор лишився на самоті. Коло нього у горячці, израненый священник без сознания, и двоє сестер - у німуй молитві, измучені дневнов работов - но Теодор гурко одинок. Вун лишився сам, бо коли уходит чоловік як мыслящее существо, то все одинокий, сись момент ни с ким не мож розділити.

Чи роздуме обреченый на убивство про смерть? Чи боиться еи - дійствительно при смерти лишаємеся на самоті? Айбо може лем при еи чеканню приходить мысль: Боже мой, Боже мой, чом ись еси лишив ня? Елои, Елои, лама савахтани?

Вопрос старої вечерньої молитвы діла Теодора начинає становитися свершением - Владыко чоловіколюбче, неужели мні одр сей гроб будет?

Чи промелькнув у представлении Теодора у сисі минуты його жизненный путь, айбо перед послідним його успііем у сьому світі мав час и силу лем на суть: Отче, у твої руки отдаю духа моего.

А може послідньов його мысляю были слова Симеона, тиха молитва священника, котров вун прощаєся из олтарем у церкви позад завершающего благословения Святої Литургії? Нынї отпушаєши раба твоего, Владыко, по глаголу твоему со миром. Яко видиста очі мои спасение твое, еже еси уготовил пред лицом всіх людей. Світ бо откровение языков и славу людей твоих, Израиля.

Павел Цібере

90 рокув из дня рождєнія юриста,

**подкарпатського політичєського и культурного діятеля.
(1910-1979)**

Павла Цібере называвуть „подкарпатським Валленбергом”. Наш земляк добывався освобожде-нія пудкарпатських русинув, тых, котрі нелегально перейшли гатары у бывший СССР, из совіцьких лагерув у 30-х роках и у началі 40-х рокув ХХ ст. Його фамилия фігуровала уєдно из высокими руководителями, дипломатами, політиками и учеными Европы.

Родився Павел Цібере у селі Залуж Мукачевського району 5 мая 1910 рока. Сімя была многодітна, вун був шестим дітваком. Айбо казали, што родився пуд щасливов звїздов, и испершу його жизненный путь зачався добре. Хоть сімя не мала великі достатки, айбо двоє хлопцув, Федор и Павел, были от природы дуже розумными. Їм удалося закончити сільську школу и Мукачевську гимназію. Федор став греко-католичєським священником, а Павел пусяля

Павел Цібере

успішного закінчення гімназії поступив у Празький Карлов університет на юридичський факультет, котрий успішно закончив із підпороб брата. У студентські роки вун стає членом Общества юристів (членом його був и тогдашній президент Томаш Масарик), Общества карпато-руських студентів „Возрожденіє”, стає главою греко-католицького общества.

По закінчанню університета робить у Пудкарпатському земському уряді, організовує общество „Подкарпатських юристів”.

Восени 1937 рока їде на операцію до Праги (вун мав от народження фізичський недостаток - коротшу ногу). Заки чекав на операцію, робив у торговому відділі, затым у відділі релігійных культів Міністерства Внутренних Діл Чехословакі. Пусля операції живе у с. Лалово у свого брата Федора, лічить його извістний хірург А. Фединец.

У 1938 р. П. Цібере избирають секретарём Хустської Центральної Руської Рады. У 1939 році вун утікає од установившегося мадярського режиму у Прагу. Стає секретарём у уряді Прхала. По приглашенію Чехословацької Народної Рады їде у Францію. Путь у Францію проходить через Югославію, и Цібере із фіктивними документами прибуває у Париж. Там його оформляють спеціальним пресс-атташе при Чехословацькому посольстві у Франції и дають розрiшення выступати у пресі. Цібере налажує звязі із колонійов компактного проживанія подкарпатських русинув (войаками чеського гарнізона, робочими шахт), и также із русинськов діаспоров у Америці. Из приближеніем німецької окупації Франції, Цібере у составі Движенія Спротивленія, котроє возглавляв де Голль, отплыває у Лондон. У Лондоні його назначають членом новообразованой Чехословацької Державної Рады, представителём Подкарпатської Русі при ній. Переживавучи за судьбу родного края, Цібере предлагає главі Чеського Правительства у еміграції Бенешу образовати при правительстві Канцелярію по ділам Подкарпатської Русі. Міністер Иностранних Діл Англії Іден розрiшає П. Цібере выступати по радио Бі-Бі-Сі.

Темов його выступлений и публікацій стає история Подкарпатської Русі, її право на самостоятельность, то есть автономію.

Павел Цібере через поета Патруся - Карпатського, котрий був секретарём образованой у 1942 р. чеської военной місії у Куйбишеві, був добре ознакомлений із судьбов подкарпатських русинув, котрі масово утікали у СССР, там были арестовані и попали у лагері Заполярья, Нової Землі, умирали от холода, голода, непосильной работы, хворот. Знавучи про нещасну судьбу

своих землякув, Цібере обратився за помощью до Бенеша. Айбо Бенеш нич не предпринимав.

Тогда сам Цібере без ниякого посредничества обращается до посольства СССР у Англии из таким письмом: „Я прошу Советское Правительство освободить из военных лагерей всех благонадёжных подкарпатцев и дать им возможность вступать в ряды своих военных частей” (18.09.1942 р). Таких людей было коло 5-6 тысяч. Совіцькоє руководство не отвітило на письмо Цібере, бо твердило, што нияких подкарпатських русинув не судили и не загяняли у лагері. Айбо розголос пушов, и великов міров, дякувучи П. Цібере, правда про подкарпатських русинув стала очевиднов, про неї заговорила межинародна общественность. У новембрі 1942 р. Президіум Верховного Совіта СССР уголосив амністію и засуженых подкарпатцюв стали освобождати из лагерув, направляти у Бузулук, де формировалася Чехословацька Лигія под руководством Людвиг Свободы. Правда, освобождати не дуже спішили, завто Цібере писав письма, обращенія, просив помощи.

Вун пише меморандум на имня замістителя міністра Иностранних Діл СССР Майського (14.09.1943 р.). Накониць мусив передати телеграму на имня И. Сталина (апріль 1944 р.). Затим послідовала „Краткая записка о Карпатской Руси и карпаторусском освободительном движении” на имня Міністра Иностранних Діл Молотова.

Одновременно Цібере організує при канцелярії „Общество приятелюв Подкарпатської Руси”, привлекає до нього изістных дипломатув, журналістув, ученых. Має личні отношенія из Черчилём.

У октовбрі 1944 р. П. Цібере уєдно из чехословацьков делегаційов прибыв до Москвы из тым, обы стрітитися из Майським и до конца обсудити освобожденіє карпаторосов из тюрем.

Из Москвы П. Цібере вернувся на Подкарпаття до брата-священника у Лалово. Затим начав глядати роботу. У тот час організовався Ужгородський Університет, и П. Цібере, котрый був юристом и владів 10-ма языками, надіявся там преподавати. Айбо на роботу його туда не взяли. Не достав вун даже місто діловода у Мукачевській організації охотникув. Цібере був вынуждений жити у брата и помагати йому у газдовані. У септембрі 1947 р. П. Цібере арестовали за „шпіонську діяльність, антисовецьку агітацію и участіє у реакціонних організаціях”. Приговор: 25 рокув тюремно-лагерного режима.

Павел Цібере из командирами чехословацького корпусу у Франції

Павел Цібере із Подкарпатцями чехословацького корпусу у Лондоні 1942 р.

із універсальними знаннями, котрий рішав судьбу многих тисяч землякув, спасший їх от смерти у лагерьях ГУЛАГа, виявився нікому нетрібным.

П. Цібере умер 22 юнія 1979 р. у родному селі Залуж, де и похоронений. До слова, шведа Валенберга, котрий исчез у сталинських тюрмах, його держава глядять и доньні. А многі русины, котрі освободилсЯ из лагерюв про свого освободителя майже нич не знали.

Племянник Павла Цібере, сын брата Федора, Микола, изобраз документи, фотографії, личні вещи П. Цібере, сим честувучи памнять про нашого земляка, котрого мож сміло назвати „Чоловіком из великої буквы”.

Др. Антоній Лявинец

(Основні моменти више-описаных событій Павел Цібере подрбно розказав автору у Мукачеві у 1972 р.)

Література:

„Старий Замок” 2001 р.
Л. Подоляк „Закарпатський Валенберг”

Павел Цібере нацивляс Подкарпатцюв чехословацького корпусу у Монпельє (Франція) 1941 р.

Проза

Муза

Ранньої весни 1999 года я здав свою квартиру на ремонт. На сись час прийшлося арендовати другу. Квартира тога была у файному старинному „аристократичному” будинку, на тихуй, зеленой улици Буды. Окна її выходили на двур из читавыми старыми платанами и ялицями и екзотичными корчами довоккола невеликих полянок. Задачу садовника сього великого и файного двора-парка выповняв Піштобачі - літньый чулувік, якый жив у сьому будинку. Мы ся кланяли, айбо розговоритися из ним ищи не уходило.

Проза

Колисьме ся раз стрітили у двурі, я попросив уд нього порады удносно озелененя двора мойої дачі. Мы ся розговорили. Вўн прекрасно ся рўзумів у ботаниці, розсуждав про екологічну сувмістнусть ростин, сыпав при сьому назвами ріткўсных дерев, корчўв, косиць.

- О, я вижу вы ботаник, садовод-професіонал - замітив я.

- Ніт, я просто любитель. По професії я філолог.

И вўн почав приказовати як ся захопив садоводством. Се ми ся інтересным показало и я му предложив прдўвжити нашу бисіду за погарчиком вина.

Мы зайшли до мене и проговорили остаток вечера за склянкўв Мерлота. И вўн ся указав великим ерудітом, пенсіонером - бывшим учителєм словесности. Интересно приказовав про малярську літературу, історію Мадярщины и про свое житя. Мягкий, рўзумный інтелігентный чулувік. Приказуючи про свдою родину, увўн усе з великов теплїтїв удкликався про свою жїну. Його очи наповнялися слезами благоговенія, коли заходилося про їх удносины.

- Маю право раховатися щасливым чулувіком. Усьо свое житя занимаюся любимым ділом, маю добрых дітий, и уже понад пятьдесят рокўв жию из незвычайнов жонов - казав вун мрїно.

- И ваша жона педагог, ги ви?

- Ніт. Коли сьмесья пўбрали, юй было лиш вусімнадцять. Появилися діти и она не могла ся учити дале. Айбо завто она прекрасна мати и газдыня. Содержит хыжу в ідеальному порядку, прекрасно варить и пече.

Увўн удхлыбнув из погара, усміхнувся и продовжав:

- Про її любов до чистоти и порядку ходять легенды. Аж хліб из маслом у нас упаде на падемент - мож го супукуймо изісти - фігльовали знакѳмі. Так, моя Ержіка просто золото.

Поговоривши мало про текучу політику, мы переверлисьмея на літературу. Увўн знав напамять покай стихўв. Продекламовав ми еден. Артистично, вдохновенно. Я го похвалив. Увўн став декламовати ище и ище. Вино было пахливе и смачне, давалося пити...

Пригубивши, Пішто-бачі мало ся задумав, пѳтому мрійно ся усміхнув и каже:

- Я и сам пишу стихи...

- Поправді? Може прочитаєте щѳсь?

- Добре, айбо есе буде дуже личное...

Пѳрѳзуміти есе так ги треба, не зможе чужый, бо туй суть нюансы удносин автора и адресата, значимуть яких мож осознати лиш знаючи їх характер и обставины...

Мене заінтриговало есе вступленіе. Бізўвно за сим пўйде тонка лірика насычена драматизмом и парадоксами удносин.

- Я присятив сисі стихи, мож казати, поему, моюй жѳні до пѳтдесятуй рѳчниці нашої свальбы... Колим їх прочитав юй, она, сильна жѳна, навіть пустила слызу...

- Навіть слызу! - подумав я и наладився слухати. Увўн удхлыбнув из погара май читаво, ги перше, изхылився до ня, никаючи ми у очи, ги би я то „она” и почав торжественно декламовати. Напочатку помалы, тихо, майже шепчачи. Дале поступово посилюючи голос и ускорюючи темп, включаючи жест и міміку. Декламомавав одухотворенно. У його очах - легінський блиск, зморшкы на лицѳови тай на чфлі розрунялися, голос, набиравучи силу, звинів и досягнувши угрожающей высоты и голосности у кульмінаційной точці наглеся убырвав.

Ефект бѳв уражающий! Мені ся передало його збуженя и я невольнѳ сопереживав. По фѳрмі укладеня, ритмиці и звучанію його исповненя было пудўбне на знамените болеро Равеля.

Айбо тяжко передати содержание поемы. Есе и історія сумісного житя из інтимностями, и планы на будучность и благодареніе Всевышньѳму за великое щастя, што дала она хотячи и нехотя.

Її образ бѳв розкрытый до маймалых подрўбностей из великим майстерством каскадами самых тонких порунань, Ніагарським водопадом епітетўв и метафор, Гімалайськыми горами достоинств была наділена еї личнўсть. Она была прекрасна ги ружа, ласкава ги любляча мати, ніжна ги дыханя дітинкы. Она была його ангелом-хранительѳм, ѳпѳрѳв и берегиньѳв, жерелом безконечнуй доброты и терпіня, музѳв - вдохновительницьѳв його творчости. Курто: она - начало и кониць, альфа и омега його бытя, рай, у котрому увўн, удячный поет перебуывав, туй уже пѳтдесят рокўв у абсолютному щастю...

Я бѳв потрясеный. Мимоволі уявивем собі, хѳть уже и не молодѳ, айбо

иши дуже чалўвну жону из слідамі колишньюї красы на лицьови, из прекрасными очима, што ся світять рбзумом и дббрѳтѳв, из голосом - тихым и ласкавым ги звуки арфы...

Айно, щастить декому... Такое благоговеніе ид жѳни из кѳтрѳв прожито пўвстоліття може внушити не хоть яка, а лиш май, май...

Пішто-бачі быв допўвна задоволеный справленим на мене ефектом. Увўн ся удвер на фотелі, дѳвольний.

- Так... вам мож лиш позаздрити уповів я широсердечно.

Недавном ся розийшѳв из свѳйѳв милѳв. Наша любов пруйшла за пару рокуў, розтопилася ги сніг на весні. И я просто не годен быв уявити сѳбі пару, котра удержала цілих пятдесят рокув сумісного житя. И судячи по поемі прожитого у щастю і любви!

- Айно, щастить людям! Невольно воскликнув я.

- Мені мнѳгі заздрыть. Особенно розведені колегы. Бывало, по рѳбѳті они - у кафе, а я - думў, до неї, до моюї музы...

Увўн замѳвк из блаженнўв мрїйностьѳв на лиці. Потѳму нагле встрепенувся - боржі глипнув на годинку и из ужасом на лиці вскрикнув:

- О, Боже, уже дивять! Я ся запоздив на вичирю!

- Та де! Упийме щи по- погарчику. Пак вам лиш на третьюї поверх! - замітив я оптимистично. Айбо вўн пудскочив ги попареный и вер сѳбѳв ид диврьом, удкланюючися находу и бормочачи перебачиня.

По сѳому, коли сьме ся стрічали на двѳрі, будинку, я из повагѳв кланяем ся му и звідаючи як ся має, непримінно звідаем и як ся має його дорога сужена. Дивна жона, яка змогла внушити сѳому, далеко не простому чулувікови таку любов и повагу до себе!

У кўнци тыжня выдався теплый сонячный динь. Рано, колим удопер вызўр обы прѳвїтрити комнату и запустити сонце, удчувем свіжусть и запах весны. На двѳрі, на садовуй полянці увидівем Пішто-бачія у робўтному платю, што ньўс на вилах садове смітя ид смітникови. Видко, схосновався дббрѳв пѳгѳдѳв, и тым, што сніг уже зыйшѳв и земля пудсохла, увўн затіяв звичне весняне харіня сада.

Пішто-бачі ся перебѳвѳрював из кимись.

- Може зкўнчиме ид обїдови, дорога имивем обрывок фразы. Я здрогнувся. Поникавем у тот бўк, куды ся обращав Пішто-бачі и увидівем межи корчмаи смоковиці жўнську фігуру, плечима до мене, у спортивному платю невизначнўї барвы и рыжуй плетенуй шапочці из пуд кѳтрої стирчали сїді патлы.

Жона орудовала граблями.

- Есе она!

Мене нагле охватило переживаня.

- Яка она?

Жона згрїбала листя и стѳвпля у ракашчики, а Пішто-бачі вилами изнѳшовав іх ид смітникови. Коли, на кониць, она ся убернула до ня лицьом, я ся здрыгнув -

із'овсім не таков я собі її уявляв!

Се была розплившаюся стара жона из одутловатым нефайным лиц'ом, тонкими, злыми губами, гачковатым довгым носом и величезными околярами - чиста сова!

Они перемітовалися словами. Коли она удыйшла май дале, Пішто-бачі повысив голос, и мож было чути што г'оворять:

- Там коло ялинки ищи ся не грабкало... , ану не пропусти, дорогенька.

- Ты ня просто поражаєш, Пішто! - уповіла она нервозно, мерзким скрипучым голосом. Верла граблі и уперла руки у боки.

- Так ты лиш перше пунюсись удсі навилоч, забывись?

- Айно, дорога, дійсно... Я просто забыв - пробормотав ув'ун.

- Вічно у тя голова не на місті! - сердито прокричала она, а пак пудняла граблі и ожесточено стала грабкати, продовжуючи свої сентенції.

- А торбонцу понести у ремонт ись забыв, ци так? Як бы був у хыжи чулувік, мені не треба было бы ищи и про сесе думати... Та типирь носи смітя вилами по жминьці... В'онь мерзко никати!

Она грабкала та бурчала. А Пішто-бачі виновато мовчав.

- Кульком ты раз просила прийняти курс лікованя! Тадь ты ми житя губиш свойым склерозом! А запустити - пак ти нич не поможе... И буду я ся з тобов мати! Хыба щі мало ми суеты з тоб'ов?! - скрипіла она, розпалюючися.

Пішто-бачі не удповідав. М'овчки, из виноватым видом робив свою р'об'оту.

- Айно, - догадалася она. Ци позвонивись Йозефу про суботню поїздку? Пішто-бачі промамляв щось.

- Зналам! - зло блиснула на нього околярами. Тобов од нигда- не -мож- послужити! - прокричала она розтягуючи слова.

- Нич страшного, ищи позвонеме, е час до суботы - несміло удп'овів Пішто-бачі.

- „Позвонеме?!“ На наш'ому языкови се значить ож п'озв'оню я! О, Боже! Она ищи щось бурчала скрипучым голосом безперервно, довго.

Я стояв, ги громом поражений. Но, есе Муза! И сяке чудовище може вдохновити когось на писаня стихув?! Та щі любовных?!!

Та ци сяку тернину, што застрягла у боці на многі роки мож терпіти? Та щі и любити?!!

Айно, любов зла. Мені стало просто обідно за с'ього благого, інтелігентного чулувіка... Из тяжким сердцем я запер выз'ур.

Нагле ми прийшла у г'ол'ову думка: пак и я м'уг быти у сякому через пару рокув, аж би ня не лишила моя Муза!

И стало ми весело.

Александр Хуст

Будапешт, 2002

(Графіка: Адрианна Мальчицька)

Вертуля

(казка для маленьких тай великих)

Жила-была Вертуля - барвиста трикрыла. Она жила на балконі, де часто гуляв Вітрик. Вертуля ся убертала ид ньому и весело ся вертіла. Косиці у горшочках любовалися нив, бо и її раховали косичков - вертлявбв, шелестящбв. Она дійсно узирала косичкбв, коли ся скоро кружила.

Вертуля была щаслива, знаючи, што нив ся любують и шелестіла свою любиму співаночку про знаний Вітровый млин, якого раховала своїм родакон.

Еден лиш бітанга - Воробиць омрачав йуй житя. Прилітав без запрошиня, сідав на поручні балкона и нагло цвірінькав: - „чванлива брехачка!” и зовсім ты не родачка Вітряному Млинови! Тай нич ни пудубна на косицю, особливо у безвітря!”

Нацьвирінькавши усякого паскудства, Воробиць удлітав. Колись, у малости увун ся напудив Вертулі и з того часу ї не любит. Косиці ся збурьовали уд наглости Воробця, айбо, помірковавши, почали ся тихо перемітовати:

- „А може она и напавду не нашого рода? Бо претверді у ній листочки”... И Вітрик ся засумнівав: „Хыба мож поруняти малу Вертулю из великым Вітряным Млином?! котрого убертать Вітер, муй няньо? Тот серіозный, занятый хоснунным ділом, а сися лиш ся пусто вертить... У Вітряного Млина величезні чотыри крыла-вітолы, а у сій лиш три смішно розмальовані паличкы...”

Вертуля крайон уха чула, про што ся шепчуть косиці, замітила ож и Вітрик уже не так охотно дуде и зажурилася.

- „Што я без Вітрика? - сумно думала она - безхосенні три паличкы... и навій из Вітриком верчудя пусто... Не так ги Вітряный Млин - тот зерно меле, хосен приносить... И, поправді, не рудня я йому!”

Уд сих думок Вертуля притихла и зовсім стала.

Скучно стало на балконі. Ние вказубной Вертулі, котра весело брыніла, радовала прохожых. На балкон поналітали мухы и комары, учинився порох, и косицям стало погано. Пошкодовали они, што недобре думали про Вертулю.

Йсі перемены замітила Ластубочка, што мала гніздо над балконом пуд дахом. Чула раз, як ся хвалив цімборам Воробиць, ош розкрыв Вертулю. Ластубочка дузналася уд косиць подрубности и пояла помочи ділови. Политіла ид Вітряному Млинови, сіла му на крыло и усьо му поприказовала. И про ото, як ся гордила Вертуля своїм подубством до Вітряного Млина, як было файно на балконі перед сим, и як типирь ся усьо змінило.

Мудрый Вітровый Млин подумав: „Есе ни бай, што Вертуля не меле зерно. Айбо она робить посильное для неї доброе діло. Треба йуй помочи”. И увун шепнув штось Вітрови на ухо.

И в один файный динь прилетів Вітрик на балкон и процвирінькав на усьый двур:

- „Привіт тубі уд Млина, мила Вертулько!” - и весело подув на неї.

И назад завертілася, зашелестіла Вертуля, порозганяла мухи и комары, пороздувала порохи. Свіжым воздухом задыхали косиці. Изнову стало файно на балконі. И типирь усі увіровали тому, што говорила Вертуля, и щі ї май полюбили.

*Александр Хуст
(2004 Буданешт)*

Пряхи у вуйни Полані

Забавы - природна потребность чоловіка. А майбўлше для молодежи. У наш модерный час навіть сільська молодіж черпае через засобы масової інформації из тої загальнолюдської кирниці розваг, даколи пак уже губительных и недостойных порядочного челядника. А як веселилися наші далекі молоді предки на селі? Днишки мы лем на сцені в театралному дійстві видиме дашто з того, што было змістом їх житя. И што интересно одмітити: дуже часто то была не просто трата часу для забавы, а якийсь синтез хосенного з приятным. В розвагах луцили кендерицю, в розвагах пороли піря, и хоть яка групова работа супроводилася співанками, фіглями, приповідками. Такими были й пряхи.

Наставали довгі зимові вечеры. Одгрюкали терлиці, замовкли чмохалки. Довгое конопляное волокно до шовкового блиска вычесали на щіті. Ніжное прядиво пўде на ручкини, плахты, скатерти, сорочки... Грубое клоча - на мішки, тайстры... И слідуючим етапом на пути до полотна было - напрямти, накрутити з того прядива ниток. Сесе была работа дівок-одднаниць и жўнчовок. Айбо скучно їм было водиночку тягнути безконечну канітель. Така работа ліпше спориться в ровті. Коли вечером впораилися з маржинов, повечиряли, брали в руки кудилю и веретено и выходили на пряхи. И всі пішачки тых пряділь вели до хаты вуйны Полані.

Чудесну притягательну силу мала сися жўнка у сирцю и на твари. Свойов ласков и добротов заслужила собі почесный титул „вуйны” на вшиток Вышній Кониць. Выділялася она из по-межи других жўнок и свойов порядностей и чистотностей. На нуй усе была чиста домоткана сорочка, вышита на грудях и зарукавниках, синя сукня з білими цяточками и непременно катран. На голові чорний кестемен, повязаный под подбородком...

Посходилися пряхи. Розсілися на свої міста на лавичках з проверченными дірками, куда втыкали кудилі. Господыня подкручовала гнот на лампі, клала на стўл шапчанку печениць, обы жўнчовки жвали и виділяли слину, бо її много треба для змочованя прядива. И закрутилася веретенна карусель!

А под окном уже дубоняць хлопці, обтрясуються од сніга. Не прясти прийшли, а дівчат звеселяти мудрячками, небылицями и приповідками. Онь тепирь будуть „заморожені” жўночі неугомонні язычки! Они мусять быти все

напоготові змочити пряжу авадь уцырмати клочану мыцьку, яка норовить закрутитись в нитку.

А фантазіям хлопців ние межі. Вычерпалися з фіглями и бывальщинами - переходили у світ безплотных нечистых сил. Из здержаным дыханьом слухали, як того цілыми годинами водило у хащи, того пуджало коло трупарні, на межі найшло, за шию дусило... Много біды робили людям босоркані.

Мали што розказовати и фронтовики. Кипак сам из себе сміявся, як вўн походив по войні у Пряшеві. Не терпілося му пару годин чекати на поїзд, який мав маршрут вкругову на Кошиці и Чоп, а рішив „скорше” быти дома и пўшов пішком „навпростець” через Михайловці та Ужгород. И приплянтався до Голубинога аж через тыждинь.

Гирич хвалився, як іх регемент на Балканах обезоружив ворожий полк. Наметали на рельсы старых шинелюв и попряталися в корчўвля. Ворожий поїзд намотав на колеса цуря и забуксовав. Засада выбігла, солдат полонила, и трубачі протрубили кониць Першої світової войны!

Натерпівся на фронті в Галіції не в міру сентименталный Вархола. (Ци не родич вун того Енді-Андрія Вархолы, што родився в фамиліі русинів - выходців из Карпат? Там став знаменитым художником „поп-арт”, мультиміліонером и кумиром нью-йоркського бомонда). Одного разу рано на зорі, - розказовав він, - руські почали шалену стрілянину. У наших декунках учинився страшный переполох. Руські стріляють, австріяки бють, мадыре лавуть, а я так плачу! Боже, як там моя Марька в Голубинўм?...

Титулна гра на пряхах - „Палюх”. Из клоча зрихтовали дві ляльки, пойменовали іх дівочим и хлопчачим именем когось из присутных, поклали на землю и подпалили. Кидь ляльки, згораючи, падали на себе, - любляться! Оплески, сміх. Попадали в разні боки, - не любляться, жаль!...

Траплялося, што выпало у пряділі веретено з руки. Шиковный хлопиць подняв, но затребовав выкуп за услугу. А сесе - поцілунок. Упиралася, вагалася дівка, но накониць лем мусіла чмокнути легіня, бо тот пригрозив, ош намотае нитки по городині та по сливах, и тогды попробуй іх назад намотати на веретено.

А одного вечера вуйна Поляня зняла з мештерниці календарь, полистала и обявила, што завтра „Андрія”. Дівчат, як вітром вынесло на двўр. Ворожити. Личили колы в городині. Девятыи кўл из шапочков сніга на маківці віщовав богатого жениха, кўл без шапочки, - жених бідный.

Місячна зимна нўч. Товстый покров сніга на земли. Прекрасна санница в глубокўй улици. Вытягли из стодолы волові сани и, знявши руд, поклали на старт. Націплялися ко як мўг, и поїхав „бобслей”! Сміх, квиліня на вшыткое село...

А в хаті на них чекала шапчанка печеных крумплюв, до них миска квашеної капусты з гордова та ши й галамбиць - крупні кендеричані галушки з олійом...

Закукурікали перші когуты, - час розходитися. Кудилия у дівчат - гола тычка.

Зато веретено пузатое, тяжкое! Мама дома намотає на мотовило и повесть точно, кўлько пасем напярла того вечера донечка. И похвалить її за то, што она там у вуйны Полані не геверьовала, а трудилася.

Наслухавшись небылиць про чортўв та босоркань, жўнки бояться выйти на улицу. Но хлопы з великим задоволеньом проведуть їх домўв. Од їх гомона розбудилися собаки и сповістили село, ош пряжи у вуйны Полані кончилися.

Василій Молнар

Великий Раковець

Варіант А

Село Великий Раковець є у Севлюшському окрузі. Про zaloження сего села є дуже много розказув. Єдні говорять, што село было там, де находится село Розтока, при теченію потока Ходиша. У тому потоці было много ракув, а уд того и происходит и названіе села - Раковець.

Другі говорять, што сим селом прохoдив князь Раковці, а люди, котрі из ним прийшли, основали село Раковець. Пузніше, коли розмножилися, єдна часть їх пуйшла у горы и там основали село Мaлый Раковець.

На Великий Раковець много раз нападала вода, и люди мусіли переселятися выше, де теперь село. Туй зробили они дві церковы. Єдна церков находилася у верхней, а другая у нижней части села. Коли татары напали на село, то уничтожили горішню церков, а на долішню также напали, айбо люди удпросили, обы лишили їм хоть єдну церков. Айбо потому и сися церков розпалася, и люди зачали будовати нову. Її будованя держало довго, а лише коло 1850 рока її покрыли. Затым сися церков стояла ищи недобудована, и лиш у 1910 році її добудовали. Село помалы розвивалося, а теперь має коло 700 хыж и коло 3000 жителюв, котрі у бульшости є русинами. Через село течуть потоки: Буковецький, Шерпаня, Гнилий, Кривий и Ходиш. Село ділиться на такі часті: Долина, Висячий Кониць, Ліщана, Селищний, Кривый и Межі.

Русины говорять „ў” кўнь, вўл, пўдеме и на „ы” - хыжа, вызўр. А ищи штокавуть: што, дашто.

Историчеським памнятником є хрест, де была старa церков.

(Заслали Иван Лях и Йосиф Голдбергер. журнал „Наш родный край”, 1928, стр. 192).

Варіант Б

Колись давно жив пан Раковці, був знаменитым дохтором и лічив челядь. Якось прийшла до нього єдна жона из доньков. Донька была дуже хвора и ниhto не муг її вылічити. А Раковці узявся и вылічив дівку. Її мама была йому дуже благодарна. Она усім людям розказала про дохтора Раковція, про його лікы.

- То не просто доктор, а Великий доктор Раковці,- хвалила. Великий Раковці!

Обы быти ближе до доктора, люди и селилися по сусідству из ним. Пузніше того село, де вун жив, стали называти Великий Раковець.

(Записала Вікторія Зейкань от Марини Глушко, в с. В.Раковець, Иршавського района, 1998)

Чинадієво

Варіант А

Недалеко от Мукачева на березі ріки Латориці лежить село Чинадієво. Про нього розказувуть різні історії. Говорять, што нібы іменованя своє оно дустало от того, што туй колись пань злодійствовали над селянами, чинили противозаконні дійствія (самосуды). И от того, што самочинно чинили дійствіє, стало село Чинадієво. Айбо кажуть и иншак. Нібы село возникло дуже-дуже давно, ищи до нападенія татар на наш край. А владів тыми землями, де теперь село, єден богатый пан, за происхожденієм маляр, котрый назывався Чинаді. Се йому принадлежали усі поля, горы и лісы довкола Латориці и Синяка. То був його маєток. Обы маєток обробляти, за ним дозирати, Чинадію треба было мати слуг-найманцюв, много слуг и служниц. Вун и набрав собі челядь из ближних околиць. Айбо обы слуги - найманці были усе у нього пуд руками, вун дозволив їм побудоватися на землях коло свого маєтка. Діла того и назначив місто - тото самое, де теперь лежить село. Люди перебралися из родинами и зачали будовати собі хыжі. Так поступенно и возникло село, котросе затым назвали за имням своего пана Чинадія - Чинадієвом.

(Авторський спомин за мотивами пересказовань чинадіївців, 1985 рук).

Варіант Б

Было тото дуже давно, ищи тогды, коли маляры перейшли Карпатські горы, заняли наш край перед тым, як пуйти далше у Дунайську долину. Один из малярських візирув, котрый назывався Чинаді, був туй пораненый. Ити далє не муг, и його лишили лічитися. Найшли якусь хыжу и занесли туды. А у туй хыжі жила лем єдна бідна сирота, имня котруй было Єва. Она не мала родичув, збирала травы, варила різні мастила и тым помогала людям. За вто челядь даровала юй усяку усячину - и так она перебивалася изо дня на день.

Коли до неї у хыжу поклали пораненого, она испершу дуже напудилася от чужого чоловіка, айбо виділа, ош вун мучися от ран. А раны уже зачали гноитися, хворый зовсім заслаб, муг умерти хоть коли. И тогды Єва узялася помочи. Она уповіла слугі, котрый дозирав візиря, обы йому переказав, што вылічить його и спасе вуд смерти.

Чинаді, коли тото учув, отвітив:

Кидь выздоровію, дам тобі не лем своє імня, а и ушытку землю довкола, ведно из ріками и лісами!

Дівка нич не удказала, лем засміялася, бо не вірвала, ош колись може стати богатом. Протото пуйшла и назбирала разных трав, усякого коріня, наварила мастей, отварув и настоюв - тым зачала пойти раненого, а мастюв змащовати рану. Мало-помалы Чинаді став приходити уд собі, а через пару місяцюв и совсім выздоровів, лем рубці лишилися од ран.

Слова свого Чинаді додержав. Так як дівка не мала именованя, бо родичув своих не тямил, вун дав записати її як Чинаді Єва. А сам, уже здоровый, мусив вернутися до свого войська, што было уже десь коло Дуная. Просив и Єву пуйти из ним у Мадярщину, котру мадяры заклали на тых землях. Айбо Єва уповіла:

- Я удціть нигда не пуйду. Хочу жити и умерти на своєю утцюзніні.

Тогди Чинаді розпорядився убудовати Єві файный каштіль, де бы она могла проживати из свойов челядю - слугами и служницями, што мали її слухати. А сам пуйшов у Мадярщину до свої орды.

Ци виділися Чинаді и Єва потому ищи - никто не знає. Знавуть лем, ош кидь стрічався кось из тых міст и звідав: „Ты удкіть, из якого села?” Тот отвічав: „Из того, де живе Чинаді Єва”. А кидь простіше - из Чинадієва. Так село и зачало называтися Чинадієвом.

Юрій Чорі

Записано от Юрія Сурана, с. Чинадійово, Мукачевського району, 1980

Юрій Чорі „Що не сільце - своє лице”

*(Легенди, перекази та оповіді про закарпатські міста, села и присілки”,
Ужгород, 2004.)*

Товмачила М.

Правда побідить...!

Трое было их в родині: Иван, Василь и Марійка. Была се родина господаря Никиты Кокинчака.

Никита Кокинчак був працьовитым чоловіком. Колись зостав сиротою, але змагався, працьовав, мало здобыв освіти, позднійше, по войску, выїхав и до Америки... Там але не зостав довго, бо тягла его любовь до родного краю... Не мог забыти ті сині Карпаты, ті круті зворы... И все перед ним были золоті ныви из товстою пшеницею и то так красное синее блакитное небо.

От тогды жив в селі Подгорянці тихо, працьуючи, служачи Богу и змагаючися родині. Позднійше раз розхворівся и от тогды вже не мог працьовати так сильно, як перед тым, але на тогды вже подрос найбільший сын Василь, и он перебрал веденя господарства. Старый Кокинчак Никита из

большой части только слѣдив за ним, чтобы все в порядку было ...

Помалы подростали. И Марійка, зачим ціле село знало еи за дуже добре виховану дівчину и была гарна, чорнобрыва, мала темні карі очи и лица, як червена рожа, скоро отдалася за найбогатійшого хлопця в селі - за сына першого куратора и довголітнього старосты Подгорянцѣв.

Только из малым Василем мали мало біды...

Быв он мало слабый тілесно и не дуже надавався до тяжкой земледілской праці... Нераз и плакала его мамка и в сякий час все так говорила до своего мужа: „Никито, что буде из тою дітиною?”

Але Бог есть все найліпший лікарь и перший помочник всяких бід. Одного дня пан управитель закликав Никиту до себе, посадив его за стол и сяк промовив до него:

„Брате Никито! Сей ваш малый Василь дуже остроумный и усиловный хлопчик, шкода бы за него, колибы остався дома и не учився дале. Тадь вы уже и так доста поділили и розміряли вашу землю ... Поведіть его до міста до высшой школы...”

Старый Никита дуже зрадовався сему и на хвилину вже видів своего малого Василька там при престолі, або за урядничим столом - але в слідуючої хвилині смутно почав:

„Не маю я з чого, пане директоре... А потому кто знае, ци оно вдалобы ся, ци ні? А тогды не був бы из него ни Иван, ни пан”...

Учитель добре знав, что Никита Кокинчак не той чоловік, з яким только так легко бы можно полагаодити се діло, ще мало говорив из ним, а пак отпустив его словами: „Та лишь роздумайте над сим, брате Никито!”

Никита вийшов и найрадше бы був летів до дому, чтобы чим скорше мог сказати се своей жоні.

Марія - его жона - аж без себе была от радости, коли почула, в чом діло и зараз ще того вечера подержали родинну раду и послі довгого обговореня справы из всіх сторон остали при том, что Никита ще пойде и до пана отця, а коли и он буде при ділі, то дійсно пошлють Василька на науку до города. Другого дня якраз была неділя. По службі так и зайшов Никита до пана отця на фару. Пан отець гарно вытолковав ему и в конци сказав:

„Та лише дайте малого Василя на науку. И мені так видиться, что буде из него чоловік...”

По сему пак все ишло вже быстро и коли надойшов первый септембер, початок школьного року, отвезли Василя до города, а хоть из жалем, але там лишили его.

Коли малый Василь там стояв так при возі и прощався из своими родичами, Никита голосно сказав до него: „Ану, Васильку, не принеси ганьбу на нашу родину!” Ударив по конях и зник.

Малый Василь був не зато пильным дома, чтобы там став лінивым, и не задарь держав его и пан управитель тай пан отець за способного до науки.

Змагався, поводився добре и коли перший раз были его родичі зазвідатися о

нем - пан господарь классы так промовив до них”:

„Ваш Василь буде порядочным чоловіком. Учиться и справується добре. Будете мати из него радость”.

Уже в первом повроці був Василь визначним и сяким зостав аж до конца своих гимназійних студій четвертой классы...

А тогда сталася велика біда... Помер Никита, а мамка захворіла и каліка бідний Василь ани сам не знав, что робити... Доставав совітов много, але помочи тым менше.

Тогда але сталася приемлея пригода. У пан отця дочку засватав один директор торговельной школы и сей, коли почув про бідного Василя, призвав его до себе и пообіцяв, что на слідующий рок прийме его до торговельной академіи и коли остане добрым учеником, то може скончити школу без дальших больших выдатков.

Так и осталося все, и коли за чотыри роки зложив Василь матуру, зробив еі з визначеньем. Стара Никитиха ясала от радости, и цілое село завиділо ей, коли виділи молодого пана Василя Кокинчака.

Але житя не зато есть житьем, чтобы было все без труда. Сяк сталося и у Василя. Мав хліб в руках, але не мав ще міста. Но Бог не зато есть добротливым отцем всіх нас, а особливо сирот, чтобы забыв за них. Не забыв и на сей раз.

Директор Василя у вакаціях достав лист от знакомого фабриканта из Будапешту, чтобы допоручив ему одного доброго ученика на увольненное місто в уряді фабрики.

Директор, котрый через цілий час не только, что любив Василя Кокинчака, але и поважовав его за его усильное змаганя - допоручив его - и коли о сем ділі говорив из нем, больше розказав, чим просив, заняти се місто.

Василь не знав, что робити от радости и благодарно бы був поціловав руку своего добродія, але той не позволив, но обняв его, щиро пригорнув до себе и сказал: „Ану, Василю, не принеси пак ганьбу на нас - добрых русинов”.

Другого дня и отіхав Василь. За пару днів вже ціла околиця знала, что сын старой Кокинчачки, Василь, стався будапештянським паном.

В Будапешті велося ему добре. Директор и маитель фабрики приняв его ласкаво, приділив его до себе. Василь у скорый час так запрацьовався до канцеларской праці, что здобыв собі певное довіря своего шефа.

Сего Василь вповні заслужив... Все перший був, який прийшов до канцеларії и послідний, кто отходив вечером из праці... Сам шеф на только довіряв ему, что позднійше у него стояли и ключі кассы. А сам шеф только перо положив и из щирим привітом отходив каждого дня. Одного дня постигла Василя радость, яка постигае мало людей світі. Именовали его замістителем директора...

Тогда вже Василь був богатим. Бо жив скромненько, грошей не выкидав и в души своей мріяв, что колись и он збудуе одну фабрику на Подкарпатю, чтобы сяк причинився не только до культурного поднесеня народа через

выдержования всяких культурних організацій, але чтобы подняв свой народ и экономично-матеріально...

Уже шестий рок перебував в Будапешті и мало помалы складав гроші и сновав планы, коли одного дня - якраз перед Святым вечером - нервово промовив до него шеф:

„Пане Кокинчак! Беріть прошу, до відома, что пропускають вас из службы. Справді жалую, что я так довіряв вам...” Василь почервонів, кругом него оберталася земля - в очах его затемніло - ноги задеревіли, язык заціп так, что ани слова не мог промовити.

Только позднійше, коли вже мало прийшов до себе, зворушено запитав:

„Что се, пане шеф? Что я зробив, чим заслужив так страшну кару?” Очи шефа - поломінію повні - искры стріляли на Василя и майже без себе говорив до него:

„Пропав мой перстень з дорогоцінним сто тисячовим діамантом. Пару днів переже я лишив его туй в кассі и никто другой знати не мог, про се, только вы. Кто мае ключ от касси кромі вас и мене?... Не хочу вже подати до поліції, бо не хочу вас зломити, але ще днесь збирайтеся отси!”

Слова, як гром, сыпалися на Василя - але он остав спокойным и вочливо промовив до шефа:

„Пане шеф! До тюрми можете посадити мене. Але отси не выйду, доки се діло не проясниться. Я через ціле мое урядованя змагався усе быти чесным-усиловным, и против вас або вашого майна не провинився николи. Бог, котрый есть жерелом правды, не допустит того, чтобы я невинен, став причиною вашого гніву, чтобы став злодіем и принес на свой руський народ таку велику ганьбу. Справа мусить выяснитися...” ледва сказав сі слова Василь, шеф сердито махнув рукою - а Василь, як выбитий пес, в души зворушено и в ділі знищено вийшов из канцелярії шефа.

Василь працював дале, якбы не сталося ничего. По праці отойшов до дому. Там чекало его письмо бывшего его директора, котрый повідомив его, что еще того дня вечер о пол десятой приїде до Будапешта. Ся вість Василя наповнила невосказанной радостью, бо тішився, что бодай буде нагоды выллити свое горе своего теперішнего сердца...

По девятой отойшов Василь на восточну станцію. Кругом него був весь гойк, крик и гомон світового города. Василь не чув. Не видів, не переживав их взагалі... Цілком инші діла и думки наповняли его душу и сердце...

Точно в пол десятой приїхав поїзд... За пару хвилин вже и обнялися два щиро люблячія сердца... Старший директор торговельной академіи и Василь. Ледвы поглянув директор на Василя, зараз замітив на его лицу, что Василеви чось есть...

И запитався от него, але Василь майже из слезами в очах сказав, что пак дома розкаже все...

Рушили через выход, идучи под руки, а за ними носич число сто шістьдесять пять. Коли дойшли до трамваю, Василь платив носичу и только

тогда увидів, что той есть цілком п'яний. Дав ему три пенгеви - але носич залаяв и кинув гроші на землю, потому нагло вытягнув сотку и сказал: „Я не жебрак, чтобы вы мені выкололи очи трема пенгевами. Видите, паны сякими платяты мене,“ и широ засміявся и вложил до кишени червену банкву...

„А де вы заработили сю сотку и от якого пана?“ - звідав носича Василь.

В той хвилі поздоровив его один молодой чоловік - був то урядник фабрики, а носич нагле, не роздумаючи, сказал:

„Сей! Сей молодой пан!

Теперь пак усе діло стало незрозумілим...

Откы бы мог той молодой урядник дати за помощь и сотку. Коли ани на місяць не мае только...

Василь почав говорити из носичом широ, ласкаво, чтобы той розговорився...носич не давався довго просити, але як каждый, кто много говорит, сказал правду, что за то достав сотку, что продав один перстень сего молодого пана у позолотника...

И то не хоть як, бо продав его добре, за двадцять тысяч пенгевов... великий бриліант стоить теперь страх много...

Василь и сам не знав, де стоить... Ясно стало перед ним все... Попрошався из носичом, еще той самой ночи збудив свого шефа, розказав ему все и просив го, чтобы дав носича 165 выслуhati на полицію, бо мае великое подозріня, что он знае за перстень... Так и сталося.

Другого дня якраз працёвав Василь в канцеларіи, коли звали его до телефону... Быв при телефоні шеф... Из полиційной дирекції повідомив его, что перстень найшовся и просив его, чтобы перебачив ему за несправедливое подозріня...

Василь усміхнувся, отложив слухавку и перед чим бы був сів до дальший праці, широ отдав Богу подяку за ему данну помощь...

Коли сів пак до стола, почав працювати дале, але ктось застукав. Василь подняв голову и скорше, якбы бив витав свого директора, очи его впали на образ, який в золотых раменах стояв перед ним.

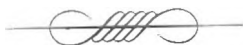
Тогда зайшов до него и шеф, обняв его и перед директором радостно сказал:

„Пане Кокинчак, не гнівайтесь, что я подозрівав вас... Вы есьте гордостью вашего народа...Ви есьте сама честь, усиловность и сила... Пане Кокинчак! Правда и честность побіждає!...

Василь Кокинчак усміхнувся, подивився на шефа и только что сказал: „Пане шеф! Правда все побідить!...”

Д. Попович

„Из Житя...”. Подкарпатское Общество Наук. Унгар. 1943.

Як дідо удоїв трьох цапув

Десь жив такий царь, што задумав из своїми міністрами увидіти, як жие народ у його державі. Идуть они, а коло путя сидить дідо и гурко плаче. Царь звідаться:

- Діду, чого плачете? Може Вас прогнали сыны вадь донькы?
- Ей, ніт, - отвітив старый, - мене нянько побив.

Зачудовався царь:

- А Вы ищи маєте няня?

Старый утер слезы и отвітив:

- Йой, ищи якого! Не мінявся бы за мене. Гей там вун робить.

Повезли царя міністры туды, куды указав дідо. Коли видять - чоловік из довгов бородов пні выкорчує.

- Добрый день, діду! - гоикнув царь. Виділисьме Вашого сына.
- Не великое съте добро увиділи, - сердито отвітив дідо. Такой непослушный, што мусив им на нього ремінь изнимати.
- А вы не шкодовали такого старого?
- А што його шкодовати. Няньо мене не шкодує, так учора набив, што и днись болить.
- И Вы маєте няня? - завідав царь.
- Маву, тадь и дідова могила ищи травов не заросла. Ген там за горбком няньо оре.

Везуть царя из міністрами до дідового отця. Перейшли горбок и видять - горбатый дідо оре чотырьма волами. Замітив вун вандрувникув и спер волув.

- Добрый день, діду! - поклонився царь. Ци далеко ищи, далеко?

Дідо поклонився и отвічає:

- Йой, уже недалеко, лем так, як перва пара волув.
- А чи усі ищи тридцять два? - звідає царь.
- Йой. Не усі, лем сім, - отвічає старый.

Міністры стоять и ныч не розумівуть. А царь дає ищи єдну загадку:

- Діду, ци могли би Вы удоити трьох цапув?
- Чом бы ніт, - отвічає старый.

Отклонилися мандрувники из дідом и поїхали дале. Єден из мініструв завідав:

- Пресвітлый царю, дуже кортить нас знати, про што Вы из дідом говорили?

Розсердився царь, што простый чоловік мудрішый, як його міністры, и наказує:

- Каждый из вам мусить за дванадцять днув отгадати єдну из загадок, на

котрі отвічав дідо. Инакше не быти вам міністрами.

Минавуть дні за днями. Болять голови у міністрів, а загадки не можуть отгадати. Тогды пушов старший міністр до діда, бо уже ушытких мудрых людей перезвідав. Приходить, а за столом сидять усі три діды, пригоды розказувуть.

Поклонився міністер и просить майстаршого:

- Уповіжте мені, діду, што тото значило, коли вас царь зазвідав: „Ци далеко ищи, далеко?”

- Даш сто золотых, тогды уповім, каже дідо.

Дав міністер старшому гроші, а тот каже:

- Звідав мене царь, ци далеко ищи вижу. А я отвітив, што лем так, як перва пара волув.

Подяковав міністер и пушов. А його цімбори усе ищи голови ломавуть над загадками. Скоро избрався и другий міністер до діда. Прийшов, поклонився та й каже:

- Діду, чому Вас пресвітлый царь зазвідав: „Ци усі ищи тридцять два?”

- За сто золотых могу уповісти, - отвітив старый.

Не хотілося міністрові такі гроші давати, або помірковав, што из дідом инакшак не договоритися, и заплатив. А дід обьяснив:

- Звідав мене царь, ци усі ищи маву зубы. А я отвітив, што лем сім.

Пушов и сись міністер, а скоро и третий до дідової хыжи приходить. И не поклонився, а нараз зазвідав:

- Діду, што то за загадка: три цапы удойити?

Старый згодився отповісти за сто золотых. Айбо міністер розсердився и ударив себе у груди:

- Ци ти знаєш, діду, из ким говориш? Я міністер и од мене не достанеш сто золотых. Уповіш и так, кидь я хочу.

- Не даєш дниська, завтра двасто принесеш, - спокуйно отказав дідо.

Міністер аж синій став, погрозився и пуйшов ні з чим. Айбо на другый день изься прийшов, бо загадки не муг отгадати. Зайшов и вер сто золотых на стул. А дідо каже:

- Учорась не дав сто золотых, а днись и за двасто из тобов не говорю. Давай тристо.

- Я дурных грибув не наївся и тристо не заплачу, - аж зубами скреготить міністер.

- Тогды иди из Богом.

Як подумав міністер, што завтра треба царю отвіт давати, то зачав старого перепрошовати и заплатив тристо золотых. Перераховав дідо гроші и каже:

- Видиш, удойивим вас усіх трьох цапув.

Потовмачила М.

Из книги „Про двох братів та шістьох звірів”

Закарпатські народні казки (Изобрані и оброблені Луков Демяном)

Ужгород, Видавництво „Карпати”, 1992.

Кертик собі сію
И сам поливаю
Фіалки, лелію
И зіля, што знаю

Тото все цвіте мені
У самуй зеленині!

Пчол ми бринят рої,
Понад кертик летя:
Тото самі мої!
Ци не щастлив я?

Кибі-м бив ся уженив,
Щи би-м собі май любив!

Василь Довгович

Балада

Бавлят ся діти на луці
Гойдають в траві вітрик
Вітрик команицю
Команиця залюлят землицю

На луці діти
Сонце з нима
Гомбат ся у паучині
Што простерла тіні
На твердуй сухуй глині

Мотылику перця фарбеного
Подай крыльце
На луці сонце
И діти в коці

Петро Женюх

Хыжочка мала, Дунай великий...
Што бых радый я дому поникав!
Што лем ся на вто роспамятаву -
Вже слызами повні очі маву.

Было там убстати ся до гроба,
Лем челядником жене тужоба,
Став ся чути соколом я тамкы,
охабив ем отчий двур и мамку.

Цюловав ем мамку на розлучку,
а юй душу жаль палив пекучый,
перлы слыз ся росно з очий ляляи,
а згасити жаль не бировали.

Руки юй ся трясли убнимавчи,
Так просила ня, обых убстав щи!
О, кибы я світа був скушений,
Чий бы не просила надаремно.

Будучность як райський сад малює
Красна надія, што нас чалує,
онь коли беме ся в люд, ги рыба,
стямиме, яка смутна то хыба.

Ци признати, же й мене злудила
Тої надії блискача сила?
Же удколи світом ся туляву,
Фурт лем ноги в тирня заскаляву?

...В утцюзнину ся ріхтуют наші,
што у вістку мамці перекажу?
Та зайдіт ид мамці, коли бы съте
Проходили дись коло убыстя.

Та кажіт сараці, най не тужит,
Бо сериньча сыну вірно служит...
Кибы знала, як юй сын тіснит ся -
Чий бы сердце пукло сегіници!

Шандор Петевфій
Потовмачив Славко Слободан

Загадки и приповідки

Біблія - книга не діла красоти, а Божоє Слово на вічні часи.
Бог створив душу не діла тіла, а тіло діла душі.
Дав Бог - не скупися, а из людьми поділися.
Служи Богу вірно - нагородить примірно.
Совісного и Бог любить.
Киби чесно жили - менше би Бога гнівили.

Юрій Чорі „Без Бога ані до порога”.
(Из цикла „Сентенції, поучанія”)

1. Каждая рука ит собі крива.
2. Каждая лишка свуй хвуст хвалить.
3. Рука руку миє и обі будуть чисті.
4. Який млинарь, такий млин, який отиць, такий син, яка matka, така Катка.
5. Де дві газдині, там хижа не метена.
6. Пуп двічі казаня не каже.
7. Ни твоє ся меле, ти не удмітай.
8. Прибери пня, даж му имня.
9. Де хліб та вода, там ни є біда.
10. Кого пече, тот ся и утсுவать.

Голубинное, записал Михаил Молнар, уч. VIII. кл.

Якого каменя у воді майбулше? (мокрого)
Якого у лісі дерева майбулше? (кривого)
У вола на котрум боці шерсти майбулше? (на котрий бук верже хвостом)
Мечи білоє - упаде жовтоє (яйце)
Чотире братя єдну шапку носят (оборуг)
Малий малюшок понюс бочку на вершок (мак)
Коли мож воду носити у ситі? (коли замерзне)
Иде селом - цорконит, зайде у воду - бульконит (корчага)
Сидит дідо над водов тай все клепле бородов (млин)
Бери з нєго - май великоє, клади в нєго - май малоє (яма)

Велика титула - порожня шкатуля
Небо цимбади, а земля басы
Сонце не засвітит у каждый закут
Ліпше нині воробиць, ги завтра голубиць
Масні слова - сухі долоні

Записано И. Верхратським по селах Угорської Руси
“Наші стрімлення” 1935 р. юній

Гаврило Глюк „Задумалася”

*Васи́лій Сабо́в
„Гуцульські вечорниці”*

Шандор Петкі „Верховинка”

*Васи́лій Скака́ндій
„Олекса Довбуш”*

*Антон Шена
„Легенда про Пинтю”
(Фреска зала ресторана
Буштино)*

Культурный живот русинув Мадярщины

Святкованя Дня Русина у Будапешті

Выставка русинського народного и витварного искусства у Асовді

Гори наші, гори

Гори наші, гори, Бескіди, долини
береги і верьхы, ниякой долины,
гора гучить, а ліс дує
аж конарі ісклонює.
Боже, як є добрі в лісі быти
лем му треба розуміти:
гора гучить - бурька іде,
скрыє ся ту, хто ту жыє.
Сорока всягды позор дає -
хто ту вкročить, ознамує:
позор дайте, позор дайте,
добрі ся в лісі сховайте.
Звірятка ся поховали
лем сі ушка напинали
што зась будуть в лісі чути,
што їм буде повідати.
Кра-кра, бурька перешла,
сонечко тепле загріло
вшытку росу высушило.
Ой, яка радість в лісі є,
як звірина підскакує:
потятка ся розоспівали -
звіринку вон выкликали.
Як є красно в лісі быти,
лем му треба розуміти.
Ліс - найліпша скрыша є:
вшытку скрыє, што там жыє...
...а ліс треба дозерати,
кедь хочеме красу мати.

Тече вода, тече

Тече вода, тече, по каміню черькать,
што мене, мамочко, в чуджім світі чекать.

Не раз ты, мамочко, про мене плакала,
покы-сь ня, мамочко, в дівку выховала.

Добрі єсь ня, мамко, добрі выховала,
бо я все у думках з тобов перебувала.

Минув рочок ці два, я ся навернула,
бо у чуджім світі была-м загынула.

Ты мені, мамочко, свадьбу выстроїла,
ани-м не збачіла, як єсь постарїла.

Теперь я мамочко, буду ся старати,
Бы-м тебе до смерти могла доховати.

Анна Галгашова

Сердце матери

Мамко наша, мамко,
сивенькый голубе,
сім-сь на виховала,
а тебе хто буде?

Бандуркы з капустов,
фасолку з мачанков,
а кедь пришли свята,
та з тенгерічанков.

Тыжко-сь нас ховала
в маленькій хыжочці,
нераз посмутніли
твої добры очі.

Пирогы з татаркы
такы, лем шкрябали,
локшы припиканы
так, лем ся блискали.

Очі посмутніли,
сердце заплакало...
Мамко наша мила,
чом же то так было?

Личка червеніли
дДіточкам з доброты,
материне сердце
хляло од роботыи.

Тяжка доба была,
тяжко было жыти,
сім дітей на світі,
не было де заробити.

Дуже лем вно хляло,
але вытримало,
бо своїх діточок
ціренько любило.

Так съте выростали,
в купочці маленькій,
ыли бандурочки
з мисочки біленькой.

Марія Гірова

Духновічови

Шумом горы, лісы в Бескідах співають,
То на Духновича они споминають.
Духновичу, ты наш славный учітелю,
Нашого народа першыи будителю.

Ты першыи між нами,
меджі Русинами
Як сонце на небі засвітив над нами.
Твое святе діло народ укріпило
Як сонце Русинам оно засвітило.

Ты будив Русинів із твердоого спаня,
Шыриу сь науку, азбуку и знаня,
Жыв есь про наш народ душов,
своім тілом,
Давав-сь ёму силу
совім славным ділом.

Світить оно ясно і буде світити,
Тебе народ любив і буде любити.
Духновичу ты наш, наш Отче великый
Ты жыєш між нами і будеш навікы.

Штефан Смолей

Munkács

*Bár haddal nem, de árulással
Latrok nemegyszer tiportak -
Nem hajtok térdet a sorsnak.*

*A várkapu láncsa csikoroghat,
Borulhat térdre kapitányom,
Nem gőz le alku, alázat.*

*Minden tettem a tagadásé!
Nem nyitok kaput Katalinnak,
S Úrnapján nem lövetek.*

*S ha a töröksíp hangja néma,
S szertefoszlik a zászló rongya -
Csak nézz töretlen homlokomra!*

Évszakok

Tél

*Befagyott a tó, a patak,
Iszapba bújtak a halak.
Jégbefagyott rák zörög,
Játszanak az ördögök.*

Tavaszi

*Lustán bukik fel a nap,
A völgyben megül a pára.
A csíz füttyögve próbál
Rálelni konok dallamára.*

Nyár

*Táncol a kiscsikó,
Nekirugtat a pornak.
A perzselt legelőn
Rőt tehenek toporognak.*

Ősz

*Elhagyott csatatér
A letört tengeritábla.
A hegyen hetyke legények
A fogyó fényt öntik a kádba.*

Stumpf Benedek András

A hűtlen szerető megidézése varázslással

(ruszin népballada)

*A Duna túloldalán,
Bojtárom, galambom,
Juhász nyáját fordítja,
Haj-te-drita, hajtom!*

*Juhász nyáját fordítja,
Bojtárom, galambom,
Legényeit szólítja,
Haj-te-drita, hajtom!*

*- Hej, lakói tanyámnak,
Bojtárom, galambom,
Mondjátok meg babámnak,
Haj-te-drita, hajtom!*

*Mondjátok meg babámnak,
Bojtárom, galambom,
Ama cifra ruhásnak,
Haj-te-drita, hajtom!*

Férjhez mehet a nyáron,
Bojtárom, galambom,
Énrám többé ne várjon,
Haj-te-drita, hajtom!

Ifjoncforma vagyok még,
Bojtárom, galambom,
Gazdaságom van elég,
Haj-te-drita, hajtom!

Száz tehénre száz sajtár,
Bojtárom, galambom,
Csordáimé a határ,
Haj-te-drita, hajtom!

Marháimnak száma sincs,
Bojtárom, galambom,
Méneseimnek párja nincs,
Haj-te-drita, hajtom!

Pénzes ládám kulcsra jár,
Bojtárom, galambom,
bankóm benne élén áll,
Haj-te-drita, hajtom!

A leány meghallotta,
Bojtárom, galambom,
Anyjához rohant sírva,
Haj-te-drita, hajtom!

-Édesanyám, kedvesem,
Meg se szültél volna,
E csalfa csobánlegény
El ne hagyott volna!

-Megmutatom, hol leled,
Bojtárom, galambom,
A szerelem-gyökeret,
Haj-te-drita, hajtom!

Zöld erdő rejtekében,
Bojtárom, galambom,
Fehér kőszirt tövében,
Haj-te-drita, hajtom!

-Éjel-nappal kerestem,
Bojtárom, galambom,
Mégis csak egyet leltem,
Haj-te-drita, hajtom!

Óvatosan kivájtam,
Bojtárom, galambom,
Forrásvízben sikáltam,
Haj-te-drita, hajtom!

Meg is reszeltem szépen,
Bojtárom, galambom,
Friss tejben péppé főztem,
Haj-te-drita, hajtom!

S ahogy járt a fakanál,
Bojtárom, galambom,
A kesely ló táncolt már,
Haj-te-drita, hajtom!

Száll a pára, nő a hab,
Bojtárom, galambom,
Csobánlegény lóra kap,
Haj-te-drita, hajtom!

S mire felforr, kicsordul,
Bojtárom, galambom,
Nyitott kapun befordul,
Haj-te-drita, hajtom!

Te büszke csobánlegény,
Mit akarsz már tőlem?
Mióta hűtlen lettél,
Egyre hull a könnyem!

*Nem jószántamból jöttem,
Bojtárom, galambom,
Mégis lovamra ültem,
Haj-te-drita, hajtom!*

*Ha már itt vagy, fogadlak,
Légy vendégem, jer be,
Édes gyökeret főztem
Frissen habzó tejbe!*

*Megízlelte, feljajdult,
Bojtárom, galambom,
És a székről lefordult,
Haj-te-drita, hajtom!*

*Felállt mégis, elhaladt,
Bojtárom, galambom,
A szakadó part alatt,
Haj-te-drita, hajtom!*

*Mikor a föld rászakadt,
Bojtárom, galambom,
Összetörve ott maradt,
Haj-te-drita, hajtom! ...*

*A túlparton ciprusfa, -
Hervad minden ága.
Ennyi volt, jó emberek,
Regém tanulsága.*

**Fordította: Vári Fábrián László
V.P. Lintur gyűjtéséből.**

Далас ньи мамко

*Далас ньи мамко
За високи горы,
Ни далас ми бильше вина
Та лиш одни пчолы.*

*Ой пчілка віроіла,
Вощину лишила,
Тепер міні лиха дольи
Голову шиушила.
Иде мамка до донечки,
Людий сьи питае:
„Ци далеко донька жие,
Ци си горазд мае?”*

*Сидить донька у віконци,
Мамки візырае.
А по своїм білім тілі
Синці обзырае.*

*„Ни сідай, рідна мамко,
Блисько коло мене,
Пчілка укусила,
Ты уразиш мене”.*

*„Ой, донько моя, донько,
Шож тота за пчілка?
Шо вна тебе ни кусала,
Докісь дівков була?”*

*„Уна мене ни кусала,
высоко літала,
Тепер сьи знизила,
Тай ньи укусила”.*

*Рахово.
Записал Михаил Ерстенюк
уч. 7 кл.*

Співанка на удкритя книги

Кой я йсе пишу - ци м живый.
Кой ты йсе читаеш - я вже вмерлый.
Сись шор стиха - ош бы сятый! -
Тобі ни явить лик мій стерлый.

Я - був! - й ни думав, ош я - є!
Та й ни гадав, ош я - ни буду! ... -
Лице світилося моє,
И дыхали глубоко груди,

Думкы ройшла голова,
Кров тілом серце розганяло...
И - раз! - лише душа жива...
А тіло- вмерло, и - пропало...

В сисе повіровати трудно -
Нигде ни видко вже й мій прах! -
Та як бы вто ни было чудно:
Я ем живый - у сих словах!

А йсі слова мої - РУСИНСЬКІ! -
Сяті, безсмертні наяву.
Ты видиш - читаеш їх! - инницькы! -
И я - инницькы! - в них живу!

Иван Петровцій
Послідні співанкы

Я русин був тай буду

Я пудкарпатський русин був тай буду,
Я верховинський род свуй не забуду.
Голодна, в студени ня мамка породила,
Не пеленами, - платом ня повила.

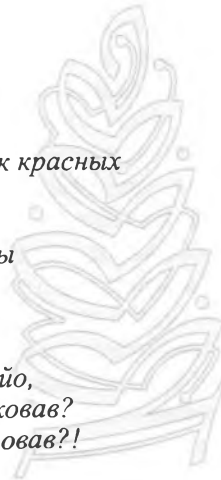
Ци є на небі Бог, ци ун не чує,
Як пудкарпатський муй народ бідує.
Ци ангелы і всі сяті не знають,
Як русины із голоду вмирают.

Солодка мамко, колись ня родила,
Тогды слызами гурькыми ізмыла.
У цуравум корыті колысала,
Сама голодна, а мене плекала.

Саракый муй народ, - моя родина,
Я вірю, прийде радосна година.
І докі жити буду, докі можу,
Усім чим годен, я тобі поможу!

М. Град

Рутены древні.
Рутены горді.
Рутены мирні.
Рутены чесні.
Рутены добрі.
Рутены Богобойні.
Рутены трудолюбиві.
Рутены співучі.
Рутены сумливі.
Йой-йой, кілька всяких красных
лозунгів
Та самолозунгів
Попридумовали предкы
та й мы з ними!
Рутены, рутены...
Тогда чому,
Рутенійо моя, Рутенійо,
Так ся с тя Бог посміховав?
Що на кускы пошматовав?!
Бог ци Судьба?
Ци Сатана - виштко єнно.
Бо ты піврана, гі папірь.

Рутенійо моя, Рутенійо,
За що тя так Бог покарав?
Ачий за гріхи щи наші?!
Наперед?!
Рутены древні.
Рутены горді.
Рутены мирні.
Рутены чесні.
Рутены добрі.
Рутены Богобойні.
Рутены трудолюбиві.
Рутены співучі.
Рутены сумливі.
Тогда...
Чому...
Терпеливо глядаю одвіт,
Я - мирный і гордый
І Богобойный карпато-рутен.
Раз не нахожу.

Владымыр Федынышынець
Рутенійо моя, Рутенійо...

Сись віри посвящаву уважаємому
юбіляру у честь 70 річя,
основателю книги „Календарь-
Альманах”, председателю
Вседержавного Общества
Русинської Интелигенциі имені
Антонія Годинки, проф. Др.
Антонію Лявинцю

„Календарь-Альманах”

Кажденький рук,
Вже пятый раз,
Уходит „Календарь”
Наш „Альманах”,
И дякувучи
Основателям сую книги,
У ную...
Ушыткі інформації ся ушорили.
Церковный календарь,
Поезія, культура,
давно забыта русинами...
Исторія, што запрещена была.
А памятни и юбілейні даты,
Давуть нам точно знати,
Што было давно
І што є у нишній час.

Валерія Мориляк

Духовна музика

Иоанн Бокшай

Определяющим фактором музыкальной жизни северо-восточной части Мадярщины, то-есть Пудкарпатья, у кунци XIX и началу XX столетия была греко-католическая вокальная культура. Многочисленные представители русинского и мадярского клира византийского ритуала накопили серьезный музыкальный опыт, который могли использовать на высоком художественном уровне у повседневной литургической практике. Одним из наиболее значительных мастеров этого периода был **Иоанн Бокшай** (1874-1940), греко-католический священник, композитор и диригент.

Иоанн Бокшай родился 6 июля 1874 года у Хусты на Мараморошчине, у глубоко верующей греко-католической семьи. Родители обучали його музыки из помощников частных учителей, и

любовь до этого вида искусства сопровождала його целое жито. Пуд час учения у Ужгородському греко-католическому Лицею и у півдоучительській школі був активним хористом и, як еден из маиспособных учеников, пройшов курсы диригентуво хора. Позніше дакулько семеструво був слушателем Будапештського Університета, затым закончив свое обучение на Ужгородській Теології. У 1898 році був рукоположений у священники епископом Юлієм Фірцаком. Священническую службу зачав у Липчі, невеликому селі коло Хуста, помощником священника.

Через рук, принявши во внимание його выдающееся музыкальное дарование, Иоанну Бокшаю предложили быти профессором музыки и спива Ужгородського педагогического училища и Духовной семинарии. Сия должность включала у себе и должность диригента хора „Гармония”. За 10 роков сись коллектив под руководством Бокшая став признанным у целому регионе. Таких же значительных успехов достиг и Ужгородський городський змішаний хор, котрым вун став руководити из 1904 года (напримир, хор був награжденный золотым кубком на конкурсі хорув у Кечкемейті у 1909 р.)

У 1899 році епископ Фірцак дав Бокшаю важное и основополагающее задание - изобрати, описати и упорядковати литургические спивы Мукачевской епархии, котрі співалися лем устно. Бокшай выполнил сесе задание из помощников дяка Ужгородського Кафедрального Собора Йосифа Малинича. У 1906 были изданы записаны ними **Церковное Простопиніє** и **Egyházi köznékek**, то-есть

Ірмологіон діла русинських и мадярських греко-католиків. Сисі церковні славянські и также мадярські зборники літургических піснопіній до днишнього дня є единственными офіційно изданными нотними книгами, котрі содержат греко-католическі діалектичеські мотивы Пудкарпатя.

Іоанн Бокшай из 1909 до 1912 рока був инспектором преподаванія Закона Божого у середних школах Будапешта и одновременно достав заданіє організувати музыкальну жизнь Пештської церковної греко-католическої общины, созданної пару рокув тому. За пару рокув діяльності у Будапешті, Іоанн Бокшай мав возможность дальше розвивати свуй літургический музыкальний и композиторський опыт . У 1912 році його переводять назад у Пудкарпатя, де вун стає парохом у Синевіру. Пуд час I світової войны, позад „русофільських убіжденій”, був інтернірований и сидів у Мараморощській темниці. Послідні 20 рокув свої жизни служив парохом у Хусті и руководив музыкальным и духовным житям містных греко-католиків. При своуй священницькуй и музыкальнуй діяльності Іоанн Бокшай мав тверді русинські політичеські убіждения. Вун був членом Русинської Національної Рады, де из своїми колегами-депутатами поддержовав стремленія русинув до автономії, у составі Мадярщины. Из 21 юнія 1939 р. до самої смерти був депутатом от Пудкарпатя у Парламенті Мадярщины. Його богатоє, проведеное у постійнуй діяльності цілоє житя, котроє лишило за собов значительное музыкальное наслідство діла потомкув, закончилося 24 апріля 1940 рока.

Язык музыкальных произведений Иоанна Бокшая сформировався из своеобразных греко-католических мотивув Пудкарпатя и также из сплава віденського романтичеського и итальянського оперного стиля начала XX ст. У його произведеніях чувствуєся зрілий майстер прекрасної и глубокої славянської музики, мелодіка котрої питаєся не из русько-українських традицій, а из середньо-європейських, котрі содержат мотивы разных національностей родної землі, но основным жерелом її у великуй мірі є русинська церковна музыка. Хотя Іоанн Бокшай компоновав произведенія діла фортепіано, співанкы, музыку діла драм и дітські співночкы, серед майзначительных работ композитора слідує спомянути **10 Літургій Св. Иоанна Златоуста**, из котрых обсталися чотири. Майзнамов є месса C-dur, написана у 1900 р. по-мадярськи, котра посредством своих простых и чистых мелодій, стала просто народнов серед мукачевських, прашевських и

гайдудорогських греко-католицьких общин. (Сесе произведеніе издало у 1901 році музыкальное издательство Rózsavölgyi).

Музыкальна жизнь Ужгородського Кафедрального Собора (хор був созданий у 1823 р.), музыкальний уровень діяльності и півцув вирісовуєся при исполненні технічески тяжких Богослужений, як звучашее на даному диску произведеніе діла мужського хора.

Сисю Літургію Йоанн Бокшай закунчив у 1921 році у Хусті и посвятив епископу Анталу Поппу, котрый тогды був мукачевським епископом, а пузніше у ранзі архієпископа руководив Греко-католицьским Апостольським урядом у Мішкольці.

Части Літургії діла мужського хора совершенно органически вплітавуться до хода греко-католицької Літургії. Мож уповісти, што то є естественно, бо Бокшай був попом, котрый тысячу раз служив Божественну Літургію до того, як сесе произведеніе писав. Чередованіе довгих и куртых частей, формы аккламацій и їх периодика, составляють літургіческий и драматургіческий фон Богослуженія, што робить понятным подбор тональностей и їх построєніе. Части котрі исполнявуться священником, так звані высокі возгласы, завто были необхідимі у проведеніи данної записі, бо більшошь частей є отвїтом на сисі священницькї співы. Высокі возгласы нигда не фіксировалися, їх импровизантний характер церкви візантійського обряда сохраниявуть до теперь. (На записи они звучать по мукачевській и пряшевській и также гайдудорогській традиції церковного и священницького співа.)

Принимая во вниманіе мелодіку частей и обороты гармоніи и также ритміку, можеме уповісти, што Бокшай не дуже придержовався традиционности у композиції. Из сеї точки зрїнія мож сравнити части, котрі стоять ближе до славянських літургіческих мелодій (Вірую 10) из тыми, котрі значительно отличавуться от них и стоять ближе до итальянської музыкальної драмы (Свят, свят, свят- 12, отпуст- 19, Многолітіє- 20), вадь до традицій німецького мужського хорового пінія (І Антифон- 2, Отче наш- 15, Да исполняться уста наша- 18). Результатом ушыткого сього є то неповторимое звучаніе и колорит, котрі роблять возвышеннов Божественну Літургію діла мужського хора, котра є особеннов, оригінальнов, отражающов прошлое и дающов новое направленіе духовной музиці начала ХХ ст.

Сведеній про презентацію Літургії, її дальнійшоє житя не маєме, и то не знати, ци вообще состоялося її представленіе. Рукопись найшлася у Ужгороді у 1990-ых роках, через 75 рокув пусля її появленія. Сьому не мож удивлятися, бо заприщеніе греко-католицької церкви у Совітському Союзі (1949) провело до розпуска хора Ужгородського Кафедрального Собора, а нормалізація духовной и церковной жизни на Пудкарпатю наступить лем через даякый час.

Томаш Бубно

Товмачила: Др.Маріанна Лявинец

А **Святий Ефрем Бізанський Мужський Хор** (Св. Ефрем) є єдиним хором у Мадярщині, який виконує візантійську музику. До складу хору входять музиканти з хорів греко-католицької церкви на Ровжак тері і у Чепелі (Будапешт) і професійні співаки, котрі люблять візантійську літургійську музику. Хор намагається аутентично передати скарби мадярської центрально-східної європейської церковної музики візантійського обряду. Керувач хору - Томаш Бубно (1957) - професійний співак і диригент, захистив дисертацію (DLA) на тему вивчення жерел Мадярських і Підкарпатських греко-католицьких мелодій.

Szent Efrém Bizánci Férfikar

Хор був заснований у 2002 р. і з того часу є постійним учасником багатьох значущих музичних фестивалів як у Мадярщині, так і за її межами (Польща, Македонія, Румунія, Україна, Росія). У 2003 р. на міжнародному конкурсі церковних хорів, який був проведений у Польщі (Гайновка), хор отримав 2 місце, не рахуючи на те, що перший раз брав участь у такому конкурсі. Хор ім. Св. Ефрема регулярно радує своїм співом вірників на багатьох Літургіях греко-католицького обряду, має тісний контакт із Вседержавним Русинським Меншиновим Самоуправлінням.

У 2005 р. хор був запрошений на концерти у Росію (Санкт-Петербург, Москва). Важливою подією культурної спадщини русинів - поява запису Св. Літургії Іоанна Бокшая в виконанні Візантійського Мужського Хору ім. Св. Ефрема.

Хор був заснований у 2002 р. і з того часу є постійним учасником багатьох значущих музичних фестивалів як у Мадярщині, так і за її межами (Польща, Македонія, Румунія, Україна, Росія). У 2003 р. на міжнародному конкурсі церковних хорів, який був проведений у Польщі (Гайновка), хор отримав 2 місце, не рахуючи на те, що перший раз брав участь у такому конкурсі. Хор ім. Св. Ефрема регулярно радує своїм співом вірників на багатьох Літургіях греко-католицького обряду, має тісний контакт із Вседержавним Русинським Меншиновим Самоуправлінням.

У 2005 р. хор був запрошений на концерти у Росію (Санкт-Петербург, Москва). Важливою подією культурної спадщини русинів - поява запису Св. Літургії Іоанна Бокшая в виконанні Візантійського Мужського Хору ім. Св. Ефрема.

У 2005 р. хор був запрошений на концерти у Росію (Санкт-Петербург, Москва). Важливою подією культурної спадщини русинів - поява запису Св. Літургії Іоанна Бокшая в виконанні Візантійського Мужського Хору ім. Св. Ефрема.

Товмачив С. Л.

Содержаня

<i>Спередслово</i>	<i>стр. 3</i>
<i>Церковный календарь</i>	<i>стр. 4</i>
<i>Пам'ятні дати</i>	<i>стр. 16</i>
<i>Публіцистика</i>	<i>стр. 55</i>
<i>Наші юбілянти</i>	<i>стр. 74</i>
<i>Знамениті люди</i>	<i>стр. 91</i>
<i>Проза</i>	<i>стр. 131</i>
<i>Дітям</i>	<i>стр. 145</i>
<i>Поезія</i>	<i>стр. 149</i>
<i>Духовна музика</i>	<i>стр. 156</i>

Картини Федора Манайла

котрому 19-го октовбра виновнило би ся 95 рокув

Гуцулка (1939)

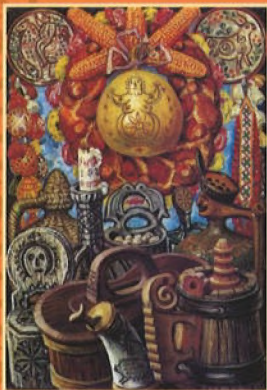
Országos Idegennyelvű Könyvtár

2 000013 72919

Гуцул (1939)

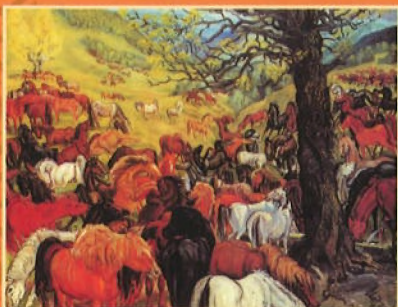
Юрьяник (1976)

Кошары (1937)

Весела робота (1968)

Табун (1949)

Моя полицка (1972)

На убкладці: робота Федора Манайла "Хлопчик из ягняткам" (1934)